

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Adam Dvořák

Řecký volební systém

Inspirace pro Českou republiku?

Diplomová práce

Praha 2010

Autor práce: **Adam Dvořák**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

DVOŘÁK, Adam. *Řecký volební systém. Inspirace pro Českou republiku?* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2010. 99 s. Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

Anotace

Diplomová práce „*Řecký volební systém. Inspirace pro Českou republiku?*“ pojednává o vývoji volebních pravidel v Řecku od přechodu k demokracii v roce 1974 do roku 2009. Jejím cílem je analyzovat všechny varianty volebního systému, které se v tomto období vyskytly, a to především z hlediska proporcionality a dopadů na stranický systém. Práce se zabývá vlivem jednotlivých proměnných volebního systému (velikostí volebních obvodů, volební formulí, uzavírací klauzulí i počtem a charakterem skrutinií). Získané poznatky slouží k porovnání s posledním návrhem české volební reformy (tzv. „řecké varianty“). Snahou bylo odhalení společných charakteristik řeckého systému a českého návrhu i posouzení přínosů tohoto návrhu a jeho možných nedostatků.

Annotation

Diploma thesis „*Greek electoral system. Inspiration for the Czech Republic?*“ deals with development of electoral rules in Greece since transition to democracy in 1974 until 2009. Its aim is to analyze all variants of the electoral system, which occurred during this period, especially in terms of proportionality and impact on the party system. Thesis concerns itself with influence of particular variables of electoral system (district magnitude, electoral formula, legal threshold and ballot structure). Findings are used for comparison with the latest proposal of Czech electoral reform (so called “Greek variant”). Efforts were made to reveal the common characteristics of the Greek system and the Czech proposal and also to assess the benefits of this proposal and its potential shortcomings.

Klíčová slova

volební systém, měření proporcionality, Řecko, Česká republika

Keywords

electoral system, measuring of proportionality, Greece, Czech Republic

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 19. května 2010

Adam Dvořák

Poděkování

Poděkování patří v první řadě vedoucímu práce doc. PhDr. Tomáši Lebedovi, Ph.D. za velmi užitečné podněty a připomínky i za pomoc při shánění některých těžko dostupných zdrojů. Dále bych rád poděkoval své matce Daně Dvořákové, která mě podporovala během celého studia.

Obsah

Úvod	8
1. Teoretický rámec studia proporčních volebních systémů.....	12
1.1 Stranické systémy.....	14
1.2 Kritika kauzality.....	15
1.3 Definice poměrných systémů.....	16
1.4 Proporcionalita	17
1.4.1 Měření proporcionality.....	18
1.4.2 Problém komparability volebních systémů	19
1.5 Základní proměnné poměrných volebních systémů.....	21
1.5.1 Velikost volebního obvodu.....	22
1.5.2 Volební formule.....	22
1.5.3 Uzavírací klauzule	24
1.5.4 Počet a charakter skrutinií	24
2. Vývoj volebních pravidel od roku 1974	26
2.1 Základní údaje	28
2.2 Volby v období 1974 - 1981	30
2.2.1 Volby v roce 1974	31
2.2.2 Volby v roce 1977	33
2.2.3 Volby v roce 1981	34
2.3 Volby v roce 1985.....	36
2.4 Volby v letech 1989 a 1990	37
2.4.1 Volby v roce 1989	38
2.4.2 Volby v roce 1990	41
2.5 Volby v období 1993 - 2004	42
2.5.1 Volby v roce 1993	43
2.5.2 Volby v roce 1996	44
2.5.3 Volby v roce 2000	45

2.5.4 Volby v roce 2004	45
2.6 Volby v letech 2007 a 2009	47
2.6.1 Volby v roce 2007	47
2.6.2 Volby v roce 2009	48
2.7 Shrnutí	49
3. Analýza řeckého volebního systému	52
3.1 Dopady volebních pravidel na stranický systém.....	52
3.2 Proporcionalita	60
3.2.1 Varianty A a B.....	62
3.2.2 Varianta C.....	64
3.2.3 Varianta D	65
3.2.4 Varianta E	67
3.2.5 Varianta F	67
3.3 Velikost volebních obvodů	69
3.4 Volební formule	72
3.5 Počet a charakter skrutinií.....	73
3.6 Zhodnocení vývoje řeckého volebního systému.....	74
4. Návrh reformy českého volebního systému.....	76
4.1 Základní parametry návrhu volební reformy	78
4.2 Řecké zdroje českého návrhu.....	82
4.3 Výstupy „řecké“ varianty volební reformy.....	83
4.4 Zhodnocení dopadů „řecké“ varianty volebního systému	86
Závěr	88
Summary.....	91
Seznam zkratk	92
Použitá literatura	93
Seznam příloh.....	99

Úvod

Volební systém představuje pro běžného voliče možná jen nezajímavý soubor matematických postupů, jak převést hlasy na poslanecká křesla. A přitom právě volební systém může rozhodnout, zdali hlas tohoto voliče bude mít vliv na celkový výsledek, nebo zda bude ignorován. Volební systém také může dát jedinému hlasu zmíněného voliče stejnou váhu, jakou mají hlasy pěti jeho spoluobčanů dohromady. Slovy Michaela Gallaghery a Paula Mitchella – „na volebním systému záleží“ [Gallagher, Mitchell, 2008: 3].

Studium volebních systémů patří ke klíčovým oblastem politických věd. Hlavním důvodem je přímý dopad volebního systému na stranický systém. O výsledku voleb pochopitelně rozhodují voliči svými hlasy. Ale to, jak se s těmito hlasy naloží, vůbec není nepodstatné a za jistých okolností může nastavení převodu hlasů na mandáty zásadním způsobem ovlivnit složení parlamentu i vlády. Navíc je často jednodušší změnit volební systém, než získat na svou stranu dostatek voličů. Proto je toto téma tak atraktivní i pro politické hráče.

Tato práce se bude zabývat sadou volebních systémů, které se vyskytly v Řecké republice. Řecko je země, která má řadu parametrů společných s Českou republikou. Mám na mysli nejen podobný počet obyvatel¹, ale například i velmi homogenní společnost, monocentrickou strukturu a především řadu politických charakteristik (parlamentní režim s nepřímo voleným prezidentem, často velmi podobné složení parlamentu – dvě velké strany, jedna levicová druhá pravicová, a dále komunisté jako třetí nejsilnější strana). Společná je i vysoká míra korupce a klientelismu, i když zde je na tom Řecko ještě o poznání hůře.² Tyto důvody přispěly k tomu, že jsem si Řecko zvolil za téma své práce.

Výchozím bodem bude rok 1974, který je pro moderní řecké dějiny bezesporu rokem zlomovým. Tehdy se Řecko po sedmi letech vlády vojenské junty vrátilo na cestu demokratického vývoje. Cílem však nebyl návrat k modelu „řízené“ demokracie s autoritářskými tendencemi, který byl uplatňován před rokem 1967, ale kvalitativní posun směrem k západoevropským demokraciím. Došlo k mnoha změnám – monarchie

¹ Řecko má přibližně 11 milionů obyvatel.

² Podle známého indexu vnímání korupce, který každoročně zveřejňuje organizace Transparency International, se Česká republika umístila v roce 2009 na 52. místě ze 180 sledovaných zemí, kdežto Řecko skončilo až na 71. pozici [Transparency International, 2009].

byla nahrazena republikou, byl přijat nový volební zákon a výraznou proměnu prodělal i stranický systém.

Od roku 1974 do současnosti se uskutečnilo celkem třináct parlamentních voleb (z toho deset předčasných). Pozornost bude věnována zejména dopadům volebního systému na podobu stranického systému, přičemž volební výsledky budou sloužit jako klíčový ukazatel.

Dají se poznatky z Řecka vztáhnout i na české poměry? Vzhledem k tomu, že řecký volební systém sloužil jako inspirace pro jeden z návrhů poslední české volební reformy, domnívám se, že by jejich vzájemná komparace mohla být užitečná. Minimálně proto, aby objasnila podrobnosti tohoto návrhu s řeckou realitou i hlavní rozdíly.

Řecko zažilo stejně jako Česká republika velmi těsné volební výsledky. Během 10 měsíců od června 1989 do dubna 1990 se kvůli tomu uskutečnily troje volby. Řecké zkušenosti nejen z tohoto období nám mohou sloužit ať už jako inspirace nebo jako varování.

Cílem práce bude prověřit tyto hypotézy:

1) Vysoká disproportionálnita volebního systému (a s ní související redukční efekt na počet stran) má za následek, že řecký stranický systém lze charakterizovat jako bipartismus, který se blíží britskému modelu.³

2) Systém alokace zbytkových mandátů na základě všech hlasů skrytě multiplikuje hlasy pro vítěznou stranu a porušuje tak zásadu rovnosti volebního práva.

3) Negativa řeckého volebního systému převažují nad jeho pozitivy a použití tohoto modelu proto nelze doporučit pro uplatnění v jiných zemích.

4) Návrh české volební reformy by v praxi dosahoval deklarovaných cílů (posílení vítěze a zvýšení proporcionality) pouze za cenu deformace volební soutěže, a proto tato forma volebního systému není vhodným řešením.

Dále chci nalézt odpověď na následující výzkumné otázky:

1) Jak se projeví měnící se parametry řeckého volebního systému na jeho proporcionalitě a jak ovlivnily stranický systém?

³ Teoretickým základem této hypotézy je tvrzení G. Sartoriho o redukčním účinku tzv. „silných“ volebních systémů napočet stran [Sartori, 2001: 57 - 58], které bude vysvětleno v podkapitole 1.3.

2) *V čem konkrétně spočívá příbuznost návrhu volební reformy k řeckému volebnímu systému?*

Práce by se dala rozdělit do tří samostatných částí. V první z nich stručně představím základy studia volebních systémů, druhá, nejrozsáhlejší část se bude zabývat samotným řeckým volebním systémem a ve třetí vztáhnou poznatky z předchozích dvou částí k poslednímu návrhu české volební reformy (tzv. „řecké varianty“).

První kapitola shrne teoretická východiska a dosavadní výsledky studia poměrných volebních systémů a předurčí tak strukturu kapitol následujících. Důraz bude kladen na ty prvky výzkumu volebních systémů, které jsou pro řecký případ relevantní. Zmíněny budou hlavní pokusy o zformulování volebních „zákonů“, teorie stranických systémů, základní proměnné volebních systémů a především problematika proporcionality a jejího měření.

Ve druhé kapitole se zaměřím na volební pravidla v Řecku a jejich vývoj ve sledovaném období, tedy od přechodu k demokracii v roce 1974 do roku 2009. Tato kapitola bude mít spíše deskriptivní charakter a jejím cílem bude představení poněkud specifického prostředí řecké politiky.

Všechny fáze vývoje volebního systému budou podrobně analyzovány ve třetí kapitole, a to z hlediska mechanických dopadů na stranický systém i případných psychologických efektů a zejména z hlediska proporcionality jednotlivých variant volebního systému. Pokusím se rozklíčovat i vzájemné působení základních proměnných.

Poté, co bude předložena ucelená analýza řeckého volebního systému, přejdu ve čtvrté kapitole k návrhu české volební reformy, kterou schválila vláda České republiky dne 9. února 2009. Pokusím se vztáhnout poznatky z předchozích kapitol k návrhu české volební reformy. Zaměřím se na principy, v nichž se tato „řecká“ varianta přibližuje skutečným řeckým podmínkám, a na důsledky, které by její schválení mělo pro českou realitu.

Z metodologického hlediska bude při analýze řeckého volebního systému provedena diachronní komparace jednotlivých proměnných i systému jako celku od roku 1974 (přechod k demokracii) do roku 2009 (poslední parlamentní volby). Preferovány budou kvantitativní postupy, jako například výpočet indexu reprezentace nebo efektivního počtu volebních a parlamentních stran. V případě, kdy nám celkové volební výsledky neposkytnou dostatečnou informaci, bude využito i vnitrosystémové

analýzy konkrétních voleb. To se týká především evaluace vlivu volebních obvodů a vyšších skrutinií na celkovou proporcionalitu.

Jak se jednotlivé změny volebních pravidel promítly do proporcionality výsledků? K zodpovězení této otázky je třeba zvolit vhodné nástroje měření proporcionality. Rozhodl jsem se, že proporcionalita volebního systému v jeho různých fázích bude měřena prostřednictvím tzv. Loosemore-Hanbyho indexu. Aby se však omezily některé negativní vlastnosti tohoto indexu, jako je jeho náklonnost k jednomu specifickému typu volební formule, bude využit také jeden z alternativních přístupů k měření proporcionality, konkrétně tzv. RR index. Ten představil Tomáš Lebeda v rámci jeho teorie reálné kvóty [Lebeda, 2006 a 2008]. Věřím, že souběžným užitím obou indexů zvýším vypovídací hodnotu svých výpočtů.

V závěrečné části práce, týkající se české volební reformy a jejího vztahu s řeckým systémem, využiji synchronní komparaci řeckého volebního systému s českým návrhem.

Zdroje, ze kterých práce čerpá, lze rozdělit do tří skupin. Jde jednak o teoretickou literaturu, zabývající se volebními systémy. Z této skupiny bych zmínil především vynikající práci autorů Taagepera a Shugarta *Seats & Votes* [1989], která komplexně pojednává o výzkumu volebních systémů. Dále mi byla velmi užitečná studie *Volební systémy poměrného zastoupení: mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence* od Tomáše Lebedy [2008].

Druhou skupinu zdrojů představují samotné volební výsledky řeckých parlamentních voleb. Získat věrohodná data nebylo vždy úplně jednoduché. V několika případech jsem se setkal v různých zdrojích s různými údaji pro tytéž volby. Nejednalo se o rozdíly zásadní, většinou v řádu desetin procenta, ale někdy se mírně lišily i údaje o počtu mandátů pro jednotlivé strany. Za základní a nejméně spolehlivý zdroj považuji statistiky řeckého ministerstva vnitra. Ty jsou ovšem k dispozici až od voleb v roce 1996. Údaje pro dřívější volby jsem musel hledat jinde a vycházel jsem především ze zdrojů Meziparlamentní unie (IPU). Data k návrhu české volební reformy jsem převzal z modelu, který připravili odborníci Ministerstva spravedlnosti ČR.

Zbývající, nejpočetnější skupinu zdrojů tvoří různé vědecké publikace a články, které se věnují řeckému volebnímu systému. Důležitým zdrojem informací pro mě byla práce řeckých autorů Kalogiroua a Panaretose [1999], která se jako jedna z mála zabývá konkrétními parametry řeckých volebních zákonů.

1. Teoretický rámec studia proporčních volebních systémů

Teorie volebních systémů je významnou součástí politických věd. I díky nárůstu případů v souvislosti s „třetí vlnou demokratizace“ zaznamenala volební studia v posledních dvou dekadách značný rozvoj. Proč je právě volebním systémům věnována taková pozornost? Jsou totiž jednou z hlavních determinant každého politického systému. Jak konstatuje Giovanni Sartori, „volební systémy představují nejvšestrannější politický nástroj, jímž lze mimo jiné utvářet i stranický systém a ovlivňovat spektrum reprezentace“ [Sartori, 2001: 9]. Kromě toho mají vliv také na „způsob sestavování vlád, jejich stabilitu a akceschopnost“ [Lebeda, 2008: 12].

Volební systém lze stručně definovat jako způsob převodu voličských hlasů na poslanecké mandáty. Zároveň je to politický nástroj, kterým lze nejsnadněji manipulovat [Reynolds a kol., 2005: 5], díky čemuž je předmětem zájmu nejen politologů, ale i politiků.

K hlavním cílům studia patřila snaha formulovat tendence a zákonitosti v působení volebních systémů na stranicko-politické systémy. Za jeden z prvních pokusů v této oblasti bývá označována teze Ferdinanda Hermense, že poměrný volební systém umožnil vzestup radikálních stran ve výmarském Německu.⁴

Komplexněji k problému přistoupil začátkem 50. let Maurice Duverger [1965]⁵, když v knize *Politické strany* formuloval tři teze, shrnující vztah volebních a stranických systémů, pro které se vžilo ne zcela přesné označení „Duvergerovy zákony“.

Duverger se ve třech tezích snaží o zobecnění účinků jak většinových, tak proporčních volebních systémů. Pro účely této práce jsou však důležité především systémy poměrného zastoupení, jelikož se Řecko pohybuje v této kategorii.

Poměrných systémů se týká pouze první Duvergerova teze, podle níž „*poměrné zastoupení podporuje systém mnoha stran, které jsou tuhé, nezávislé a stabilní (kromě případu vzednutí lidových emocí)*“ [Duverger, 1965: 205].⁶

⁴ Viz [Lebeda, 2008: 7], [Fiala, 2004: 52 - 53] či [Taagepera a Shugart, 1989: 49].

⁵ První, francouzské vydání knihy vyšlo v roce 1951.

⁶ Další dvě Duvergerovy teze znějí takto: 2) *dvoukolový většinový systém podporuje systém mnoha stran, jež jsou pružné, závislé a relativně stabilní (ve všech případech)* a 3) *relativně většinový jednokolový systém podporuje dvoustranický systém s alternací moci mezi hlavními nezávislými stranami* [Duverger, 1965: 205].

V Duvergerově linii později pokračoval Giovanni Sartori. Ten definoval dvě zásadní proměnné – systémovou strukturaci a voličský rozptyl, a s jejich pomocí v roce 1994 představil své čtyři „zákony“. Poměrného zastoupení se týká druhý a třetí zákon:⁷

3. Existuje-li systémová strukturace, poměrné zastoupení získává reduktivní účinek zapříčiněný (jako postačující podmínkou) jeho neproporcionalitou. Čím větší je tedy nečistota poměrného zastoupení, tím větší jsou vstupní náklady pro menší strany a tím silnější je reduktivní účinek. A naopak, čím je nečistota poměrného zastoupení menší, tím je reduktivní účinek slabší.

3.1 Anebo je obzvláště silná systémová strukturace sama o sobě nutnou podmínkou zachování jakéhokoli stranického formátu, který předcházela zavedení poměrného zastoupení.

4. Chybí-li systémová strukturace a předpokládáme-li čisté (téměř čisté) poměrné zastoupení, tj. rovné (relativně rovné) vstupní náklady pro všechny, stran může být tolik, kolik umožní kvóta [Sartori, 2001: 60].⁸

Počet stran a jejich velikost mají zásadní vliv na dynamiku vládnutí a tím na celý politický systém. Taagepera a Shugart [1989: 3] za dvě principiální možnosti považují na jedné straně upřednostnění poměrného zastoupení, které ale může vyústit v nestabilní vládní koalici, nebo na druhé straně preferenci vládní stability, které je dosaženo zajištěním nadpoloviční parlamentní většiny vítězné straně i pokud získala méně než 50 % hlasů. Druhá možnost ale může mít za následek neúnosnou podprezentaci důležitých menšin.

Dosáhnout zároveň akceschopnosti vlády a reprezentativnosti parlamentu je ve většině případů velmi obtížné. Obvykle je nutné najít nějaký kompromis a výběr volebního systému je jedním ze zásadních kroků v tomto procesu.

⁷ Zákony, týkající se většinových systémů, znějí takto: 1. *Existuje-li systémová strukturace a voličský rozptyl (jako spojené nutné podmínky), relativně většinové jednokolové systémy vedou (jako postačující podmínka) k dvoustranickému formátu. 1.1 Anebo je obzvláště silná systémová strukturace sama nutnou a zároveň náhradní postačující podmínkou dvoustranického formátu. 2. Existuje-li systémová strukturace, nikoli však voličský rozptyl, relativně většinové jednokolové systémy vedou (jsou její postačující podmínkou) k eliminaci stran, které ani v jednom volebním obvodu nezískají většinu; nemohou však eliminovat – takže dovolují – existenci tolika stran nad dvoustranický formát, kolik jich umožňují dostatečně velké koncentrace jejich voličů, schopných díky nim dosáhnout alespoň v jednom volebním obvodu většiny [Sartori, 2001: 59 - 60].*

⁸ Kniha původně vyšla v roce 1994.

K jakým důsledkům který volební systém povede, to se snaží popsat výše zmíněné teze a zákony. O tom, zdali jsou v souladu s řeckou empirií, se přesvědčíme ve třetí kapitole. Abychom tak mohli učinit, musíme se seznámit i s typologií stranických systémů.

1.1 Stranické systémy

V „zákonech“ se hovoří o multipartismu (systému mnoha stran) a bipartismu (systému dvou stran). O tom, s jakým systémem ztotožnit konkrétní případy, rozhoduje to, které strany budeme počítat. Podrobně se touto problematikou zabýval Giovanni Sartori, který navrhl počítat ty strany, jež „jsou buď relevantní pro vládnutí v rámci tvorby koalic nebo mají soutěžní relevanci v opoziční areně“, jinými slovy strany, které mají koaliční či vyděračský potenciál. [Sartori, 2005: 128].

Sartoriho klasifikace soutěživých stranických systémů obsahuje tyto třídy: *predominantní strana* (jedna strana je silnější než všechny ostatní dohromady), *bipartismus* (dvoustranický formát), *omezený pluralismus* (3 – 5 stran), *extrémní pluralismus* (více než 5 stran) a *atomizovaný model*. Doplněním početního kritéria kritériem ideologie (ideologické vzdálenosti), dochází Sartori k typologii, která má v rámci soutěživých systémů tuto podobu: *systém predominantní strany*, *bipartismus* (dvoustranický mechanismus), *umírněný pluralismus* (dostředivá soutěž) a *polarizovaný pluralismus* (odstředivá soutěž) [Sartori, 2005: 290 - 291].

Rozdíl mezi dvoustranickým formátem a mechanismem spočívá v tom, že ve dvoustranickém formátu mají dvě hlavní strany možnost vládnout samostatně (nemusí vstupovat do koalice), zatímco pro vymezení bipartistického mechanismu je klíčovou vlastností alespoň potenciální *alternace* dvou hlavních politických subjektů. Do funkčních charakteristik dvoustranického mechanismu tak spadá například i alternace dvou permanentních aliancí. Umírněný pluralismus předpokládá nízkou polarizaci, tj. ideologickou vzdálenost stran, jejichž počet se pohybuje od tří do pěti, zatímco extrémní pluralismus vykazuje vysokou polarizaci a počet stran převyšující pět [Sartori, 2005: 290 - 291].

1.2 Kritika kauzality

Proti směru studia, který zdůrazňuje příčinnou vazbu mezi volebními a stranickými systémy, se někteří autoři kriticky vymezují s poukazem na jiné faktory, jež mají podle nich daleko větší vliv na podobu stranického systému nežli samotná volební pravidla. Vedle již zmíněných proměnných, které představil Sartori (tj. systémová strukturace a voličský rozptyl), bývá k těmto faktorů řazena například podoba štěpných linií (*cleavages*) a další široce definovatelné okolnosti jako politická kultura či historie dané země.

Z českých politologů se tomuto tématu věnoval Petr Fiala [2004], který upozorňuje na skutečnost, že v politologii existuje kromě převládajícího Duvergerova a Sartoriho přístupu také jiná interpretační tradice, jež zpochybňuje vliv volebních systémů na stranické systémy a přikládá větší význam společenským strukturám a modelům chování politických aktérů. Mezi představitele tohoto alternativního pohledu patří podle Fialy především politolog Stein Rokkan. Ten je spolu se Seymourem M. Lipsetem představitelem tzv. historicko-konfliktního přístupu k analýze stranických systémů [Říchová, 2002: 108], podle kterého vznikají stranické systémy na základě historických štěpení (*cleavages*) dané společnosti.

Mezi významné kritiky duvergerovsko-sartoriovského diskursu řadí Fiala i německého politologa Dietera Nohlena, který vytýká Duvergerovým zákonům empirické, teoretické i metodologické nedostatky [Fiala, 2004: 57]. Nohlen podle Fialy upřednostňuje vliv konkrétních politických a společenských faktorů před kauzalitním vztahem volebního systému a systému stranického [ibid.: 61].

Základní rozpor by se dal slovy Taagepera a Shugarta zjednodušeně shrnout tak, že „v zásadě Duverger a Sartori věří, že volební systém ovlivňuje politiku, zatímco Grumm, Nohlen a Quintal věří, že politika ovlivňuje volební systémy“ [Taagepera, Shugart, 1989: 53]. Jak ale oba autoři poznamenávají, ve skutečnosti se v tomto sporu nejedná o vzájemně se vylučující možnosti. Částečnou pravdu mají oba přístupy, protože politika a volební systémy se ovlivňují vzájemně.

Velice přesně shrnuje celý tento spor profesor Novák [2004: 9], který konstatuje, že třídní, etnická, jazyková a náboženská struktura je z teoretického hlediska důležitější než volební systém. Ovšem všechny tyto faktory, které vyzdvihují odpůrci duvergerovsko-sartoriovského přístupu, mají za normálních podmínek natolik dlouhodobý charakter, že je téměř nelze brát jako proměnné (vzhledem k tomu, jak

obtížné by bylo je změnit). Volební systém proto zůstává jediným nástrojem, který umožňuje relativně snadno ovlivňovat či dokonce měnit stranický systém a proto „z praktického hlediska je role volebních systémů klíčová“ [Novák, 2004: 10].

1.3 Definice poměrných systémů

V předcházejícím stručném shrnutí jsme používali termín poměrný (proporční) systém, aniž bychom jej přesněji definovali. Při klasifikaci volebních systémů se obvykle vychází z mechanismu převodu hlasů na mandáty.⁹ Pak je možné definovat poměrné systémy jednoduše jako ty, které „rozdělují mandáty politickým stranám v poměru k hlasům, jež získaly ve volbách“ [Cox in Rose, 2000: 227]. Je zřejmé, že ve většině reálně uvažovaných situací, dojde alespoň k minimálnímu zkreslení. To ale neodporuje definici, pokud je zachován základní mechanismus, který nějakým způsobem zohledňuje poměry hlasů mezi stranami a kandidáty.

Míra zkreslení tedy neovlivní klasifikaci daného volebního systému. Zásadní význam ale má pro jeho bližší charakteristiku. Jedním z přínosů G. Sartoriho do diskuze o volebních systémech je jeho rozdělení volebních systémů na „silné“, tj. takové, které mají v prostředí strukturovaného stranického systému reduktivní účinek na počet stran, a dále pak „slabé“ volební systémy, jejichž účinek je „vyvažující-blokující“, tedy téměř nulový (nezávislou proměnnou se pak stává stranický systém samotný; slabý volební systém jej nevytváří, pouze umožňuje). Mezi silné systémy zařadil Sartori nejen relativně většinové jednokolové systémy, ale také systémy silně nečistého poměrného zastoupení. V prostředí nestrukturovaného volebního systému pak mají silné volební systémy „omezující-reduktivní“ účinek ve volebním obvodu a slabé systémy nemají žádný vliv. [Sartori, 2001: 57 - 58].

V rámci poměrných systémů bývají rozlišovány dvě až tři kategorie. Reynolds a kol. [2005: 28] sem řadí listinné poměrné systémy (*list PR*) a systém jednoho přenosného hlasu (*single transferable vote – STV*). Chytilík a kol. [2009: 212 - 213] i Lebeda [2004a: 21] k nim přidávají také (smíšeně) personalizovaný poměrný systém (*mixed-member proportional - MMP*). Použití posledních STV a MMP je méně časté a pro účely této práce není nutné se jimi dále zabývat. Kategorie listinných poměrných systémů je mnohem početnější co do výskytu a významnější z hlediska předmětu práce. Řecko bylo do roku 2007 reprezentantem právě této kategorie. Kalogirou a Panaretos

⁹ Viz například [Chytilík a kol., 2009: 21] nebo [Lebeda, 2008: 22].

[1999: 3] považují posílenou variantu proporčního systému, uplatňovanou v Řecku, za jakýsi mezistupeň mezi poměrnými a většinovými systémy,¹⁰ ovšem většina ostatních autorů se shoduje na tom, že tento systém patří mezi listinné poměrné systémy [Lijphart, 1999: 145; Rose, 2000: 363; Reynolds a kol., 2005: 168].

Odborníci, zabývající se výzkumem listinných poměrných systémů [např. Lijphart, 1994; Lebeda, 2008; Chytilík a kol., 2009], se většinou nepokoušejí o další subkategorizaci, ale zaměřují se na sérii proměnných, které ovlivňují charakter systému, tedy především onu zmiňovanou míru zkreslení, k níž při alokaci mandátů dochází, a kterou můžeme nahradit termínem *proporcionalita*.

1.4 Proporcionalita

Proporcionalitu volebního systému si můžeme představit jako souhrn jeho vlastností, který zapříčiní odchylku v přepočtu hlasů na mandáty. „Míra proporcionality (...) vypovídá o charakteru a případném zkreslení reprezentace, o nadreprezentaci, podreprezentaci či nereprezentaci jednotlivých stran (...) a značně determinuje podobu stranického systému“ [Lebeda, 2008: 29]. Je to výsledný vektor, který udává směr působení volebního systému na stranický systém. Ovlivňuje stupeň parlamentní fragmentace, která se podle Sartoriho stává problémem především, nabývá-li podoby extrémního pluralismu, tedy ve spojení s polarizací [Sartori 2001: 70].

Je-li systém čistě proporční, rozdělí mandáty mezi politické strany v identickém poměru k počtu hlasů, které získaly ve volbách. Je ale zřejmé, že takovéto proporcionality nelze reálně dosáhnout.¹¹

S tím, jak se poměr hlasů a mandátů od sebe vzdalují, proporcionalita klesá. Ani na tomto opačném pólu se v reálně existujících případech nesetkáme s absolutní disproporcionalitou, kterou si lze představit například tak, že všechny mandáty získá strana, která neobdržela žádné hlasy [Loosemore, Hanby, 1971: 468]. Budeme se pohybovat někde uprostřed této škály, pravděpodobně blíže jejímu proporčnímu pólu.

¹⁰ Do stejné kategorie řadí smíšené systémy a také limitované hlasování.

¹¹ Teoreticky to sice možné je, ale bylo by k tomu zapotřebí, aby strany dostaly velmi specifický podíl hlasů, který by bylo možno beze zbytku převést na mandáty.

1.4.1 Měření proporcionality

Otázka, jak proporcionalitu kvantifikovat a měřit, není zdaleka tak jednoduchá, jak by se na první pohled mohlo zdát. Politolog Tomáš Lebeda, který se z domácích autorů zabýval tématem nejpodrobněji [2006, 2008], konstatuje, že „současná politická věda nedisponuje jedinou a všeobecně uznávanou definicí volební proporcionality“ [2008: 29]. K autorům, kteří se problémy souvisejícími s měřením proporcionality věnují, patří také Michael Gallagher [1991, 1992]. Podle něj spočívá problém v tom, že „každá z metod poměrného zastoupení se snaží o minimalizaci své vlastní specifické koncepce disproporcionality“ [Gallagher, 1992: 494].

Mezi volebními formullemi (o nichž bude pojednáno níže) můžeme z hlediska jejich přístupu k proporcionalitě odlišit dvě základní „rodiny“. Jedna z nich se snaží „o minimalizaci celkových absolutních rozdílů mezi podílem hlasů a podílem mandátů všech stran“ [Lebeda, 2008: 32], zatímco druhá usiluje o minimalizaci nadreprezentace nejvíce nadreprezentované strany [Gallagher, 1991: 34]. Představitelem první skupiny je Hareova kvóta doplněná metodou nejvyšších zbytků a druhou skupinu představuje D'Hondtův dělitel.

Po zevrubném prozkoumání hlavních současných nástrojů (indexů) měření proporcionality dospěl Lebeda [2008: 58] k závěru, že „jediný, ideální a nestranný měřicí nástroj prostě neexistuje“, protože každý index proporcionality favorizuje tu „rodinu“ volebních formulí, ze které pochází. Pro zjednodušení a větší přehlednost je ale nutné si z velké nabídky indexů vybrat. Pro účely této práce jsem se rozhodl zvolit Loosemore-Hanbyho index (D), který vychází z logiky Hareovy kvóty doplněné metodou nejvyšších zbytků, a proto tuto formuli vždy vyhodnotí jako proporcčnější nežli D'Hondtův dělitel [Lebeda, 2008: 37].

Index nese jména autorů Johna Loosemora a Victora J. Hanbyho, kteří jej představili v roce 1971.¹² Loosemore a Hanby definovali svůj „index zkreslení“ jako míru odchylky poměru křesel a hlasů pro všechny strany dohromady [Loosemore, Hanby, 1971: 468]. Vypočítá se jako suma absolutních rozdílů mezi procentem hlasů a procentem mandátů jednotlivých stran ($D = \sum |V_i - S_i|$). Dosahuje hodnot 0 až 100, přičemž 0 značí dokonalou proporcionalitu a 100 naopak absolutní disproporcionalitu.

Taagepera a Grofman [2003: 673] testovali celou řadu indexů proporcionality a došli k závěru, že Loosemore-Hanbyho index je jedním z dvou nejvhodnějších měřících

¹² Jak ale upozorňují Taagepera a Grofman [2003: 662], index v pozměněné podobě (jako tzv. „index rozdílnosti“) existoval již v 50. letech.

nástrojů. Přesto má tento index některé nedostatky. Lijphart považuje za nevýhodu Loosemore-Hanbyho indexu [1994: 60] jeho tendenci příliš nadhodnocovat disproporcionalitu systémů s mnoha stranami. Tento závěr potvrdil i kvantitativní výzkum Tomáše Lebedy [2008: 38]. Lebeda upozorňuje i na další problematické vlastnosti indexu, „neschopnost podat úplnou informaci o analyzované volební situaci“ a dále pozitivní náklonnost k Hareově kvótě a metodě nejvyšších zbytků i za extrémních okolností“ [Lebeda, 2008 : 35].

Aby bylo možné korigovat negativní vlastnosti tohoto indexu, budu proporcionalitu řeckého volebního systému měřit zároveň ještě tzv. RR indexem, který navrhl Tomáš Lebeda [2006] na základě jeho teorie reálné kvóty.

RR index vychází z logiky D'Hondtova dělitele. Podíl, na základě něhož D'Hondtův dělitel přidělí poslední mandát, označuje Lebeda za *reálnou kvótu* (obecně se jedná o průměrný počet hlasů na mandát nejvíce nadreprezentované strany). Hlasy, které převyšují součin reálné kvóty a mandátů, které strana získala, představují *reálné zbytky* dané strany. RR index pak udává podíl sumy všech reálných zbytků na celkovém počtu hlasů. Stejně jako Loosemore-Hanbyho index dosahuje i RR index hodnot 0 až 100 (0 - čistá proporcionalita, 100 - krajní disproporcionalita) [Lebeda, 2008: 48 – 58].

Přístup tohoto indexu k proporcionalitě je založen na snaze minimalizovat nadreprezentaci nejvíce nadreprezentované strany a tak bude jako nejproporčnější vyhodnocovat D'Hondtův dělitel [Lebeda 2008: 56].

Nedostatkem tohoto indexu je obdobně jako Loosemore-Hanbyho indexu zvýšená citlivost na větší počet stran [ibid.: 54], což ale nepovažuji za zásadní nedostatek, jelikož jak uvidíme v následujících dvou kapitolách, počet stran v Řecku nikdy nedosahoval příliš vysokých hodnot.

RR index se podle Lebedy [2006: 675] stává „vlajkovou lodí v oblasti měření proporcionality založené na principu nejvyšších průměrů“. Věřím, že srovnání obou indexů by nám mělo dát ucelený obraz vývoje proporcionality řeckého volebního systému.

1.4.2 Problém komparability volebních systémů

Při komparaci různých volebních systémů z hlediska proporcionality jejich výsledků vyvstává určitý problém. Jde v zásadě o problém metodologický, který souvisí s psychologickým působením volebních systémů. Volební systémy nemají totiž jen

mechanický účinek (redukce počtu stran, nadreprezentace některých stran a podreprezentace jiných), ale také jaksí druhotný, psychologický účinek na voliče. Nejedná se jen o účinek samotného volebního systému, ale především o působení jeho mechanických vlastností.

O psychologickém efektu většinových systémů hovořil již Duverger [1965: 226]. Jak ale později upozornil Sartori [2001: 44], psychologický dopad mají i systémy poměrné. Jejich omezující účinek na voliče klesá s tím, jak roste jejich proporcionalita.

Srovnávání proporcionality konkrétního poměrného a většinového systému bere rozložení voličských hlasů za dané a nezohledňuje psychologický nátlak na voliče, vytvořený podmínkami většinového systému (omezení počtu stran). Totéž platí při srovnání více a méně restriktivního proporčního systému. Zohlednění této skutečnosti pochopitelně není ve výpočtech reálně uskutečnitelné. Přesto považuji za nutné tento problém zmínit.

Při zásadní změně volebního systému, kupříkladu z poměrného na většinový, můžeme sledovat, jak postupně klesá počet hlasů pro strany, které vlivem nových volebních pravidel nejsou schopny získat zastoupení v parlamentu. Volič si uvědomí, že hlas pro tyto strany je ztracený a změní tak své preference.

Pro lepší pochopení tohoto problému si zkusme představit hypotetickou situaci země, která má velmi proporční systém. Voliči tento systém znají a jsou na něj zvyklí. Systém je však jednoho dne upraven tak, že výrazně vzroste jeho přirozený práh¹³ (kupříkladu zmenšením volebních obvodů, změnou volební formule apod.). Zpočátku jistě vzroste i celková disproporcionalita výsledků (vlivem propadlých hlasů pro malé strany, které nedosáhnou na mandát). Voliči ale dříve či později zjistí, že za těchto nových podmínek nemají hlasy pro malé strany žádný nebo jen symbolický význam.

Jaká bude reakce voličů menších stran? Pravděpodobně se rozhodnou změnit svou preferenci ve prospěch některé z nejsilnějších stran, přesněji té, která je jim bližší. Budou tedy strategicky volit ze svého pohledu menší zlo, avšak pokud by k tomu nebyli změnou systému nuceni, zůstali by u své původní strany.

Jak se tato situace projeví z hlediska proporcionality? V prvním případě bude systém vykazovat relativně velkou proporcionalitu, odpovídající daným podmínkám. V druhém případě (kdy po zavedení disproporčních parametrů vzrostl volební práh) se dá zpočátku očekávat pokles proporcionality, daný propadlými hlasy malé strany. Až se

¹³ Hodnota přirozeného prahu udává „nejmenší možné procento hlasů, které strana ve volebním obvodě musí získat, aby obdržela alespoň jeden mandát“ [Lebeda, 2008: 132].

však projeví restriktivní účinky nového volebního systému (obvykle se uvádí, že k tomu dochází po třetích volbách) a voliči přestanou plýtvat svými hlasy pro nevolitelné strany, pravděpodobně míra proporcionality výrazně vzroste a může se blížit hodnotám předchozího systému. Lze však o tomto novém systému s čistým svědomím prohlásit, že jeho proporcionalita je stejná?

Domnívám se, že nikoli. V praxi však nelze takovéto úvahy zohlednit a odlišit „autentickou“ proporcionalitu od proporcionality „vynucené“. Do hlav voličů nevidíme a nemůžeme tak zjistit, zda hlasují čistě podle svého přesvědčení nebo pragmaticky pro menší zlo. Pro celkový charakter politického systému to ostatně ani nemá význam. Měli bychom však mít tuto skutečnost na paměti, když porovnáváme proporcionalitu různých volebních systémů.

1.5 Základní proměnné poměrných volebních systémů

Nyní se konečně dostáváme k tématu, které je při analýze listinných poměrných systémů nejdůležitější, totiž k vymezení základních proměnných, jež mají vliv na podobu volebního výsledku (jeho proporcionalitu).

Jeden z předních odborníků na volební systémy Arend Lijphart [1994: 10 - 12] stanovuje tyto čtyři proměnné: volební formule, velikost volebních obvodů, volební práh a velikost voleného shromáždění. Gary W. Cox [Cox in Rose, 2000: 228], stejně jako Taagepera a Shugart [1989: 19] stanovuje tři základní proměnné – charakter hlasování¹⁴, velikost volebních obvodů a podobu volební formule. Tomáš Lebeda [2001: 426] navrhuje pro zkoumání listinných poměrných systémů zachovat jako základní proměnné volební formuli a velikost volebního obvodu. Naopak, vzhledem k zúžení tématu, vylučuje podobu hlasování, jelikož listinná proporční volba je sama o sobě jednou z možných podob hlasování. Dále Lebeda [ibid.] kritizuje Lijphartovo řazení volebního práhu mezi proměnné, jelikož jeho hodnota je určena především spolupůsobením ostatních proměnných a zpochybňuje i význam velikosti voleného shromáždění. Ve srovnání s velikostí volebního obvodu má totiž celková velikost shromáždění obvykle zanedbatelný vliv na volební výsledek.

Kromě dvou zmíněných proměnných (velikost obvodu a volební formule), na nichž panuje shoda, a jsou univerzální pro všechny typy volebních systémů, přidávají

¹⁴ Doslovný překlad původního termínu *ballot structure*, tedy „struktura hlasovacího lístku“, nevystihuje podle Lebedy [2008: 24] podstatu problému. Proto jej navrhl nahradit termínem „charakter hlasování“.

odborníci [Lebeda, 2001: 427; Chytilík a kol., 2009: 184] další dvě proměnné, jež mají význam pouze pro poměrné systémy. Jsou jimi uzavírací klauzule (kvórum) a počet a charakter skrutinií.

1.5.1 Velikost volebního obvodu

Velikost obvodu považují politologové za nejdůležitější proměnnou.¹⁵ Čím menší je velikost obvodu (měřeno počtem mandátů), tím větší disproporce v daném obvodu vznikají [Gallagher in Rose, 2000: 239]. Příčinou je obvykle to, že malé strany nedosáhnou v malém obvodu na svůj první mandát a jejich hlasy tak propadají. Z toho pak pochopitelně těží silnější strany. Jak malý ale obvod musí být, aby se tento efekt proměnil?

Hranice samozřejmě není jednoznačně stanovitelná. Například Taagepera a Shugart [1989: 123] rozdělují obvody do tří kategorií: malé obvody rozdělují 2 – 4 mandáty, střední obvody mají 5 – 9 mandátů a velké obvody zahrnují 10 či více mandátů.

Obecně je možné shrnout rozdíly tak, že malé obvody produkují umělé většiny, středně velké obvody zkreslují proporcionalitu, avšak nemají za následek umělé většiny, a pouze velké obvody umožňují výsledek blížící se čistému poměrnému zastoupení.¹⁶

Výsledný efekt volebních obvodů je ovšem ovlivněn také počtem a velikostí stran. Jak prokázal výzkum Tomáše Lebedy [2008: 66], při malém počtu stran dochází k prvnímu zlomu v míře disproporcionality již mezi obvody o velikosti 3 a 4, kdežto při velkém počtu stran je tato hranice až mezi velikostí 5 a 6.

1.5.2 Volební formule¹⁷

Volební formule existují ve dvou základních formách – jako volební kvóty a volební dělitelé. Volební kvóty přesně stanovují počet hlasů, který je nutný k zisku mandátu. Strana pak získá tolik mandátů, kolikrát naplní v daném volebním obvodu celou kvótu.

¹⁵ Viz např. [Taagepera, Shugart, 1989: 112], [Rose, 2000: 660] nebo [Lebeda, 2008: 62].

¹⁶ Tato charakteristika platí při použití proporčních volebních formulí (např. Hareova kvóta či D'Hondtův dělitel). Rozmanitými technikami volebního inženýrství lze působení velikosti volebního obvodu na celkový výsledek zcela změnit.

¹⁷ Popis základních a všeobecně známých údajů o volebních formulích v této podkapitole vychází z [Rose, 2000: 232–233, 252–253] a [Taagepera, Shugart 1989: 29–35].

Základní kvótou je Hareova kvóta, která se vypočítá jako podíl celkového počtu hlasů a celkového počtu mandátů ($Q = V/S$)¹⁸. Aby tato kvóta rozdělila všechny mandáty, musely by počty hlasů pro všechny strany odpovídat násobkům kvóty. K tomu pochopitelně při parlamentních volbách nedochází, a proto je nutné v dalším kroku alokovat nerozdělené mandáty.

Aby se počet nerozdělených mandátů minimalizoval, hodnota kvóty se uměle snižuje. Typickým příkladem je Hagenbach-Bischoffova kvóta, která se chová jako by rozdělovala o jeden mandát navíc.¹⁹ I tak se často všechny mandáty rozdělit nepodaří.

Řešením může být převedení těchto mandátů do dalšího skrutinia na vyšší úrovni (několik sdružených obvodů či celostátní úroveň), kde se rozdělují na základě zbytkových či všech hlasů. Pokud ani poté nejsou všechny mandáty alokovány, užívají se dva způsoby jejich rozdělení:²⁰ 1) metoda největších zbytků, která mandáty rozdělí postupně těm stranám, které mají nejvyšší zbytky hlasů z posledního skrutinia a 2) metoda největších průměrů, která přizná mandát těm stranám, jež vykazují nejvyšší průměr hlasů na aktuálně rozdělovaný mandát [Lebeda, 2006: 434 - 435].

Druhým typem volebních formulí jsou volební dělitelé. Podle tohoto principu rozdělování mandátů je v daném obvodu počet hlasů pro každou stranu zvlášť vydělen předem stanovenou řadou čísel. Mandát obdrží ta strana, která aktuálně vykazuje nejvyšší podíl. Tímto způsobem se postupuje, dokud nejsou rozděleny všechny mandáty.

Základním volebním dělitelem je D'Hondtův dělitel, který hlasy pro jednotlivé strany dělí řadou celých čísel, počínající číslem 1. Díky tomu je možné podíly interpretovat jako průměry hlasů na (první, druhý, atd.) mandát. D'Hondtův dělitel přizná mandát té straně, jejíž průměr hlasů na mandát je v aktuální fázi alokace nejvyšší. Tím je objasněna výše zmíněná Gallagherova teze, že rodina volebních dělitelů má za cíl minimalizaci nadreprezentace nejvíce nadreprezentované strany.

Ostatní volební dělitelé mají modifikovanou řadu čísel, a proto je již nelze takto snadno interpretovat. Tyto více méně arbitrárně stanovené modifikace mají za cíl posunout výsledek určitým směrem, např. usnadnit tvorbu většin posílením velkých stran, jako to činí dělitel Imperiali (řada celých čísel začínající dvojkou), nebo naopak posílit princip reprezentace tím, že umožní získat mandáty i malým stranám. Druhého

¹⁸ V – počet hlasů (votes), S – počet křesel (seats).

¹⁹ $Q = V/(S + 1)$

²⁰ Obě metody lze pochopitelně uplatnit již v prvním skrutiniu.

zmiňovaného efektu dosahuje například dělitel Sainte-Laguë (řada celých lichých čísel). Obecně lze říci, že „čím rychleji dělitel roste, tím rychleji klesají průměry velké strany na úroveň prvního průměru malé strany“ [Gallagher, 1992 :474]. Naopak, pokud se řada dělitelů zvětšuje po malých intervalech, zvýhodněny jsou velké strany.

1.5.3 Uzavírací klauzule

Čistě proporční systém, který by přidělil křeslo i straně, která dosáhla právě jen na tento jediný mandát, by mohl mít za následek nežádoucí fragmentaci parlamentu. Jedním ze způsobů, jak jednoduše zabránit stranám s minimální politickou vahou, aby pronikly do parlamentu, je zavedení uzavírací klauzule, tj. umělého prahu, jehož překročení je nutné, aby se strana mohla účastnit alokace mandátů. Uzavírací klauzule obvykle bývá stanovena jako podíl z celkového počtu platných hlasů.

Důvodem pro její zavedení může být podle Taagepera a Shugarta i snaha zmírnit to, co oba autoři označují za „nejčastěji zmiňovaný defekt poměrných systémů“, tedy nedostatek překážek pro štěpení stran [1989: 36 - 37].

Uzavírací klauzule může být uplatňována jak celostátně, tak na úrovni volebního obvodu. Může také platit až pro druhé či vyšší skrutinium. Podle Dietra Nohlena se hodnoty uzavírací klauzule nejčastěji pohybují v intervalu 3 % – 5 % [Nohlen in Rose, 2000: 310].

V některých zemích je klauzule navýšena pro koalice podle počtu jejich stran. Řecko bylo v minulosti příkladem země, která tuto úpravu používala. Jak vyplývá ze srovnání, které provedl Arend Lijphart [1994: 22 – 44] hodnoty uzavírací klauzule zde navíc dosahovaly historicky nejvyšších hodnot.

1.5.4 Počet a charakter skrutinií

Ani poslední ze čtyř proměnných nelze podceňovat. „Počet skrutinií a jejich charakter může naprosto zvrátit účinek prvních dvou nejdůležitějších a všeobecně přijímaných proměnných (velikosti obvodů a volební formule)“ [Lebeda, 2008: 28].

Se systémy s více skrutinií, tedy úrovněmi přidělování mandátů, se setkáme především tam, kde jsou použity volební kvóty. Volební dělitelé dokážou rozdělit všechny mandáty a více skrutinií tak není potřeba.

Jaké důvody mohou vést zákonodárce k přijetí víceúrovňového systému? Gallagher a Mitchell [2008: 12] považují za ten hlavní důvod snahu skloubit dvě protichůdné vlastnosti volebních systémů. Chceme-li totiž přiblížit voliče a jeho voleného zástupce, měli bychom zvolit co nejmenší obvody. Pokud ale chceme, aby celkové výsledky věrně reflektovaly rozložení voličských sil, budeme naopak nuceni volit větší volební obvody. „Pokud existuje jen jediná úroveň alokace mandátů, jsme nuceni obětovat část jedné požadované vlastnosti, abychom získali trochu té druhé“ [ibid.]. Právě využití více skrutinií umožňuje zachovat malé obvody a dosáhnout tak úzké vazby poslance a voliče, a zároveň dosáhnout celkově vysoké proporcionality. Avšak ne vždy má využití více úrovní volebních obvodů tento cíl.

Existuje několik postupů, které se v systémech s více skrutinií používají. Lijphart rozlišuje [1994: 32] dvě základní metody – *převod zbytků*²¹ a *systém kompenzačních mandátů*. První metoda vychází z použití některé z kvót a následného převodu nerozdělených mandátů a zbytkových hlasů do dalšího skrutinia. Druhá zmíněná metoda rozdělí část mandátů v prvním skrutiniu, avšak důležitější je druhé skrutinium, pro které je část mandátů vyčleněna s cílem vyrovnat disproporce z prvního skrutinia.

Chytilek a kol. [2009: 40] přidávají k tomuto rozlišení ještě další, méně obvyklé způsoby, například vyčlenění části mandátů jako prémiových či přidělení zbytkových mandátů na základě všech hlasů. S oběma těmito metodami jsme se v případě Řecka setkali. Jak konkrétně volební pravidla vypadala, to je předmětem následující kapitoly.

²¹ Lebeda [2008: 121] používá vhodnější termín - *systémem zbytkových mandátů ze zbytkových hlasů*.

2. Vývoj volebních pravidel od roku 1974

Volební systém do řeckého parlamentu prošel od návratu k demokratickému zřízení v roce 1974 řadou změn. Jen mezi roky 1974 a 1999 napočítali Kalogirou a Panaretos [1999: 2] pět různých volebních systémů. Ve všech případech se jednalo o listinnou formu systému poměrného zastoupení. Ani pak se však vývoj volebních pravidel nezastavil.

Většina variant řeckého volebního systému bývá označována jako „zesílený“ proporční systém (*reinforced PR*). Tento termín je poněkud zavádějící, jelikož může vyvolávat dojem, že je zesílena proporcionalita systému. Ve skutečnosti je tomu právě naopak a jsou posíleny reduktivní účinky na zastoupení menších stran. Z toho profituje vítěz voleb, případně ještě druhá strana v pořadí. Takový systém je „silný“ v Sartoriho pojetí.²²

Je třeba zmínit, že v Řecku se vyskytuje několik jednomandátových obvodů²³, kde je použito pravidlo prosté většiny (vítěz bere vše). To však není důvodem k označení řeckého volebního systému za smíšený, neboť to neodpovídá obecně respektovanému požadavku, se kterým přišli Massicotte a Blais [1999: 345, poznámka 4], totiž aby za smíšené byly považovány jen ty systémy, u kterých každá složka zahrnuje alespoň 5 % rozdělovaných mandátů. Počet jednomandátových obvodů se této hranici nikdy ani nepřiblížil.

Ke změně s dopadem na klasifikaci volebního systému došlo v roce 2004 (s platností od voleb 2007). Tehdy bylo schváleno zavedení volební prémie pro vítěze ve výši 40 mandátů. Organizace IDEA²⁴, která se zabývá studiem voleb, hodnotí Řecko stále jako listinný poměrný systém, což může být dáno jistou setrvačností. „Striktně vzato totiž jakákoli ‘porce’ křesel, které získává za všech okolností pouze jedna strana, je přidělována většinově, [Chytilík a kol., 2009: 41]. Bonusové mandáty v Řecku případnou prvnímu v cíly a jsou tedy rozdělovány většinovou technikou (v podstatě se jedná o stranické blokové hlasování). Správně by tedy měl být systém od zavedení bonusu pro vítěze považován za smíšený, přestože z pohledu voliče působí stejně jako

²² Viz [Sartori, 2001: 57].

²³ V roce 2009 jich bylo 8. Viz Ministerstvo vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky, <http://www.ypes.gr/en/Elections/NationalElections/DeputyElections/InterestCitizen/#a6>

²⁴ The International Institute for Democracy and Electoral Assistance, <http://www.idea.int/esd/world.cfm>

před změnou. Počet většinově rozdělovaných mandátů (40), představuje 13,3 % všech mandátů, a tudíž výrazně převyšuje pětiprocentní kritérium Massicotta a Blaise.

Dvoje volby, které se podle tohoto volebního zákona uskutečnily (2007 a 2009) budou analyzovány stejnou metodou jako volby předcházející, ale fakt, že se změnil mechanismus volebního systému, musí být při interpretaci výsledků zohledněn.

Než se ale podrobněji podíváme na vývoj volebních pravidel, stojí za to si stručně připomenout poválečnou historii Řecka, pro kterou je klíčový konflikt mezi komunistickou levicí a jejími pravicovými oponenty. Bez znalosti této historie by bylo obtížné pochopit pozdější vývoj.

Již během 2. světové války došlo k ozbrojeným střetům mezi příslušníky pravicového a levicového, komunisty kontrolovaného odboje. Občanská válka se pak znovu rozhořela v roce 1946, kdy v ne zcela demokratických podmínkách zvítězila ve volbách pravice a v referendu o státním zřízení v témže roce se většina občanů rozhodla pro monarchii.

I s pomocí Spojených států byli nakonec komunisté v roce 1949 poraženi. Podle Seferiadese „občanská válka vytvořila hluboké a (...) dlouhotrvající rozštěpení uvnitř řecké společnosti“ [1986: 74]. Vlády se ujala pravicová strana Řecké sjednocení v čele s bývalým generálem Papagosem. Ten přivedl v roce 1952 Řecko do Severoatlantické aliance. Co se politického zřízení týče, hovoří historici o modelu *řízené demokracie* s autoritativními tendencemi [Hradečný, Tsivos, 2007: 520].

Funkce premiéra se po smrti Papagose v roce 1955 ujal Konstantinos Karamanlis, který si založil vlastní stranu – Národně radikální svaz (ERE).

Liberální opozice se v roce 1961 začala integrovat ve Svazu středu, vedeném Georgiem Papandreem. Nespokojenost s pravicovým režimem narůstala a v roce 1963 vedla k demisi Konstantina Karamanlise. Ve funkci premiéra jej vystřídal Georgios Papandreu, ovšem ten byl po dvou letech z funkce odstraněn a v Řecku zavládla vleklá vnitropolitická krize, která v roce 1967 vyústila ve vojenský puč.

Období „vlády generálů“ (de facto vojenské junty) trvalo sedm let, než jej ukončil nezdařený pokus o svržení kyperského prezidenta následovaný tureckou invazí na ostrov. Režim se po tomto neúspěchu definitivně zhroutil a moci se chopila civilní vláda národní jednoty, již vedl z exilu se navrátilivší bývalý premiér Konstantinos Karamanlis. Ten se stal klíčovou postavou návratu k demokracii. Snažil se však nikoli o návrat k modelu řízené demokracie, který byl uplatňován před příchodem junty, a na kterém se sám coby premiér podílel. Tentokráte byl jeho deklarovaným cílem nový

model liberální demokracie, což symbolizoval i název jím založené politické strany – Nea Dimokratia (Nová demokracie). Došlo také k legalizaci obou dvou v Řecku působících komunistických stran.²⁵

K výrazné změně došlo i ve státním zřízení. Na konci roku 1974 se v referendu (tentokrát již demokratickém, na rozdíl od roku 1946) Řekové vyslovili pro zrušení monarchie a od té doby je Řecko republikou. Hlava státu je volena parlamentem. V ústavě, přijaté v roce 1975 byl formálně stvrzen republikánský režim a byly posíleny pravomoci exekutivy, včetně prezidenta, který získal mimořádně silné postavení. „Do roku 1986 se uspořádání moci blížilo semiprezidencialismu“ [Chytilík, Strmiska, 2005: 406 - 407]. Ve skutečnosti ale prezidenti tyto pravomoci nevyužívali [Clogg, 2002: 170]. Revize ústavy v roce 1986 navíc většinu klíčových pravomocí prezidentovi odebrala. Od té doby jsou prezidentské pravomoci velmi slabé a Řecko je stejně jako Česká republika řazeno k parlamentním režimům.

2.1 Základní údaje

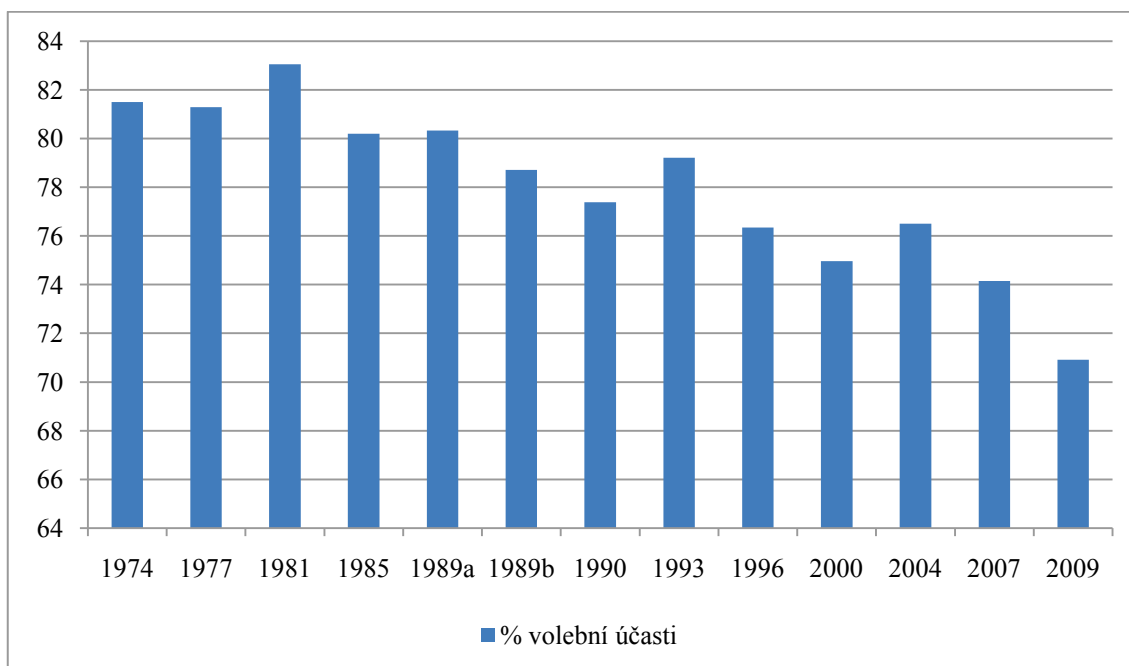
Řecko má třisetčlenný jednokomorový parlament (Vouli ton Ellinon), jehož funkční období je čtyřleté. Aktivní volební právo je stanoveno na 18 let²⁶, pasivní volební právo mají občané starší 25 let. Spíše než o volebním *právu* bychom však měli hovořit o volební *povinnosti*. Ta se totiž vztahuje na všechny oprávněné voliče, s výjimkou občanů nad 70 let, nebo těch, kteří pobývají příliš daleko od svého volebního obvodu. Za nesplnění této povinnosti dříve oficiálně hrozil trest odnětí svobody až na 1 rok, později pouze administrativní sankce. Ovšem je třeba říci, že státními úřady nebyla tato povinnost vynucována. V roce 2000 byly navíc podle organizace IDEA²⁷ zrušeny i tyto administrativní sankce. Vývoj volební účasti je shrnut v grafu 1, z něhož vyplývá celkově klesající trend.

²⁵ V roce 1968 došlo (mimo jiné pod vlivem událostí v Československu) k rozštěpení tehdy již zakázané a v ilegality působící Komunistické strany Řecka (KKE). Skupina, která nesouhlasila s prosovětskou linií politiky, zformovala Komunistickou stranu Řecka *vnitřní*. Původní prosovětská strana je označována jako KKE *vnější*.

²⁶ Tato hranice aktivního volebního práva platí až od roku 1985. Při prvních volbách byla stanovena na 21 let, následně – pro volby v letech 1977 a 1981 – byla snížena na 20 let a konečně v roce 1985 poklesla na současnou hranici.

²⁷ Více viz http://www.idea.int/vt/compulsory_voting.cfm

Graf 1: Vývoj volební účasti v letech 1974 – 2009

Zdroj: Ministerstvo vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky,

<http://www.ypes.gr/en/Elections/NationalElections/Results/>

a Meziparlamentní unie, http://www.ipu.org/parline/reports/2125_arc.htm

Údaje z grafu 1 bychom ale neměli přeceňovat, neboť volební registry jsou v Řecku podle Gemenise [2008: 98] vedeny velice ledabyle a zahrnují více voličů, než je skutečný stav. Gemenis sám odhaduje, že například v roce 2007 byla reálná volební účast nejméně o 10 % vyšší [ibid.].

Vraťme se ale k základním parametrům volebního systému. Z 300 poslanců je 288 voleno přímo ve volebních obvodech, zbývajících dvanáct tzv. státních či „čestných“ poslanců je vybráno celostátně nejúspěšnějšími politickými stranami ze samostatné kandidátní listiny, do které voliči nemohou svými preferencemi zasahovat. V zásadě jsou tak zajištěna parlamentní křesla pro stranické „prominenty“.

Ve většině případů se mandáty rozdělovaly ve třech skrutiniích. První skrutinium probíhá vždy na úrovni 56 základních volebních obvodů, které z velké části kopírují regionální uspořádání Řecka, pouze dvě největší prefektury jsou pro potřeby voleb rozděleny.²⁸ Průměrná velikost obvodu byla při posledních volbách 5,1,

²⁸ Athénská metropolitní oblast (Attika) je rozdělena do pěti volebních obvodů a prefektura Thessaloniki do dvou obvodů.

mediánová hodnota 4. Nad průměr výrazně vybočuje volební obvod Athény B se 42 poslanci.²⁹

Pro druhé skrutinium jsou tyto základní obvody sdruženy do několika vyšších obvodů³⁰ a ve třetím skrutiniu se zbylé mandáty alokují v jediném volebním obvodu, kterým je celé Řecko. Následuje pak ještě čtvrtý krok, ve kterém se rozdělí oněch dvanáct vyčleněných „státních“ mandátů.

2.2 Volby v období 1974 - 1981

Po pádu vojenské junty byla znovuobnovena platnost ústavy z roku 1952. Ta také stanovovala základní obrysy politického uspořádání. Volební pravidla pak byla specifikována novým volebním zákonem, který byl schválen 19. září 1974, necelý měsíc před konáním voleb.

Podle tohoto zákona bylo Řecko rozděleno do 56 volebních obvodů. Politické strany nabízely své kandidátní listiny, avšak voleb se mohli účastnit i samostatně kandidující nezávislí kandidáti.³¹ Uzavírací klauzule pro první skrutinium nebyla stanovena. Naproti tomu klauzule pro postup do druhého skrutinia byla v tomto období nastavena extrémně vysoko. Pro samostatně kandidující strany činila 17 %, pro dvoučlenné koalice 25 % a pro tříčlenné (a vícečlenné) koalice 30 % hlasů.³²

Pro alokaci mandátů byla používána Hareova kvóta. Mandáty, které se nepodařilo rozdělit, byly převedeny do druhého skrutinia, které probíhalo na úrovni devíti větších obvodů. Mandáty se však stranám, jež překročily uzavírací klauzuli, přidělovaly na základě všech hlasů, které ve volbách obdržely, nikoli jen na základě zbytkových hlasů, jak bývá v obdobných systémech běžné.

Třetí skrutinium probíhalo v jediném, celostátním obvodě podle stejného principu. Pokud ani zde nedošlo k rozdělení všech mandátů, byly zbylé mandáty automaticky přiděleny straně s nejvyšším celkovým počtem hlasů. Na závěr následovalo ještě čtvrté skrutinium, rozdělující 12 státních mandátů mezi strany, jež překročily uzavírací klauzuli. Opět se uplatňovala Hareova kvóta použitá na celkové zisky stran. Nerozdělené mandáty byly alokovány na základě metody nejvyšších zbytků.

²⁹ Podrobněji se velikosti volebních obvodů věnuje kapitola 3.3.

³⁰ Do roku 1985 bylo těchto obvodů 9, poté byl jejich počet rozšířen na 13.

³¹ Nezávislí kandidáti mohli získat mandát jen v prvním skrutiniu. Dalšího rozdělování hlasů se zúčastnit nesměli.

³² Uzavírací klauzule platila na celostátní úrovni, nikoli na úrovni jednotlivých obvodů.

Jak upozorňuje Arend Lijphart, tento systém se tím, že nebere v úvahu zbývající hlasy, v podstatě chová jako D'Hondův dělitel [Lijphart, 1994: 42]. V roce 1977 byla přijata změna volebního zákona, když byla Hareova kvóta v prvním skrutiniu nahrazena Hagenbach-Bischoffovou kvótou. Podívejme se nyní, jak se výše popsany systém choval v praxi.

2.2.1 Volby v roce 1974

První volby po přechodu k demokracii se konaly 17. listopadu 1974. Toto datum nebylo vybráno náhodně. Přesně o rok dříve – 17. listopadu 1973 – byly na půdě athénské Národní technické univerzity (Polytechnio) krvavě potlačeny nepokoje proti juntě.

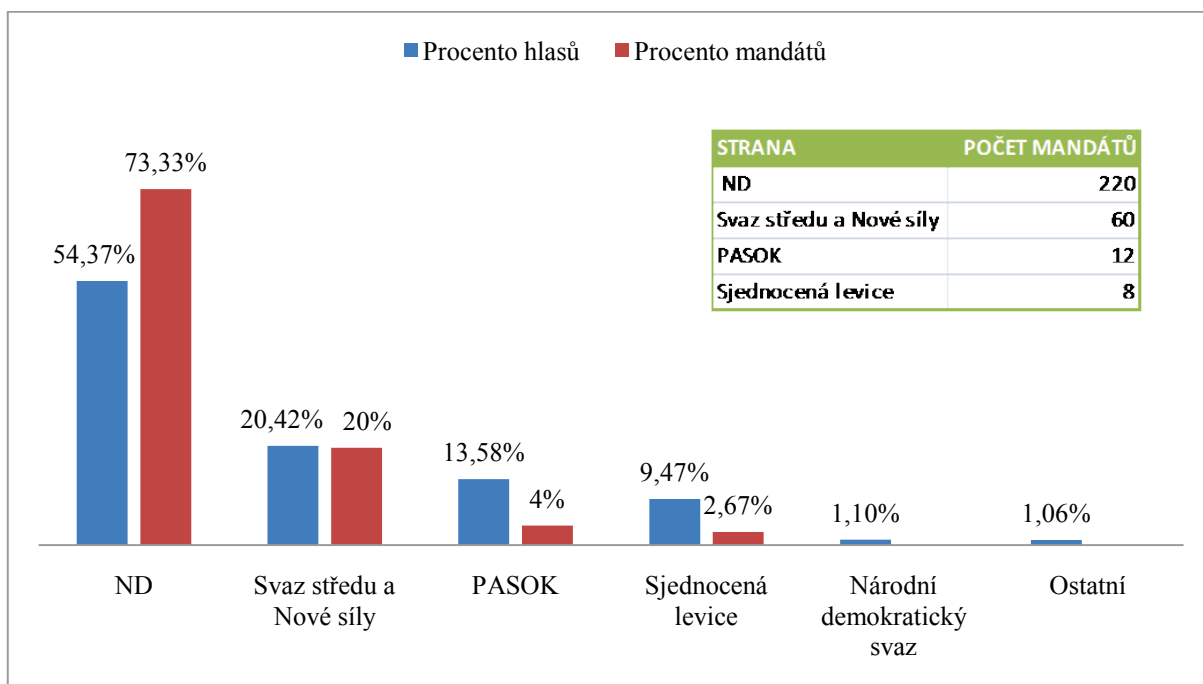
Do hlasovacích místností se dostavilo 81,5 % z šesti milionů registrovaných voličů. Ve volbách s převahou zvítězila Karamanlisova *Nová demokracie* (ND), které odevzdala svůj hlas více než polovina voličů. Jak konstatuje Clogg [2002: 175], „byla zde velmi rozšířená představa, že jen on (Karamanlis – *pozn. autora*) stál mezi demokracií a diktaturou“.

Uskupení *Nové síly*, sdružující skupinu intelektuálů hájících demokratický socialismus, se ještě před volbami sloučilo³³ s liberálním *Svazem středu* a tato společná kandidatura jim přinesla 20 % hlasů a druhé místo. Až třetí skončilo Panhelénské socialistické hnutí (PASOK) vedené Andreasem Papandreem. Netrvalo však příliš dlouho a PASOK se vyprofiloval jako jedna ze dvou hlavních politických sil v Řecku.

Poslední stranou, která se v roce 1974 dostala do parlamentu, byla *Sjednocená levice*, což byla aliance levicových stran, zahrnující i obě frakce řeckých komunistů. Jedno procento hlasů pak překročil ještě krajně pravicový *Národně demokratický svaz*. Volební výsledky včetně rozdělení mandátů zobrazuje graf 2.

³³ Vycházím ze zprávy Meziparlamentní unie o volbách v roce 1974 [http://www.ipu.org/parline/reports/2125_arc.htm]. Historici Hradečný a Tsivos 1977 [2007: 523 a 534] uvádějí, že strany v prvních volbách kandidovaly v koalici a spojily se až před volbami. Osobně se - i s ohledem na volební výsledky – přikláním k první variantě, tedy jednotné kandidatuře.

Graf 2: Výsledky parlamentních voleb v roce 1974

Zdroj: Meziparlamentní unie, http://www.ipu.org/parline/reports/2125_arc.htm

Z výsledků je na první pohled patrná nadreprezentace vítězné strany. Ta s 54 % hlasů získala téměř tři čtvrtiny mandátů (220 z 300) a její index reprezentace³⁴ je 1,35. Dominance ND v prvních volbách byla nikoli zapříčiněna, ale výrazně posílena tehdy platným volebním systémem.

Zisk mandátů pro druhou stranu v pořadí je relativně odpovídající jejímu volebnímu výsledku (index reprezentace 0,98), další strany jsou pak silně podreprezentovány (0,29, respektive 0,28). Jak tyto hodnoty vysvětlit?

Musíme se vrátit k mechanismu volebního zákona. Jak jsme již uvedli, do druhého a třetího skrutinia postupují pouze strany, které překročí 17% klauzuli. To se podařilo jen dvěma nejsilnějším stranám. Pouze tyto strany si také rozdělily 12 „státních“ mandátů. Tím je do značné míry objasněna podreprezentace ostatních stran, které se mohly ucházet o mandáty jen v prvním skrutiniu.

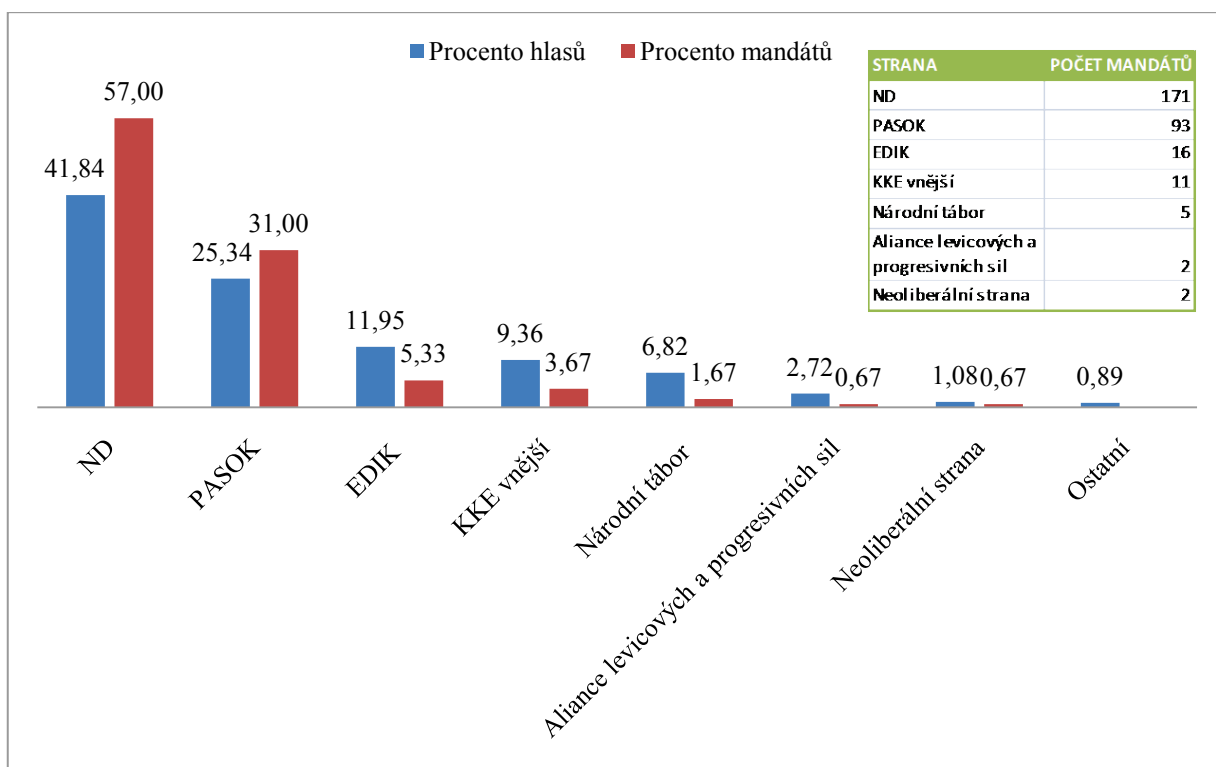
³⁴ Index reprezentace (A) vyjadřuje poměr procenta mandátů k procentu hlasů. V případě ideální reprezentace bude mít hodnotu 1. Hodnoty $A > 1$ znamenají, že strana je nadreprezentovaná, hodnoty $A < 1$ značí podreprezentaci. Viz [Lebeda, 2006: 665].

2.2.2 Volby v roce 1977

První volební období nebylo dokončeno celé a již v roce 1977 se konaly předčasné parlamentní volby. Důvodem pro jejich vypsání byla oficiálně snaha premiéra Karamanlise obnovit a posílit svůj mandát v době vyostřených sporů s Tureckem a také v souvislosti s jeho rozhodnutím přivést Řecko co narychleji do Evropských společenství. Ve skutečnosti, jak uvádí Hradečný a Tsivos [2007: 534], šlo spíše o Karamanlisovu snahu minimalizovat dopady jeho klesající podpory. Pokud by totiž čekal na řádný termín voleb, dost možná by v nich byl poražen.

Tento krok Karamanlisovi do jisté míry vyšel, neboť jeho Nová demokracie zopakovala vítězství. Avšak procentuálně si pohoršila, když získala 41,8 %. Naopak posílili Papandreovi socialisté, kteří s 25,3 % skončili druhí. Výsledky voleb jsou znázorněny v grafu 3 a opět jsou zde porovnány i s rozdělením mandátů.

Graf 3: Výsledky parlamentních voleb v roce 1977

Zdroj: Meziparlamentní unie, http://www.ipu.org/parline/reports/2125_arc.htm a [Hradečný, Tsivos, 2007: 534]

Centristické uskupení Svaz středu a Nové síly se před těmito volbami přejmenovalo na Svaz demokratického středu (EDIK). Ani to jim však příliš nepomohlo a propadli se na třetí místo s 12 % hlasů. Čtvrtí skončili prosovětští komunisté. Na

pozici extrémní pravice byl Národní demokratický svaz nahrazen novou stranou *Národní tábor*, jež získala 6,8 % hlasů. Na poslanecký mandát dosáhla ještě další dvě uskupení, z nichž každé získalo po dvou mandátech. Celkem se tak do parlamentu dostalo rekordních sedm politických uskupení.

Ani tak ovšem nelze hovořit o nadměrné fragmentaci parlamentu. Index parlamentní fragmentace³⁵ v tomto roce činil pouhých 0.57, což je méně než například při posledních parlamentních volbách v České republice, kde měl tento index hodnotu 0.68.

Nová demokracie si i přes pokles voličské podpory udržela nadpoloviční většinu mandátů (57 %) a její index reprezentace činil 1,36, což je vůbec nejvyšší naměřená hodnota v celém sledovaném období. Opět to můžeme připsat na vrub volebnímu systému. Z něj tentokrát profitovala i druhá strana v pořadí (index reprezentace 1,22). Všechny další strany jsou pak výrazně podreprezentovány.

V politickém vývoji Řecka došlo v tomto volebním období k posilování opozičních socialistů, kteří postupně opouštěli svou dřívější radikální rétoriku. „Jestliže zde bylo zřetelné umírnění politiky PASOKu před volbami v roce 1977, tento proces se stal ještě zřetelnější během volebního období 1977 až 1981“ [Clogg, 2002: 177].

I pod dojmem hrozící porážky v nadcházejících volbách se Konstantinos Karamanlis rozhodl ucházet se o prezidentskou funkci. Dokázal využít převahy svých poslanců v parlamentu a v roce 1980 byl zvolen řeckým prezidentem. V premiérském křesle jej nahradil jeho stranický kolega Georgios Rallis. Další významnou událostí tohoto volebního období byl vstup Řecka do Evropských společenství.³⁶

2.2.3 Volby v roce 1981

Další volby se uskutečnily v roce 1981, pouhé dva měsíce před uplynutím řádného volebního období. I tak musí být považovány za předčasné. PASOK se před blížícími se volbami snažil prezentovat jako umírněná a pragmatická strana s levostředovou identitou [Lyrintzis, Nikolakopoulos, 2009: 91] a tato taktika se ukázala být úspěšná. Poprvé od pádu junty došlo ke střídání vládní a opoziční strany. Pravicovou Novou

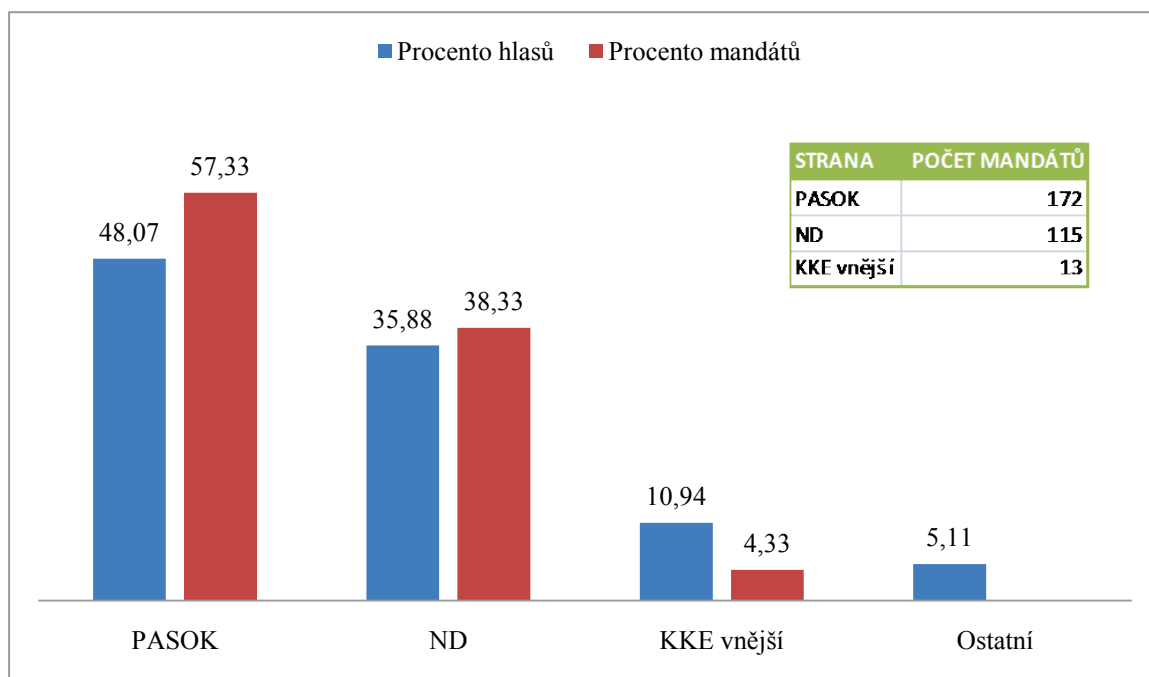
³⁵ Index parlamentní fragmentace, který zavedl Douglas Rae, měří pravděpodobnost, že dva náhodně vybraní poslanci jsou členy stejné strany. Index se pohybuje v intervalu 0 – 1. Hodnota 0 znamená, že všichni poslanci v parlamentu patří k téže straně a hodnota 1 znamená, že v parlamentu je tolik stran, kolik je poslanců. Raeův index se vypočítá tak, že od 1 se odečte součet druhých mocnin proporcí jednotlivých parlamentních stran. Viz [Novák, 1997: 130].

³⁶ Stalo se tak k 1. lednu 1981.

demokracii nahradilo na první pozici Panhelénské socialistické hnutí v čele s Andreasem Papandreem.

Hladký průběh předání moci vidí Clogg [2002: 180] jako důkaz rostoucí vyspělosti politického systému.

Graf 4: Výsledky parlamentních voleb v roce 1981

Zdroj: Meziparlamentní unie, http://www.ipu.org/parline/reports/2125_arc.htm

Do parlamentu se dostaly pouze tři subjekty. Dvojici hlavních hráčů – ND a PASOK – doplnila ještě Komunistická strana Řecka. Ze dvou řeckých komunistických stran se jedná o tu tzv. *vnější*, tedy ortodoxní a prosovětskou.

Vzhledem k tomu, že se jde již o třetí volby podle téměř stejných pravidel³⁷, nabízelo by se tuto situaci interpretovat tak, že zde jasně zapůsobil psychologický efekt volebního systému, tedy, že si voliči uvědomili, že za těchto pravidel nemá cenu dávat hlasy menším stranám, které systém postihuje. Ovšem procento nevyužitých hlasů tomu vůbec nenasvědčovalo. Právě naopak, v těchto volbách byl součet hlasů pro subjekty, jež nedosáhly na mandát paradoxně vůbec nejvyšší – 5,1 %.³⁸

³⁷ Jedinou změnou bylo nahrazení Hareovy kvóty v prvním skrutiniu Hagenbach-Bischoffovou kvótou.

³⁸ Komplexněji se problému nevyužitých hlasů budeme věnovat ve třetí kapitole.

2.3 Volby v roce 1985

Pravidla pro volby v roce 1985 doznala několika změn. Bylo zrušeno preferenční hlasování a kandidátní listiny pro tyto volby se tak staly přísně vázanými. Po volbách bylo toto opatření předmětem řady stížností (včetně soudních) a bylo proto pro následující volby zrušeno.

Hlavní změnou bylo zrušení uzavírací klauzule pro postup do druhého skrutinia. Vyloučení tak zůstali pouze nezávislí kandidáti. Počet obvodů v prvním i druhém skrutiniu zůstal stejný jako v předchozích volbách, tedy 56, respektive 9.

Úprav doznalo třetí skrutinium, kde se proces alokace mandátů poněkud zkomplikoval. Nerozdělené mandáty z předchozích skrutinií byly rozpočítány zpět do základních volebních obvodů. Pokud celostátně vítězná strana byla zároveň nejsilnější v daném volebním obvodu, získala všechny mandáty z tohoto obvodu. Mandáty, které tímto způsobem nebyly rozděleny, se pak sečetly a distribuovaly se stranám v celostátním obvodu pomocí Hareovy kvóty.

Distribuce „státních“ mandátů probíhala též na celostátní úrovni pomocí Hareovy kvóty s tím, že na nerozdělené mandáty byla aplikována metoda největších průměrů.³⁹

Po představení volebního systému se nyní podívejme, jak probíhaly samotné volby. I tentokrát to byly volby předčasné, ačkoli opět jen o několik měsíců. Předcházela jim ústavní krize, která vypukla v souvislosti s volbou prezidenta⁴⁰, a extrémně vyhocená volební kampaň. Úspěšněji z ní vyšli Papandreovi socialisté. Byť oproti minulým volbám mírně ztratili, stále jim to stačilo na získání většiny poslaneckých křesel. Znovu se opakuje pravidlo, že kromě vítěze je nadreprezentována i druhá strana v pořadí, kterou opět byla Nová demokracie.⁴¹ Čtveřici parlamentních stran doplnily obě komunistické strany - ortodoxní komunisté získali téměř 10 procent a 12 mandátů, eurokomunisté s necelými dvěma procenty dosáhli na jediný mandát.

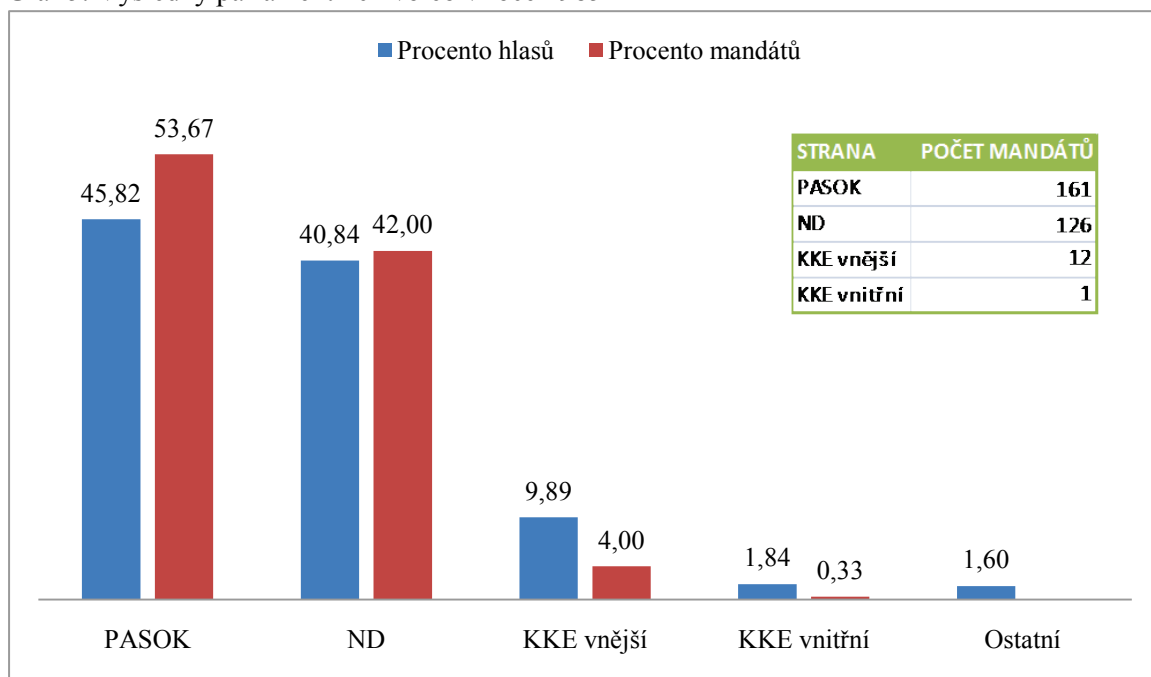
³⁹ Tento popis volebních pravidel vychází především z práce Kalogirou a Panaretose [1999: 6].

⁴⁰ Lídr socialistů ujišťoval, že umožní znovuzvolení Konstatintina Karamanlise, ale krátce před plánovanými prezidentskými volbami Papandreu změnil názor a představil vlastního kandidáta. Karamanlis na protest rezignoval a jeho pravomoci převzal předseda parlamentu Alevras ze strany PASOK. Tím podle názoru ND ztratil právo rozhodovat o nové hlavě státu. Poslanci PASOK smetli tuto námitku ze stolu, umožnili Alevrasovi hlasovat a právě díky jeho hlasu získali nejtěsnější možnou většinu pro zvolení svého prezidentského kandidáta.

⁴¹ Index reprezentace dvou nejsilnějších stran byl následující: pro PASOK $A = 1,17$ a pro ND $A = 1,03$.

Již podruhé za sebou zcela pohořela krajní pravice, tentokrát zastoupená především Národně politickým svazem (EPEN), který z vězení založil bývalý představitel junty Papadopoulos.

Graf 5: Výsledky parlamentních voleb v roce 1985

Zdroj: Meziparlamentní unie, http://www.ipu.org/parline/reports/2125_arc.htm

2.4 Volby v letech 1989 a 1990

V tomto období dochází k zásadním změnám volebních pravidel. Dosavadní „zesílený“ systém poměrného zastoupení byl nahrazen systémem silně proporčním. Ekonomické problémy země i četné skandály vládní strany totiž nedávaly velkou naději, že PASOK potřeží ve volbách zvítězí. Proto se vůdce socialistů rozhodl zmírnit očekávanou porážku zavedením nového volebního systému. V čem spočívaly odlišnosti oproti předchozímu systému?

První skrutinium zůstalo zachováno v nezměněné podobě (56 obvodů, Hagenbach-Bischoffova kvóta). Počet obvodů pro druhé skrutinium byl rozšířen z devíti na třináct. Vyloučení nezávislých kandidátů zůstalo. Nově se mandáty rozdělovaly stranám na základě součtu jejich *zbývajících* hlasů. V jednotlivých skrutiniích tak již nedocházelo k „navrstvování“ disproporcí, ale naopak k jejich kompenzaci. Třetí skrutinium bylo zrušeno. Všechny mandáty se přidělovaly již ve druhém skrutiniu prostřednictvím Hareovy kvóty doplněné metodou nejvyšších zbytků.

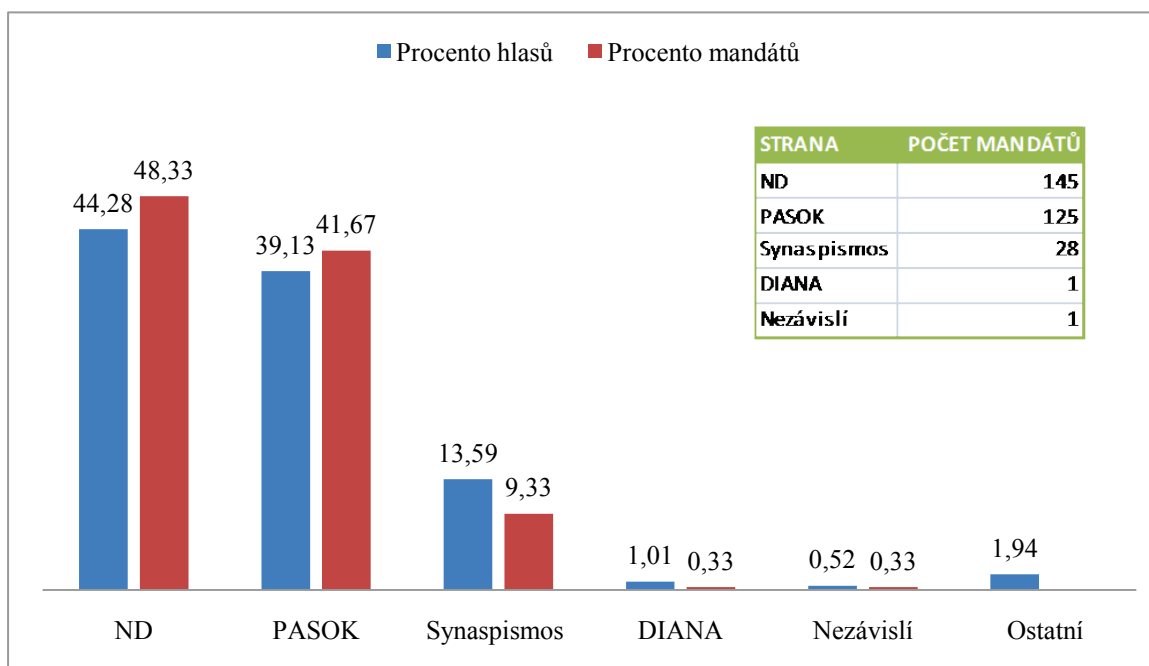
Dále systém obsahoval pravidlo, že strany a koalice, které získají více než 2 % hlasů, mají nárok minimálně na 3 poslanecká křesla a strany s 1 – 2 % na jedno. Přidělování státních mandátů zůstalo z předchozího systému zachováno (tedy Hareova kvóta doplněná metodou největších průměrů).

2.4.1 Volby v roce 1989

Volby, které se uskutečnily 18. června 1989, jsou v novodobé řecké historii výjimečné tím, že se jedná o dosud jediné volby, které proběhly v řádném termínu.

Podle očekávání zvítězila Nová demokracie, která obdržela 44,3 % hlasů. Tento volební zisk by jí za platnosti předchozího volebního zákona téměř jistě zajistil v parlamentu většinu. Ovšem díky změně volebních pravidel obdržela jen 145 z 300 mandátů. Druhý PASOK příliš nezaostal, když s 39 % získal 125 mandátů.

Graf 6: Výsledky parlamentních voleb z 18. 6. 1989

Zdroj: [Mackie, 1991: 157] a Meziparlamentní unie, http://www.ipu.org/parline/reports/2125_arc.htm

Dosavadní pravidlo o nadreprezentaci první a druhé strany v pořadí nadále platí. Z výsledků je ale patrné, že tato nadreprezentace velmi poklesla. Index reprezentace vítězné Nové demokracie činí 1,09 a druhý PASOK má hodnotu indexu 1,06. Ani podreprezentace malých stran není tak výrazná jako dřív (pro Synaspismos je $A = 0,71$).

Objevuje se zde i nová pravicová strana *Demokratická obnova* (DIANA), jež vznikla odštěpením od Nové demokracie. Obdržela však pouze jedno procento hlasů a dosáhla na jediný mandát. Jeden mandát se podařilo získat i nezávislému kandidátovi z muslimsko-turecké minority.

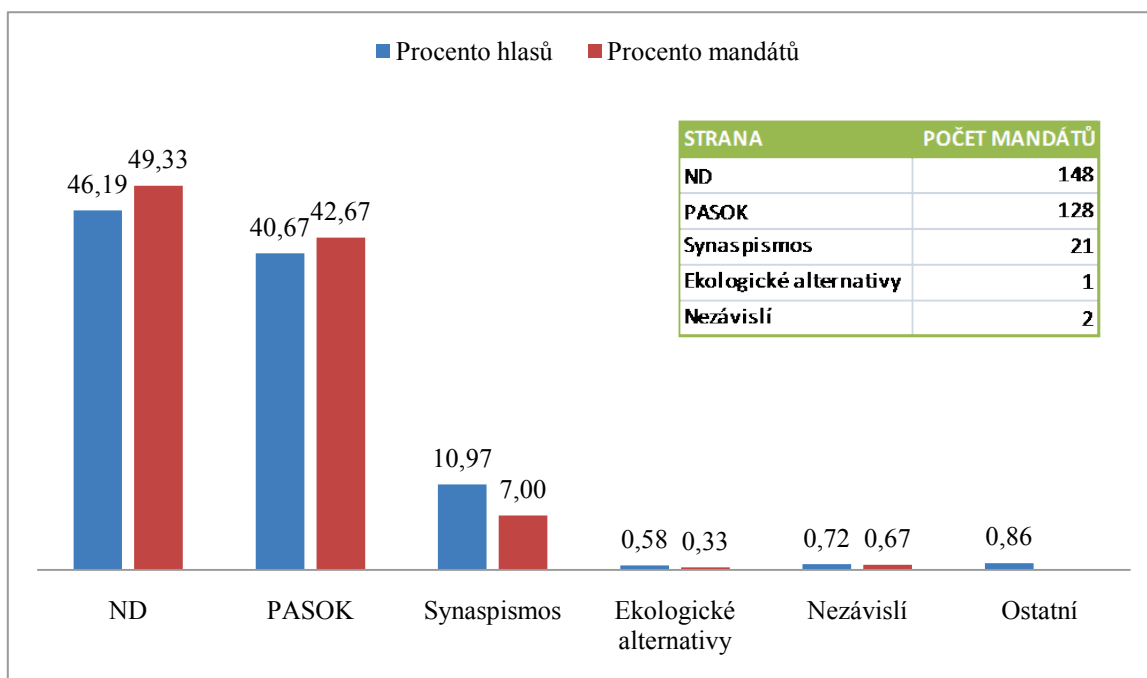
K významným změnám dochází na levé straně politického spektra. Dosavadní Komunistická strana Řecka – vnitřní (tedy eurokomunistická), se v tomto období zřekla svého názvu a přejmenovala se na *Řeckou levici* (EA). Tímto tedy v Řecku přestávají paralelně působit dvě komunistické strany.

Možná ještě důležitější bylo zformování nové levicové koalice, která zahrnovala jak *Řeckou levici*, tak ortodoxní komunisty a řadu menších levicových stran (včetně několika subjektů odštěpených od PASOKu). Toto uskupení si dalo název *Koalice levice a pokroku* a vžil se pro něj zkrácený název *Synaspismos* (tzn. koalice).

Právě *Synaspismos* v povolebních jednáních získal pozici pivotální strany. Získal 28 mandátů, takže mohl utvořit parlamentní většinu s oběma hlavními stranami, které se o jeho přízeň ucházely. Ač se jako přirozenější (vzhledem k ideové blízkosti) jevila spolupráce se socialisty, vyšla z jednání nakonec jako úspěšnější Nová demokracie. Vznikla tak poněkud bizarní vládní koalice nejsilnější pravicové strany a hnutí *Synaspismos*, v němž dominovali komunisté. Vláda si dala za cíl očistu řeckého veřejného života, především vyšetření afér Papandreovské vlády. Její mandát byl omezen na tři měsíce a po uplynutí této doby byla nahrazena úřednickým kabinetem, jenž měl dovést zemi k předčasným volbám. „Krátkodobá koalice fungovala překvapivě dobře a přímé zapojení komunistů (...) může být opravdu považováno za symbolické uzavření ran, které před čtyřiceti lety způsobila občanská válka“ [Clogg, 2002: 180].

Nová demokracie se snažila o změnu volebního zákona, ale pro odpor ostatních parlamentních stran k tomu nedošlo. Volby, které se uskutečnily 5. listopadu 1989, tedy necelých 5 měsíců po předchozích volbách, se tak konaly podle stejného volebního systému. Výsledky jsou zaznamenány v grafu 7.

Graf 7: Výsledky parlamentních voleb z 5. 11. 1989

Zdroj: Meziparlamentní unie, http://www.ipu.org/parline/reports/2125_arc.htm

Pořadí stran zůstalo zachováno, přičemž vítězná Nová demokracie opět nedosáhla nadpoloviční většiny křesel (tentokrát ji k tomu chyběly pouhé 3 mandáty). Patovou situaci tedy ani druhé volby nevyřešily. Znovu se rozběhla vleklá politická jednání.

Synaspismos i podruhé odmítl vytvořit levicovou koalici spolu se socialisty a Nová demokracie nechtěla pokračovat v nesourodém spojení. Jako východisko z této situace bylo zvoleno utvoření dočasné velké koalice (téměř všestranné koalice), zahrnující tři největší strany. Ty utvořily přechodnou vládu (v Řecku se vžilo označení *ekumenický kabinet*), jejímž cílem bylo přivést Řecko k dalším předčasným volbám.

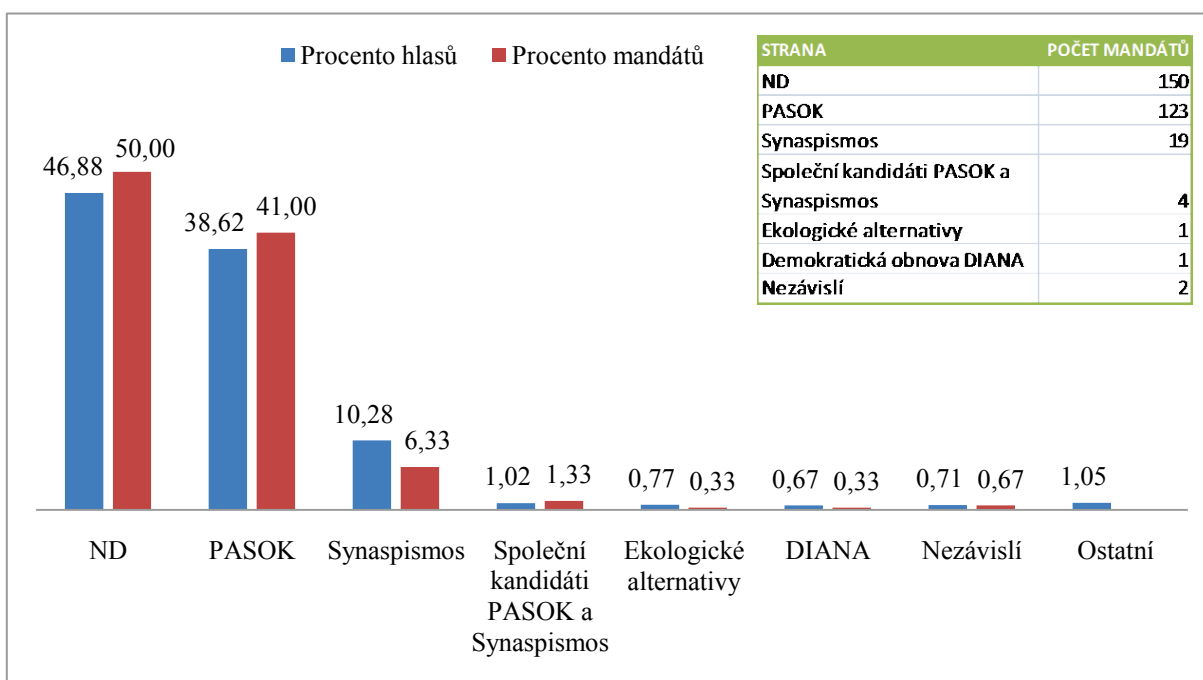
Koaliční vládnutí nemá v Řecku příliš silnou tradici. Vztahy mezi stranami jsou velmi konkurenční a volební kampaně bývají značně vyhrocené. Dvě hlavní strany se obvykle snaží vzbudit dojem, že vítězství soupeře bude znamenat národní katastrofu. Malé strany se vymezují proti všem a získávají spíše protestní hlasy. „Volby z přelomu let 1989 a 1990 ukázaly, že řecký politický systém nebyl schopný (...) zavést koaliční vládnutí“ [Lyrintzis, Nikolakopoulos, 2009: 93]. Vytvoření dlouhodobě udržitelné vládní koalice je jen obtížně představitelné a jednobarevné vlády se tak na první pohled jeví jako nejlepší řešení. Ovšem, jak poznamenávají Lyrintzis a Nikolakopoulos, zkušenost z období 1989/1990 nakonec snížila „úroveň fanatismu a polarizace“ [ibid.].

2.4.2 Volby v roce 1990

Třetí volby za posledních deset měsíců se uskutečnily v dubnu 1990 a znovu nepřinesly žádné ze stran nadpoloviční většinu křesel. Nová demokracie potřetí v řadě zvítězila. Téměř 47 % hlasů jí vyneslo přesnou polovinu mandátů. K většině tedy chyběl jediný poslanecký hlas.

V době, kdy byla pozornost celého světa obrácena k převratným změnám ve střední a východní Evropě, se Řecko stále zmítalo v absurdní politické krizi. Celá tato situace ukazuje, jaké neblahé důsledky může mít neuvážená změna volebního zákona, přijatá utilitaristicky, bez ohledu na tradice a politickou kulturu země. A nejde zdaleka jenom o materiální náklady na uspořádání trojích voleb.

Graf 8: Výsledky parlamentních voleb v roce 1990

Zdroj: Meziparlamentní unie, http://www.ipu.org/parline/reports/2125_arc.htm

Z grafu 8 je patrné, že počet subjektů v parlamentu výrazně vzrostl. Můžeme to bezesporu přičíst volebnímu systému, a to především jeho mechanickým účinkům. Přesto si dvě nejsilnější strany udržely svou dominanci a nezdá se, že by nový volební systém měnil charakter stranického systému.

Voliči v Řecku si zvykli na alternaci dvou velkých stran a ani změna na silně proporční systém příliš neovlivnila rozložení hlasů. Součet hlasů pro PASOK a Novou demokracii přesáhl 85 %, což je v rámci celého sledovaného období nadprůměrný

výsledek. Uvádí se, že se psychologický účinek se projevuje obvykle po trojích proběhnutších volbách. Jak si tedy vysvětlit že zde se nijak výrazně neprojevil? Možná je to proto, že volby proběhly v tak rychlém sledu, že si voliči nestihli uvědomit vlastnosti nového volebního systému. Sociologická data, která by to objasnila, k dispozici nejsou. Jiným důvodem může být silná strukturovanost stranického systému.

Ať tak či onak, přítomnost několika málo poslanců malých stran se nakonec ukázala jako rozhodující, protože právě z této skupiny vzešel 151. hlas nutný pro dosažení vládní většiny. Poskytl jej poslanec pravostředové Demokratické obnovy (DIANA), který přislíbil podporu vládě Nové demokracie.

2.5 Volby v období 1993 - 2004

O tom, že se „papandreovský“ silně proporční volební zákon příliš neosvědčil, nemůže být sporu. Vedl ke konání trojích parlamentních voleb, které ani jednou nedokázaly vygenerovat jasného vítěze. Stačilo přitom málo, a také třetí pokus mohl skončit patem.

Proto se vláda Nové demokracie rozhodla vrátit se k osvědčenému systému posíleného poměrného zastoupení, byť s jistými modifikacemi. Pro postup do prvního skrutinia byla zavedena uzavírací klauzule na úrovni 3 %. Jinak se pravidla pro první skrutinium nezměnily, zůstalo tedy použití Hagenbach-Bischoffovy kvóty v 56 základních volebních obvodech.

Druhé skrutinium se vrátilo k původním pravidlům, kdy byla Hareova kvóta (pro strany postupující do skrutinia) počítána ze zbytkových mandátů a *všech* hlasů. Třináct volebních obvodů však zůstalo zachováno z „papandreovského“ volebního systému.

Alokace zbylých mandátů ve třetím skrutiniu probíhala opět na úrovni jediného obvodu s pomocí Hareovy kvóty, a pokud ani poté nebyly všechny mandáty rozděleny, získala je vítězná strana.

Hareova kvóta doplněná metodou největších průměrů byla použita i pro rozdělení dvanácti „státních“ mandátů.

Systém navíc obsahoval záruky pro malé strany, které postoupí do skrutinia, že obdrží stanovený minimální počet křesel. Ten byl vypočítán jako 70 % z podílu, který by straně matematicky náležel při ideálně proporčním rozdělení mandátů.⁴² Výše popsaný systém byl použit pro čtvery volby v letech 1993 až 2004.

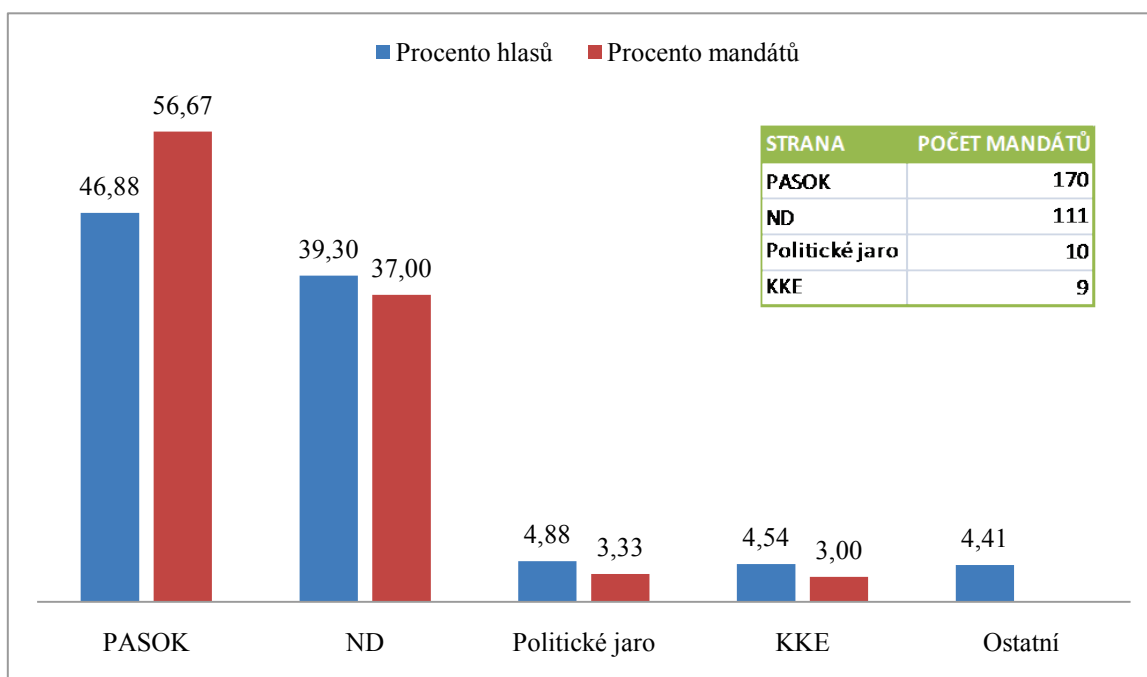
⁴² Strana, která překročila 3 %, tak měla zajištěno minimálně 6 poslaneckých křesel.

2.5.1 Volby v roce 1993

Spory mezi tehdejším premiérem Mitsokatisem a jeho ministrem zahraničí Samaresem vyústily v rozkol v Nové demokracii. Ministr zahraničí a jeho příznivci opustili Novou demokracii a založili vlastní, nacionalisticky zaměřenou stranu *Politické jaro*.

Vládní strana, jež měla v parlamentu jen tu nejtěsnější většinu, o ni tímto přišla. Premiér podal demisi a Řecko se opět začalo chystat na předčasné parlamentní volby.

Graf 9: Výsledky parlamentních voleb v roce 1993

Zdroj: Meziparlamentní unie, http://www.ipu.org/parline/reports/2125_arc.htm

Nový volební systém, který prosadila Nová demokracie, dokázal vítězi vygenerovat přesvědčivou majoritu poslaneckých křesel a paradoxně tak umožnil návrat Andrease Papandrea do premiérského křesla. Jeho PASOK přitom zopakoval procentuelní výsledek Nové demokracie z předchozích voleb, index reprezentace měl ale o poznání vyšší (1,21 pro PASOK za nového volebního systému oproti 1,07 pro ND v roce 1990).

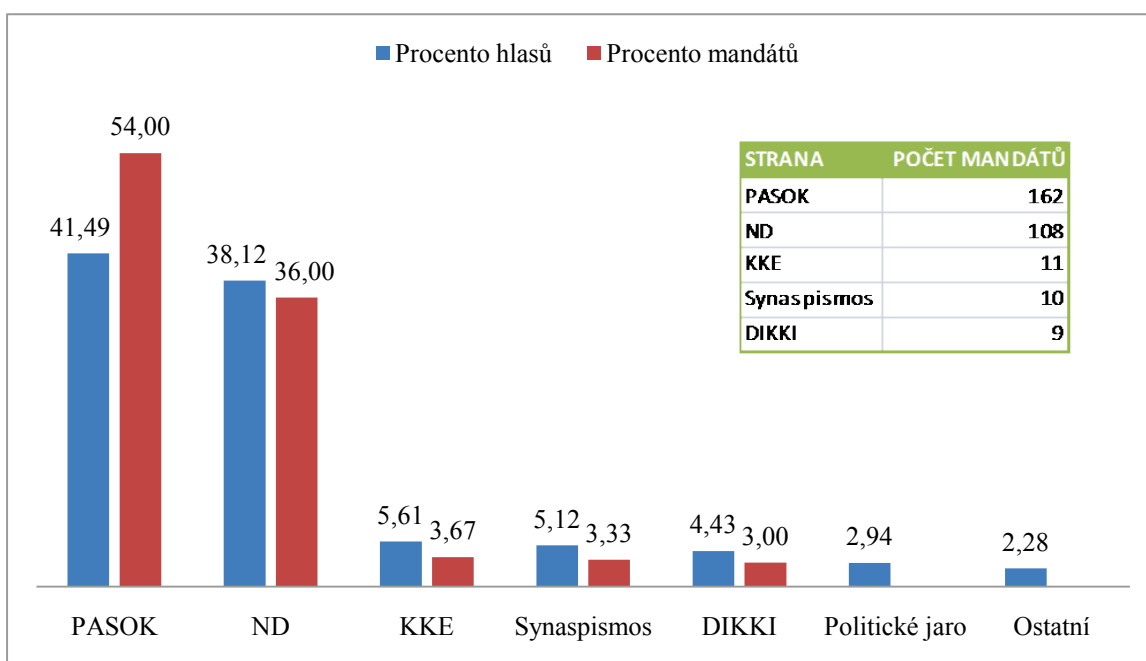
Projevil se také reduktivní účinek tříprocentní volební klauzule, když do parlamentu pronikly jen čtyři subjekty. S tím souvisí i nárůst propadlých hlasů. V minulých volbách činil zisk subjektů, jež do parlamentu nepronikly, přibližně jedno procento, nyní vzrostl na 4,5 %.

Poprvé od roku 1974 zůstala druhá strana v pořadí podreprezentovaná. Jak ukázaly výsledky následujících voleb, nejednalo se o náhodný jev.

2.5.2 Volby v roce 1996

V roce 1996 Andreas Papandreu ve svých sedmasedmdesáti letech odstoupil ze zdravotních důvodů z funkce ministerského předsedy. V boji o nástupnictví v premiéřské funkci se prosadil bývalý ministr Konstantinos Simitis. Ten se rozhodl posílit svůj mandát a požádal proto prezidenta o vyhlášení předčasných parlamentních voleb.

Graf 10: Výsledky parlamentních voleb v roce 1996

Zdroj: Ministerstvo vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky,

<http://www.ypes.gr/en/Elections/NationalElections/Results/>

PASOK v čele se Simitisem v roce 1996 ztratil oproti minulým volbám 5 procentních bodů, ale na obhajobu vítězství a získání parlamentní většiny to stačilo. Mírně si pohoršila i Nová demokracie, která navíc znovu zůstala podreprezentovaná.

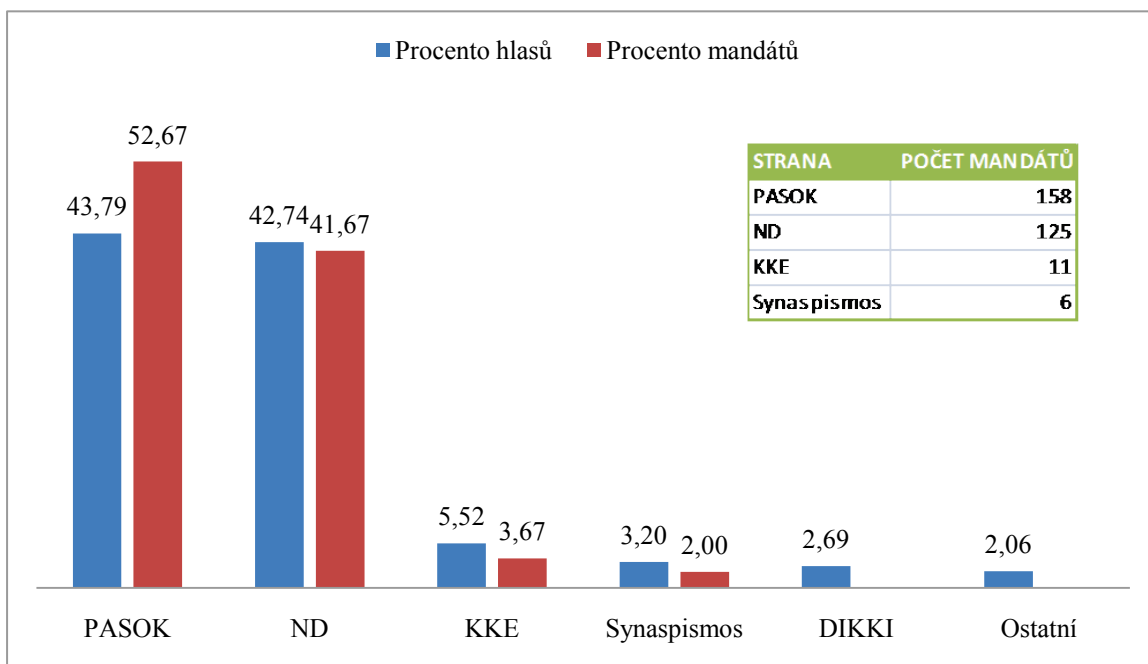
Tříprocentní uzavírací klauzuli překročili kromě dvou hlavních stran také komunisté, Synaspismos a nová strana *Demokratické sociální hnutí* (DIKKI). Těsně pod touto hranicí skončilo Politické jaro, kterému k účasti ve skrutiniu chyběly necelé čtyři tisíce hlasů. Díky neúspěchu Politického jara zůstalo procento nevyužitých hlasů na řecké poměry vysoké (přes 5 %).

2.5.3 Volby v roce 2000

Volby v roce 2000 přišly opět o několik měsíců dříve, než mělo vypršet řádné volební období. Jako již tradičně se jednalo o souboj dvou největších stran. Kampani dominovala ekonomická témata, především blížící se vstup Řecka do Evropské měnové unie [Kazamias, Papadimitriou, 2002: 651]. PASOK vedl do voleb stávající premiér Simitis, jeho soupeřem v čele Nové demokracie byl Konstantinos Karamanlis. Shoda jmen s bývalým ministerským předsedou a později prezidentem není náhodná. Jednalo se o synovce řeckého politického matadora.

Vítězství socialistů bylo nesmírně těsné. Nová demokracie zaostala o jediné procento. V přepočtu na mandáty si však PASOK udržel nadpoloviční většinu.

Graf 11: Výsledky parlamentních voleb v roce 2000

Zdroj: Ministerstvo vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky,

<http://www.ypes.gr/en/Elections/NationalElections/Results/>

Počet stran, které se dostaly přes tři procenta nutná ke vstupu do parlamentu, klesl na čtyři. Strana DIKKI na pátém místě však zaostala jen o méně než půl procenta.

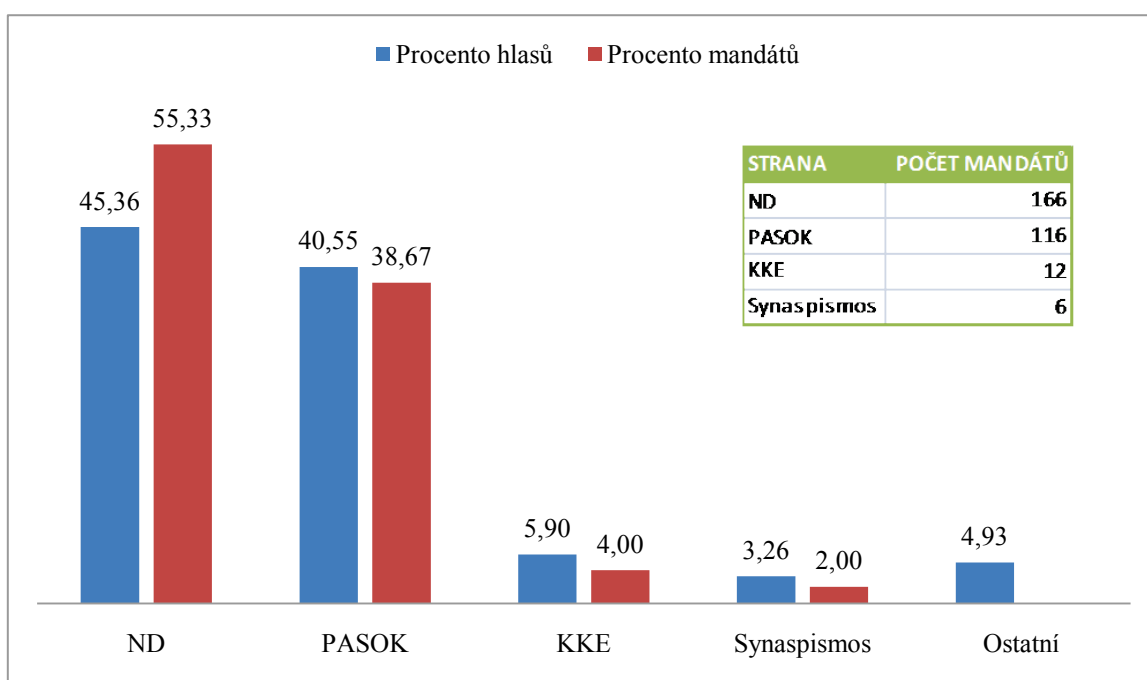
2.5.4 Volby v roce 2004

Výsledky průzkumů volebních preferencí nedávaly socialistům v době blížících se voleb velkou šanci na vítězství [Panagopoulos, Marantzidis 2006: 406]. Premiér a

zároveň lídr strany PASOK Konstantinos Simitis se rozhodl na situaci zareagovat svou rezignací na funkci stranického předsedy. Zároveň začal usilovat o předčasné volby, ke kterým nakonec došlo v březnu.

Novým předsedou PASOKu byl zvolen člen slavné řecké politické dynastie, syn bývalého premiéra Andrease Papandrea, George (Georgios). Přes jeho značnou popularitu se mu nepodařilo dotáhnout ztrátu, kterou socialistům přisuzovaly průzkumy [Panagopoulos, Marantzidis 2006: 406]. Ze souboje Papandreu versus Karamanlis vyšel vítězně druhý jmenovaný.

Graf 12: Výsledky parlamentních voleb v roce 2004

Zdroj: Ministerstvo vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky,
<http://www.ypes.gr/en/Elections/NationalElections/Results/>

Při pohledu na graf 12 zjistíme výraznou podobnost s předchozími volebními výsledky, jen si dvě hlavní strany vyměnily pozice. Po dlouhých 11 letech dochází v Řecku k vládní alternaci.

2.6 Volby v letech 2007 a 2009

V roce 2004 byl (s platností od voleb 2007⁴³) přijat nový volební zákon, který pozměnil dosud platná pravidla a zjednodušil systém rozdělování mandátů. Čtyřstupňový systém byl nahrazen jediným skrutiniem doplněným volební premií pro vítěze ve výši 40 poslaneckých křesel.

248 poslaneckých mandátů se nyní rozděluje v 56 standardních volebních obvodech s použitím Hareovy kvóty doplněné metodou nejvyšších zbytků. Dvanáct mandátů pro „státní poslance“ je vybíráno ze samostatných uzavřených listin na základě celkového počtu hlasů tak jako v minulých letech. Vítězná strana pak automaticky získá zbylých 40 mandátů. Uzavírací klauzule ve výši tří procent zůstala zachována, stejně jako 70% záruka pro malé strany.⁴⁴

Počet bonusových mandátů byl později navýšen na 50 křesel. Podle řeckého ústavního práva je ale změna volebního zákona v případě schválení nikoli ústavní, ale jen prostou většinou platná až pro druhé následující volby. To byl případ právě tohoto ustanovení o navýšení počtu bonusových mandátů.

2.6.1 Volby v roce 2007

Důvody pro vypsání předčasných voleb nejsou zcela zřejmé, avšak jednou z možných příčin může být očekávání premiéra Karamanlise, že později vyplují na povrch jisté finanční skandály, které by mohly ohrozit jeho politický úspěch [Gemenis, 2008: 95].

Krátce před předčasnými volbami v roce 2007 zasáhly Řecko rozsáhlé požáry, které si vyžádaly několik desítek obětí a značné materiální škody. Téma požárů dominovalo volební kampani. Opozice vinila vládu z nezvládnutí situace a mnoho Řeků s tímto hodnocením souhlasilo. Strany si vzájemně přehazovaly odpovědnost a uškodilo jim to oběma. To potvrzuje Gemenis [2008: 99], podle něhož právě požáry zvýšily nedůvěru voličů vůči dvěma hlavním stranám.

ND obhájila vítězství, ale oproti minulým volbám ztratila voliče a její většina v parlamentu se zmenšila na 152 mandátů. Oslabil i PASOK a naopak posílily malé strany. Ty se do parlamentu dostaly tři. Nově mezi nimi byla krajně pravicová *Lidová*

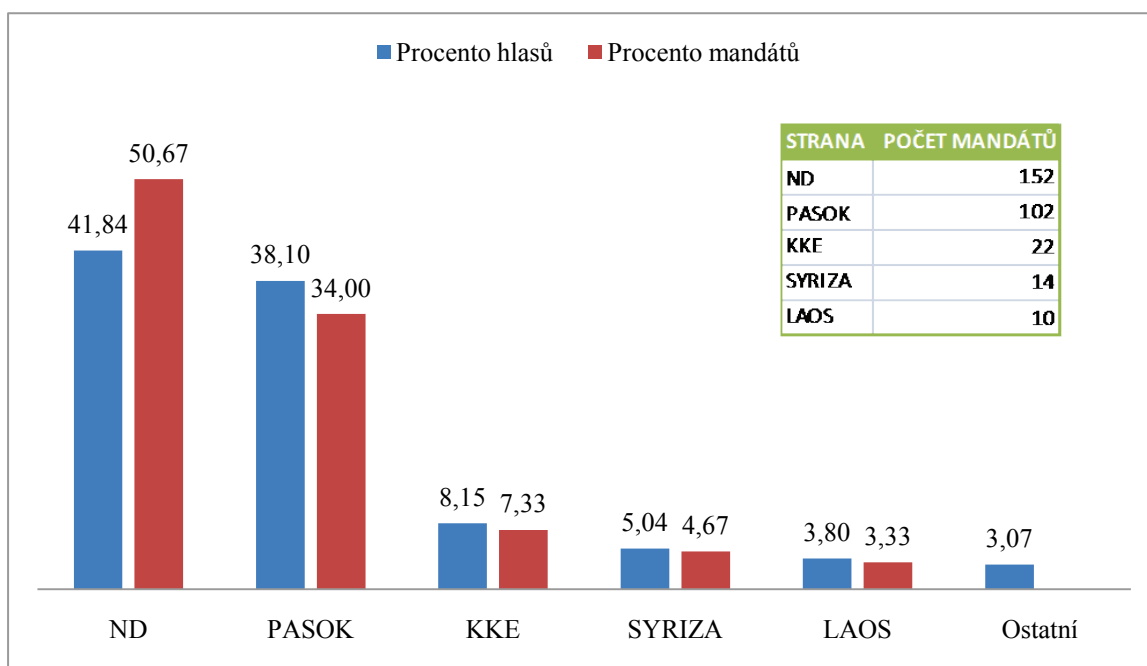
⁴³ Vladimíra Dvořáková [2009: 2] mylně posouvá platnost ustanovení až na „příští volby“, tj. volby 2009.

⁴⁴ Popis volebního systému vychází z: [Gemenis, 2008], [Patrikios, Karyotis, 2008] a [Greece, Early parliamentary elections, 4 October 2009, 2009].

ortodoxní výzva (LAOS). *Svaz radikální levice* (SYRIZA) nebyl úplným parlamentním nováčkem, neboť v tomto uskupení dominoval Synaspismos.

Z výsledků v grafu 13 lze vyčíst, že z volebního bonusu profituje vítěz především na úkor druhé strany v pořadí. Její index reprezentace je 0,89. Ostatní strany jsou také podprezentovány, avšak mnohem méně, než za platnosti předchozích volebních systémů.

Graf 13: Výsledky parlamentních voleb v roce 2007

Zdroj: Ministerstvo vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky,

<http://www.ypes.gr/en/Elections/NationalElections/Results/>

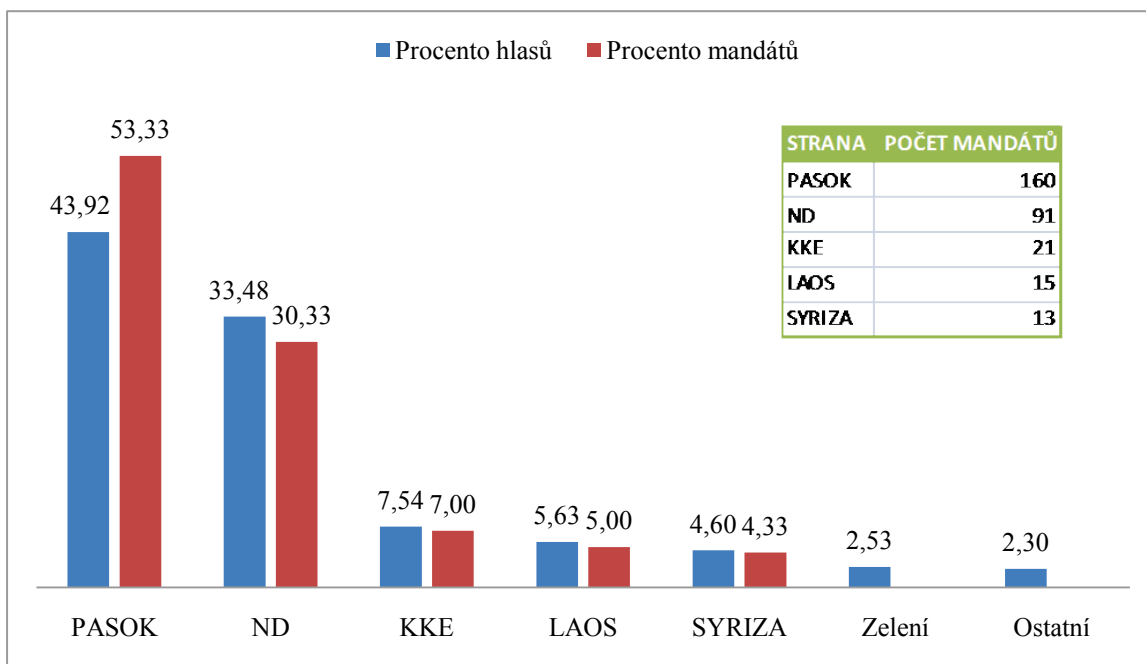
Patrikios a Karyotis se domnívají, že v těchto volbách se střetly dva protichůdné trendy – „nespokojenost se dvěma hlavními stranami na straně jedné, a touha po stabilní vládě na straně druhé“ [Patrikios, Karyotis, 2008: 358]. Prozatím se jako nepatrně silnější ukázal druhý zmiňovaný trend. Již následující volby ale ukázaly, že pokles podpory pro dvě hlavní strany pokračuje.

2.6.2 Volby v roce 2009

I poslední volby, které se ve sledovaném období konaly, byly předčasné. Premiér Karamanlis argumentoval při žádosti o rozpuštění parlamentu nutností obnovit mandát vlády, aby mohla rázně řešit problémy související s ekonomickou krizí.

Ekonomické potíže Řecka se staly hlavním tématem volební kampaně, v níž se opět střetli především lídři dvou hlavních stran – Konstantinos Karamanlis za ND a Georgios Papandreu za PASOK. Obě velké strany se zároveň snažily zabránit odlivu voličů k malým stranám [Kovras, 2010: 290].

Graf 14: Výsledky parlamentních voleb v roce 2009

Zdroj: Ministerstvo vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky.

<http://www.yypes.gr/en/Elections/NationalElections/Results/>

Větší důvěru měli voliči v předáka socialistů a po pěti letech v opozici vynesli PASOK znovu k moci. Celkový propad hlasů pro první dvě strany se ale zastavit nepodařilo. Jestliže v roce 2004 činil součet pro PASOK a ND 85,9 %, o čtyři roky později to bylo 79,9 % a nyní dokonce jen 77,4 %, což je nejméně od roku 1974.

2.7 Shrnutí

V Řecku je uplatňován poměrně komplikovaný proces převodu hlasů na mandáty. Probíhal většinou ve třech skrutiniích, kde se pracovalo se zbytkovými mandáty, ale se všemi (nikoli jen zbytkovými) hlasy. To ve svém důsledku vedlo k velmi disproportionálním volebním výsledkům. Vítězná strana je vždy silně nadreprezentována, zatímco ostatní

strany bývají podreprezentovány.⁴⁵ Výjimkou bylo období 1989/1990, kdy platil značně odlišný volební systém, který nepřinášel tak silné disproporce.

Jak vyplývá z celé této kapitoly, je typickým znakem řecké politiky častá změna volebních pravidel. Systém pro volby v roce 1989 byl připraven účelově, aby zmírnil očekávanou porážku dosud vládnoucí strany PASOK. Po vítězství opoziční Nové demokracie v roce 1990 byl opět změněn. K další významné úpravě došlo v roce 2004, kdy byl zaveden bonus pro vítěze ve výši 40 mandátů. Časté změny volebních pravidel nejsou žádoucím jevem, jsou matoucí pro voliče a ukazují na nestabilitu politického prostředí a nedostatek konsenzu mezi politickými stranami. Vývoj základních charakteristik volebního systému je zaznamenán v tabulce 1.

Na základě toho, jak se měnily základní proměnné, lze identifikovat 6 různých volebních systémů (chcete-li variant volebního systému⁴⁶).

Jaké důsledky mají tyto změny pro stranický systém? Osvědčil se systém alokace zbytkových mandátů na základě všech hlasů? Jak se projevíly měnící se parametry řeckého volebního systému na jeho proporcionalitě? Na to odpoví následující kapitola.

⁴⁵ Od roku 1993 je podreprezentována i druhá strana v pořadí.

⁴⁶ V tabulce jsou odlišeny písmeny A až F.

Tabulka 1: Přehled vývoje řeckého volebního systému

Varianta volebního systému		A	B	C	D	E	F
Platnost volebního systému		1974	1977 - 1981	1985	1989 - 1990	1993 - 2004	2007 - 2009
První skrutinium	Počet volebních obvodů	56	56	56	56	56	56
	Volební formule	Hare	Hagenbach-Bischoff	Hagenbach-Bischoff	Hagenbach-Bischoff	Hagenbach-Bischoff	Hare + nejvyšší zbytky (40 mandátů pro vítěze)
	Uzavírací klauzule	-	-	-	-	3 %	3 %
Druhé skrutinium	Počet volebních obvodů	9	9	9	13	13	-
	Volební formule	Hare *	Hare*	Hare*	Hare + nejvyšší zbytky	Hare*	-
	Uzavírací klauzule	17%, 25%, 30%	17%, 25%, 30%	-	-	3%	-
Třetí skrutinium	Počet volebních obvodů	1	1	1	-	1	-
	Volební formule	Hare,* zbylé mandáty pro vítěze	Hare,* zbylé mandáty pro vítěze	Relativní většina + Hare,* zbylé mandáty pro vítěze	-	Hare,* zbylé mandáty pro vítěze	-
	Uzavírací klauzule	17%, 25%, 30%	17%, 25%, 30%	-	-	3 %	-
Mandáty „státní“ poslanců	Počet volebních obvodů	1	1	1	1	1	1
	Volební formule	Hare* + nejvyšší zbytky	Hare,* + nejvyšší zbytky	Hare* + nejvyšší průměry (= D'Hondt)	Hare* + nejvyšší průměry (= D'Hondt)	Hare* + nejvyšší průměry (= D'Hondt)	Hare* + nejvyšší průměry (= D'Hondt)
	Uzavírací klauzule	17%, 25%, 30%	17%, 25%, 30%	-	-	3%	3%

* Kvóta vypočítána na základě všech hlasů

Zdroj: [Kalogirou, Panaretos, 1999] a [Greece, Early parliamentary elections, 2009].

3. Analýza řeckého volebního systému

První kapitola popsala principy a základní poznatky studia volebních systémů, v druhé kapitole byly představeny všechny změny, kterými prošel řecký volební systém, i výsledky, které přinesl. Předmětem této kapitoly bude snaha spojit poznatky předchozích dvou kapitol a podrobně analyzovat všechny varianty a modifikace řeckého volebního systému. Zaměříme se především na jejich proporcionalitu. Cílem bude nalézt odpověď na otázku, „jak se projeví měnící se parametry řeckého volebního systému na jeho proporcionalitě a jak ovlivnily stranický systém?“. Tedy jinými slovy, jaké strany měly šanci uspět a jaké byly naopak znevýhodněny? A které základní proměnné na tom měly největší podíl? Součástí této kapitoly bude i prověření prvních tří hypotéz, zmiňovaných v úvodu práce.

3.1 Dopady volebních pravidel na stranický systém

V první kapitole byly představeny teze či „zákony“, zobecňující vliv volebního systému na systém stranický. Potvrzuje řecká realita platnost těchto zákonů?

Abychom mohli tuto otázku zodpovědět, musíme nejprve popsat řecký stranický systém. Počet stran zastoupených v parlamentu se ve sledovaném období pohyboval od čtyř do sedmi⁴⁷. Avšak je „naprosto scestné počítat všechny strany, které se vyskytují v daném systému stran, v jejich nominální hodnotě“ [Sartori, 2001: 44]. V úvahu by se měly brát jen relevantní strany, které lze s odkazem na Sartoriho definovat jako ty, jež mají koaliční či vyděračský potenciál [Sartori, 2005: 128].

O koalicích se v řeckém prostředí příliš hovořit nedá, setkali jsme se s nimi pouze ve dvou časově velmi limitovaných případech v letech 1989 a 1990. Sartoriho koaliční potenciál můžeme jednoduše nahradit vládním potenciálem, tedy možností sestavit vládu. Tuto vyhlídku měly většinou jen dvě strany – PASOK a ND.

Neplatilo to pro první volby, které se nesly v duchu volebního hesla Nové demokracie „*Karamanlis nebo tanky*“ [Clogg, 2002: 168]. Leader Nové demokracie se stal symbolem a zároveň zárukou probíhajícího přechodu k demokracii a jeho strana proto v prvních volbách⁴⁸ zcela dominovala.

⁴⁷ Nezávislí kandidáti nejsou započítáni.

⁴⁸ Platila varianta volebního systému A.

Odlišovalo se i zmiňované období 1989 – 1990 (varianta D), kdy měla vládní, potenciál také třetí strana v pořadí – Synaspismos.

Druhý indikátor relevance – vyděračský potenciál – má strana, která svou přítomností v systému „ovlivní taktiku stranické soutěže, a obzvláště tehdy, když změní směr soutěžení na vládu orientovaných stran z dostředivého na odstředivý“ [Sartori, 2005: 128]. Najdeme v Řecku takovéto strany?

Asi nejbližší by této definici měli komunisté (včetně období, kdy byli součástí koalice Synaspismos). Jejich přítomnost ovlivňuje především politiku socialistů, kteří mají radikálně levicového konkurenta.

Na pravé straně spektra je dominance ND ještě zřetelnější, než dominance PASOKu na levici. Krajně pravicové subjekty bez koaličního potenciálu ale také občas do parlamentu pronikly (např. Národní tábor v roce 1977 nebo nejnověji LAOS v roce 2007).

K zodpovězení otázky, zdali třetí a další malé strany ovlivňují směr soutěžení, je nutné podívat se hlouběji do řecké historie. Hamann a Sgouraki-Kinsey [1999: 57] si všimají toho, že řecký stranický systém vykazuje navzdory autoritářské epizodě „pozoruhodnou míru kontinuity“. Proto je třeba se alespoň ve stručnosti zmínit o stranickém systému v období od konce občanské války v roce 1949 do nástupu junty v roce 1967. Ve své práci, která se zabývá poválečným řeckým stranickým systémem, konstatuje S. Seferiades [1986: 70], že „navzdory faktu, že se soutěže účastnily jen tři až čtyři strany (Sartoriho slovy omezený formát), prostor soutěže zůstával extrémně široký a stranický systém vykazoval charakteristiky typické pro polarizovaný pluralismus“. Zřejmě nejpřesvědčivějším důkazem polarizace řecké společnosti po druhé světové válce je tři roky trvající občanská válka. Po jejím skončení a porážce levicových sil nedošlo k procesu usmíření, komunistická strana byla zakázána a režim se choval značně represivně vůči svým odpůrcům.

Silně disproporční volební systém tehdy redukoval počet stran a zapřičinil formát omezeného stranického pluralismu, avšak vysoká ideologická polarizace neumožnila vznik adekvátního bipolárního mechanismu [Seferiades, 1986: 75-76], jak by se dalo předpokládat v souladu se Sartorim [2001: 56].

Předjuntovský stranický systém vykrytalizoval do tripolárního uspořádání. Pravým pólem stranického spektra byl Karamanlisův *Národně radikální svaz* (ERE). Levý pól představovala strana *Sjednocená levice* (EDA), která si podle Seferiadese udržela relevanci, jelikož ovlivnila soutěž směrem k odstředivosti a zabránila tak vzniku

bipolárního dvoustranického mechanismu [1986: 77]. Z antagonismu ERE a EDA (jejíž součástí byla i část „bývalých“ komunistů) nejvíce vytěžil Georgios Papandreu⁴⁹, který založil centristické uskupení *Svaz středu* (EK), využil otevřeného prostoru ve středu spektra a tento prostor dokázal obsadit (díky tomu vyhrál poslední dvoje volby před nástupem junty). Jiné relevantní strany, než tyto tři zmíněné, se v 60. letech v Řecku nevyskytovaly. Omezený stranický pluralismus však nezabránil odstředivé soutěži. Seferiades to zdůvodňuje přítomností silných, často antisystémových křídel uvnitř všech tří stran [1986: 81]. Jejich dezintegraci zabránil volební zákon, trestající slabé strany, a jednotu levice posílilo i postavení komunistů mimo zákon.

Jak se projevuje ona kontinuita pojuntovského stranického systému, o níž hovoří Hamann a Sgouraki-Kinsey [1999: 57]? Na pravé straně spektra od počátku dominovala Nová demokracie v čele s Karamanlisem, tedy bývalým lídrem ERE. Karamanlis ale nechtěl v řadě aspektů navazovat na své působení před rokem 1967, což dokázal například prosazením legalizace komunistů. „Starou“ pravici představoval v roce 1977 Národní tábor [Seferiades, 1986: 82]. Levý pól obsadily obě komunistické strany. Návaznost na předjuntovský Svaz středu proklamovala aliance Svaz středu - Nové síly, v roce 1977 přejmenovaná na Svaz demokratického středu (EDIK). Strana PASOK, podle řeckého politologa George Mavrogordatose⁵⁰, začala v roce 1974 jako levicová, ale od 80. let postupně obsadila celou středovou část spektra, podobně jako Svaz středu v 60. letech, čímž se podle Seferiadese [1986: 83] obnovil tripolární mechanismus s odstředivými tendencemi z období před nástupem junty.

Vývoj od té doby pochopitelně pokročil a situace se především od 90. let změnila. Alan Siaroff [2000: 280] rozděluje vývoj řeckého stranického systému do tří fází. Od roku 1974 do roku 1977 jej hodnotí jako umírněný multipartismus s jednou dominantní stranou, v letech 1981 až 1985 jako dvoustranický systém a od roku 1989 (do roku 1996) jako systém dvou a půl strany.

Pokud bychom se chtěli přísně držet sartoriovského přístupu, pak bychom zřejmě byli nuceni zařadit řecký stranický systém v celém sledovaném období do kategorie omezeného pluralismu (3 – 5 relevantních stran) a typově by se přitom blížil polarizovanému pluralismu. Sartori toto ostatně připouští jako alternativní možnost [Sartori 2005: 291]. Myslím si ale, že s výjimkou prvních voleb a let 1989 a 1990

⁴⁹ Jedná se o otce pozdějšího premiéra, nám dobře známého Andrease Papandrea.

⁵⁰ [Mavrogordatos, G. (1983) *Rise of the Green Sun: The Greek Election of 1981*. Centre of Contemporary Greek Studies, King's College, London, pp. 6], citováno z: [Seferiades, 1986: 82].

stranický systém vykazoval rysy dvoustranického mechanismu, tj. „bipolární střídání vždy jedné strany ve vládě“ [Sartori 2001: 55]. Ostatně politologové Lyrintzis a Nikolakopoulos [2009: 89] považují alternaci dvou stran u moci za základ „pojuntovského“ politického systému.

Obdobný názor, byť jen na základě znalosti výsledů prvních tří voleb, vyjadřuje Mavrogordatos⁵¹, který tvrdí, že ač je stranický systém tripolární, stranická soutěž má díky disproporčnímu volebnímu systému bipolární charakter.

Pro větší přehlednost jsem vývoj stranického systému včetně efektivního a reálného počtu parlamentních stran shrnul v tabulce 2. Řecko je ale v mnoha ohledech případ klasifikačně sporný a netvrdím, že charakteristiky uvedené v tabulce jsou ty jediné možné a správné.

Zejména poslední období (od roku 2007), kdy nastal odklon od dvou hlavních stran a vzrostl efektivní počet stran, by mohly vyvstat pochybnosti o přetrvávajícím bipartistickém mechanismu. Ve volbách 2007 byla blízko situace, že žádná ze stran nedosáhne sama parlamentní většiny. Tím, že od příštích voleb⁵² bude navýšen bonus pro vítěze o 10 mandátů, domnívám se, že toto riziko bylo alespoň na čas odvráceno a řecký stranický systém si udrží svou stávající podobu.

Tabulka 2: Vývoj řeckého stranického systému

Volební systém	A	B	C	D	E	F	
Volby	1974	1977	1981	1985	1989a, 1989b, 1990	1993, 1996, 2000, 2004	2007, 2009
Průměrný počet efektivních stran*	1,72	2,12	2,15	2,36	2,23	2,61	
Počet stran v parlamentu (bez nezávislých)	4	7	3	4	4, 4, resp. 5	4, 5, 4, resp. 4	5, resp. 5
Stranický systém	Multipartismus s dominantní stranou	Multipartismus s dominantní stranou	Bipartismus	Bipartismus	Systém dvou a půl strany	Bipartismus	Bipartismus

*Jedná se o efektivní počet parlamentních stran.

Zdroj: [Seferiades, 1986], [Siaroff, 2000], Ministerstvo vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky, <http://www.ypes.gr/en/Elections/NationalElections/Results/> a Meziparlamentní unie, http://www.ipu.org/parline/reports/2125_arc.htm a vlastní výpočet

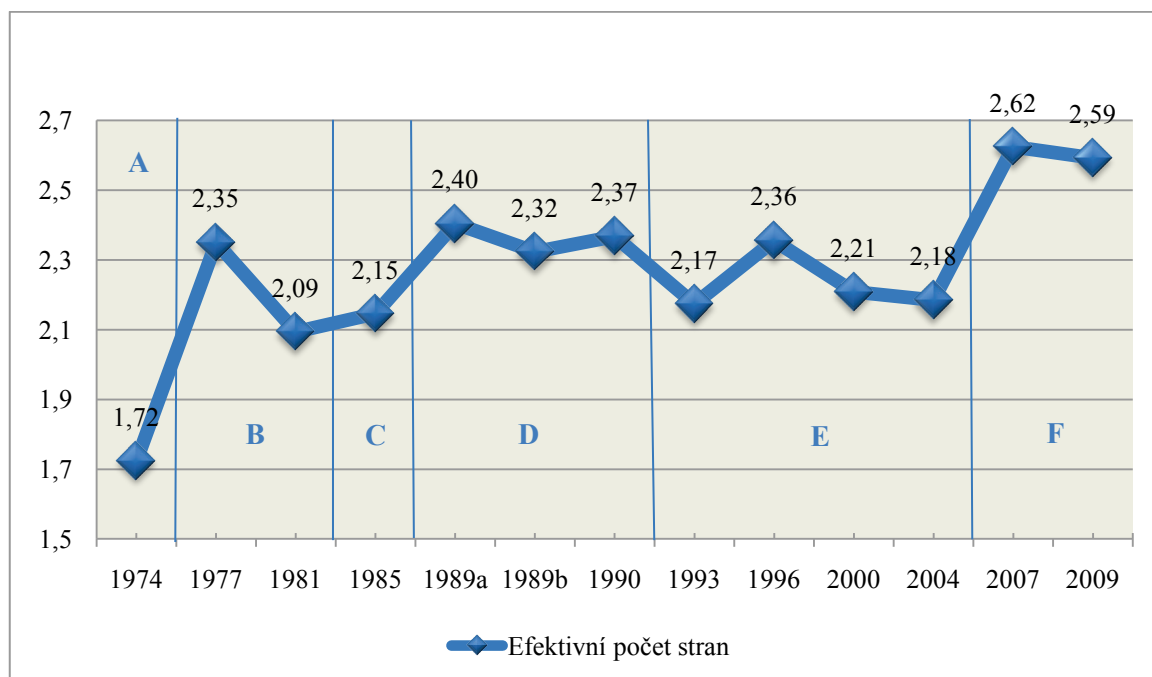
⁵¹ [Mavrogordatos, G. (1983) *Rise of the Green Sun: The Greek Election of 1981*. Centre of Contemporary Greek Studies, King's College, London, pp. 6], citováno z: [Seferiades, 1986: 85].

⁵² Řádný termín je plánován na rok 2013.

Dosavadní pokusy o charakteristiku stranického systému ukázaly na problém Sartoriho přístupu k počítání stran, který spočívá v jeho neobjektivnosti až nahodilosti. Sartoriho „návod“ je pouze jistým vodítkem, ale záleží čistě na uvážení každého z nás, zdali konkrétní stranu prohlásíme za relevantní či nikoli.

Naštěstí máme i nástroje, které dokážou kvantifikovat fragmentaci parlamentu zcela jednoznačně. Jedním z nejpoužívanějších je efektivní počet stran⁵³, který se stal „standardním měřítkem používaným pro komparativní analýzu stranických systémů“ [Dudáková a kol.: 7] a může být využit i pro diachronní komparaci. Hodnoty tohoto indexu nám pomohou lépe pochopit dynamiku stranického systému, protože „*N* indikuje počet hypotetických stejně velkých stran, které by měly identický efekt na roztržitost stranického systému, jako má skutečný počet různě velkých stran“ [Taagepera a Shugart 1989: 79].

Graf 15: Efektivní počet stran v parlamentu

Zdroj: Vlastní výpočet na základě dat z Meziparlamentní unie, <http://www.ipu.org> a Ministerstva vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky, <http://www.ypes.gr>

⁵³ Efektivní počet stran (*N*) navrhli Laakso a Taagepera v roce 1979. Je odvozen z Herfindahl-Hirschmanova indexu koncentrace, resp. Raeho indexu fragmentace a vypočítá se následovně: $N = \sum p_i^{-2}$, přičemž p_i značí podíl jednotlivých stran [Laakso, Taagepera: 1979 23 - 24]. Index připisuje stranám různou váhu na základě jejich velikosti - nadhodnocuje velké strany, podhodnocuje menší strany a zcela marginalizuje váhu nejmenších stran [Dudáková a kol.: 7 - 8].

V grafu 15 je zobrazen vývoj efektivního počtu stran v celém sledovaném období, přičemž počítán je z parlamentních stran. Graf je rozdělen do šesti segmentů (A až F), jež představují šest volebních systémů tak, jak byly popsány v tabulce 1. Díky drtivé převaze Nové demokracie bylo absolutně nejnižší hodnoty dosaženo v prvních volbách po pádu junty v roce 1974, maxima dosáhl efektivní počet stran v roce 2007.

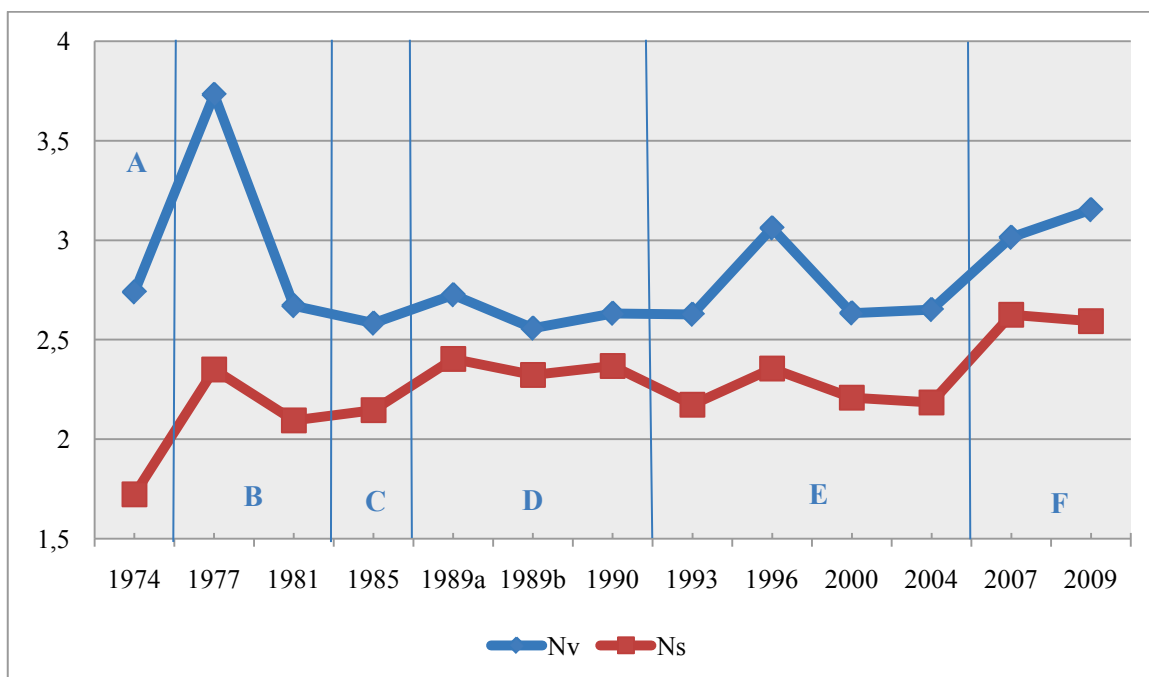
Nejvyšší nárůst vidíme mezi prvními a druhými volbami, kdy došlo ke změně volebního systému. Hareova kvóta byla nahrazena Hagenbach-Bischoffovou kvótou, která jak známo umožňuje rozdělit více mandátů již v prvním skrutiniu. To mírně pomohlo malým stranám, které neměly šanci překročit vysokou 17% uzavírací klauzuli a postoupit tak do dalších skrutinií. Jelikož se první volby uskutečnily velmi krátce po pádu junty, řada stran vznikla až po volbách. Domnívám se, že obecný nárůst „nabídky“ (tj. počtu stran) v kombinaci s Hagenbach-Bischoffovou kvótou zapříčinil vyšší počet malých stran v parlamentu. Vyšší hodnota N ale souvisí spíše s poklesem zisku vítězné strany.

Druhý velmi zřetelný skok zaznamenal efektivní počet stran mezi roky 2004 a 2007. O možných dopadech na celkovou charakteristiku stranického systému již byla řeč. I tento nárůst se kryje se změnou volebního systému. Přijetí volební prémie ve výši 40 křesel očividně nevedlo k nižší fragmentaci parlamentu.

Možná nejdůležitější informací z grafu 15 je, že efektivní počet stran se v Řecku velmi blíží dvěma. Od roku 1974 do roku 2004 osciloval kolem hranice 2,3. Jak tuto hodnotu interpretovat? Podle Taagepeery a Shugarta [1989: 79] konkrétně počet 2,3 naznačuje dvoustranickou konstelaci a přítomnost třetí velice marginální strany. Myslím, že tento fakt dodává váhu tvrzení, že přes všechny výše uvedené výhrady ke kategorizaci řeckého volebního systému, je možné hovořit o bipartismu.

Pro úplnost je v grafu 16 uvedeno také porovnání s efektivním počtem volebních stran. Nejvýrazněji se odlišuje rok 1977, kdy je rozdíl mezi volebními a parlamentními stranami téměř 1,4. Ukazuje to, že zde zpočátku mohla být jistá tendence k multipartismu a koaličním vládám, ale volební systém znemožnil, aby se vývoj ubíral tímto směrem.

Graf 16: Efektivní počet parlamentních a volebních stran

Zdroj: Zdroj: Vlastní výpočet na základě dat z Meziparlamentní unie, <http://www.ipu.org> a Ministerstva vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky, <http://www.ypes.gr>

Poznámka: Žádný ze zdrojů neuvádí pro volby, které se uskutečnily do roku 1996 podrobný rozpis pro strany s velmi nízkým počtem hlasů, které se nedostaly do parlamentu. Je uváděn pouze součet pro všechny „ostatní strany“. Ve výpočtu jsem tedy pracoval s touto skupinou nejmenších stran jako s jednou stranou. Tuto možnost připouští Gallagher a Mitchell [2008: 600] jako jedno z možných řešení, pokud součet hlasů pro „ostatní“ strany nepřesahuje 10 %. Této hranici se „ostatní“ strany v Řecku nikdy ani nepřiblížily a míra zkreslení výsledků je proto zcela zanedbatelná.

Poznatek Taagepera a Shugarta [1989: 84], totiž že efektivní počet parlamentních stran bývá v průměru zhruba o 0,4 nižší nežli počet volebních stran ($N_s = N_v - 0,4$), se v řeckém případě nepotvrdil. Průměrný efektivní počet volebních stran činil ve sledovaném období 2,83, zatímco efektivní počet parlamentních stran byl v průměru 2,27, tedy nižší o 0,56. To znamená, že působení volebního systému celkově zredukovalo počet stran v parlamentu více, než je obvyklé.

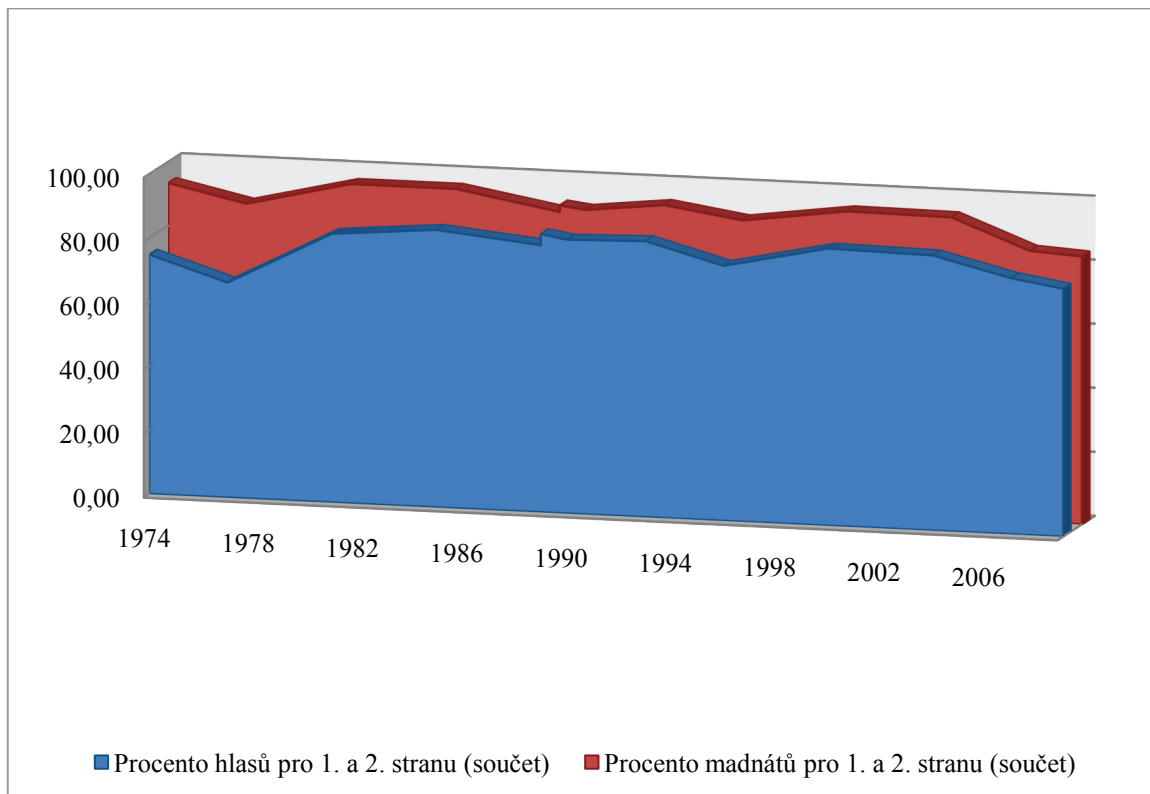
Důležitou informaci o stranickém systému nám může dát i graf 17, který zobrazuje podíl hlasů a mandátů dvou nejsilnějších stran⁵⁴ na celkovém počtu hlasů a mandátů. Zároveň je to další podpůrný argument pro tvrzení o řeckém bipartismu.

Počínaje třetími volbami získaly dvě hlavní strany vždy více nežli 3/4 hlasů a v sedmi ze třinácti případů činil součet hlasů dokonce přes 85 %! Taagepera a Shugart

⁵⁴ S výjimkou roku 1974, kdy na druhém místě skončilo uskupení Svaz středu a Nové síly, se jedná vždy o ND a PASOK.

[1989: 77] se domnívají, že právě 3/4 hranice může být považována za kritérium dvoustranického systému.

Graf 17: Dominance první a druhé strany

Zdroj: Vlastní výpočet na základě dat z Meziparlamentní unie, <http://www.ipu.org> a Ministerstva vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky, <http://www.ypes.gr>

Moje první hypotéza říká, že „vysoká disproporcionalita volebního systému (a s ní související redukční efekt na počet stran) má za následek, že řecký stranický systém lze charakterizovat jako bipartismus, který se blíží britskému modelu“. Předpoklad, že řecký stranický systém lze charakterizovat jako bipartismus, se myslím s drobnými výhradami potvrdil. Ve sledovaném období neplatil pouze po prvních dvou volbách a dále v době účinnosti „papandreovského“ volebního systému (D). Ohrožen je po roce 2007 (volební systém E), jelikož většina vítězné strany je velmi nejistá.⁵⁵ Odhlédneme-li od těchto odchylek, pak zbývá ověřit, zda je příčinou bipartismu v ostatních obdobích vysoká disproporcionalita a s ní související redukční efekt volebního systému.

A jak je to s platností volebních „zákonů“? Řecko odpovídá především druhé části první Duvergerovy teze, podle níž poměrné zastoupení podporuje „tuhé, nezávislé

⁵⁵ Jak již bylo řečeno, navýšení bonusu pro vítěze na 50 mandátů, které začne platit od příštích voleb, toto riziko omezí.

a stabilní“ politické strany. Co se týče jejich počtu, poslouží nám lépe Sartotihovo třetí zákon. V Řecku existuje systémová strukturace, a proto lze v obecné rovině prohlásit, že systém poměrného zastoupení má reduktivní účinek zapříčiněný jeho neproporcionalitou. Ale jak vysoká „nečistota poměrného zastoupení“? Její přesná kvantifikace je součástí následující podkapitoly.

3.2 Proporcionalita

Teoretickému výkladu proporcionality volebních systémů a jejímu měření jsme se věnovali v první kapitole. Nyní se tyto poznatky pokusíme aplikovat v praxi. Za nástroj měření proporcionality byl zvolen nejběžněji používaný Loosemore-Hanbyho index (D). Pro omezení negativních charakteristik tohoto indexu bude dále použit alternativní přístup k měření proporcionality, tzv. RR index.

V tabulce 3 jsou zaneseny hodnoty naměřené Loosemore-Hanbyho indexem pro všech 13 voleb, které ve sledovaném období proběhly. Dále je zde uvedena průměrná hodnota indexu pro každou ze šesti variant volebního systému.

Tabulka 3: Vývoj proporcionality řeckého volebního systému (Loosemore-Hanbyho index)

Termín konání voleb	Platný volební systém	D	Průměrná hodnota indexu
17. 11. 1974	<i>A</i>	19,0	19,0
20. 11. 1977	<i>B</i>	20,8	16,3
18. 10. 1980		11,7	
2. 6. 1985	<i>C</i>	9,8	9,8
18. 6. 1989	<i>D</i>	6,6	5,8
5. 11. 1989		5,1	
8. 4. 1990		5,8	
22. 10. 1993	<i>E</i>	9,8	10,3
22. 9. 1996		12,5	
9. 4. 2000		8,9	
7. 3. 2004		10,0	
16. 9. 2007	<i>F</i>	8,8	9,1
4. 10. 2009		9,4	

Zdroj: Vlastní výpočet na základě dat z Meziparlamentní unie, <http://www.ipu.org> a Ministerstva vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky, <http://www.ypes.gr>

Hodnoty naměřené s využitím RR indexu a především průměry jednotlivých variant volebního systému přináší tabulka 4.

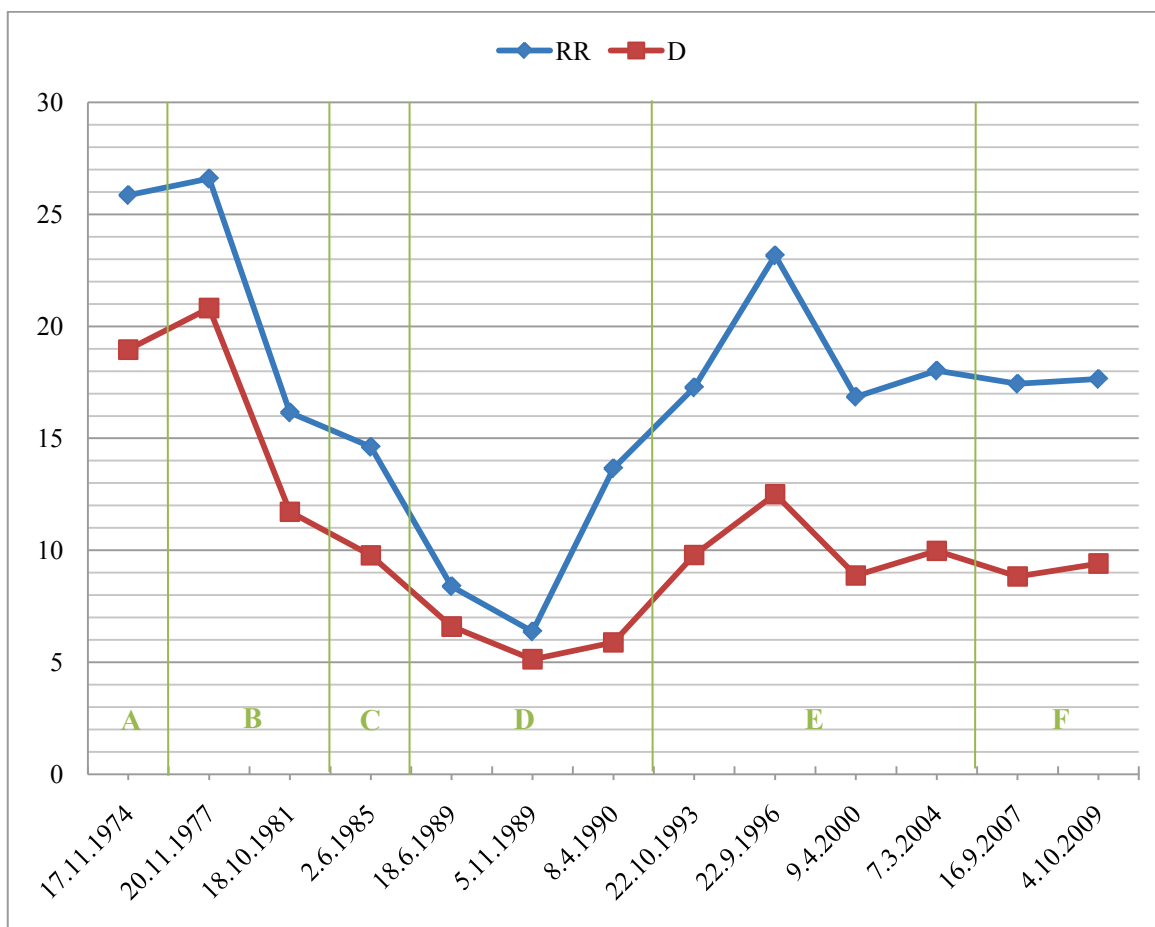
Tabulka 4: Vývoj proporcionality řeckého volebního systému (RR index)

Termín konání voleb	Platný volební systém	RR index	Průměrná hodnota indexu
17. 11. 1974	<i>A</i>	25,9	25,9
20. 11. 1977	<i>B</i>	26,6	21,4
18. 10. 1981		16,1	
2. 6. 1985	<i>C</i>	14,6	14,6
18. 6. 1989	<i>D</i>	8,4	9,5
5. 11. 1989		6,4	
8. 4. 1990		13,7	
22. 10. 1993	<i>E</i>	17,3	18,8
22. 9. 1996		23,2	
9. 4. 2000		16,9	
7. 3. 2004		18,0	
16. 9. 2007	<i>F</i>	17,4	17,5
4. 10. 2009		17,6	

Zdroj: Vlastní výpočet na základě dat z Meziparlamentní unie, <http://www.ipu.org> a Ministerstva vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky, <http://www.ypes.gr>

Podívejme se na grafické znázornění vývoje proporcionality v celém sledovaném období. V grafu 18 jsou zaneseny hodnoty obou indexů současně z důvodu, aby bylo možno porovnat, jak oba indexy hodnotí celkový trend vývoje proporcionality. Absolutní hodnoty indexů ale porovnatelné nejsou. Obecně vyšší hodnoty RR indexu nelze interpretovat tak, že tento index hodnotí řecký volební systém jako více disproporční.

Graf 18: Vývoj proporcionality v období 1974 – 2009

Zdroj: Vlastní výpočet na základě dat z Meziparlamentní unie, <http://www.ipu.org> a Ministerstva vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky, <http://www.ypes.gr>

Z pohledu na graf 18 je patrné, že základní tvar křivky je pro oba indexy stejný a můžeme tedy konstatovat, že k žádným významným excesům nedošlo. Využití obou základních přístupů k měření proporcionality však mělo svůj smysl minimálně v tom, že posílilo platnost následujících tvrzení.

3.2.1 Varianty A a B

Oba indexy vyhodnocují první a druhé volby jako nejvíce disproporční. Vůbec nejvyšších hodnot dosáhly volby v roce 1977, kterým předcházelo nahrazení Hareovy kvóty v prvním skrutiniu Hagenbach-Bischoffovou kvótou. Ta svými výsledky stojí na pomezí Hareovy kvóty a D'Hondtova dělitele [Lebeda, 2008: 81] a mírně tak zvýhodňuje velké strany, což by tento nárůst vysvětlovalo. Ale je zde jeden faktor, který působí opačným směrem. Hagenbach-Bischoffova kvóta má nižší hodnotu nežli

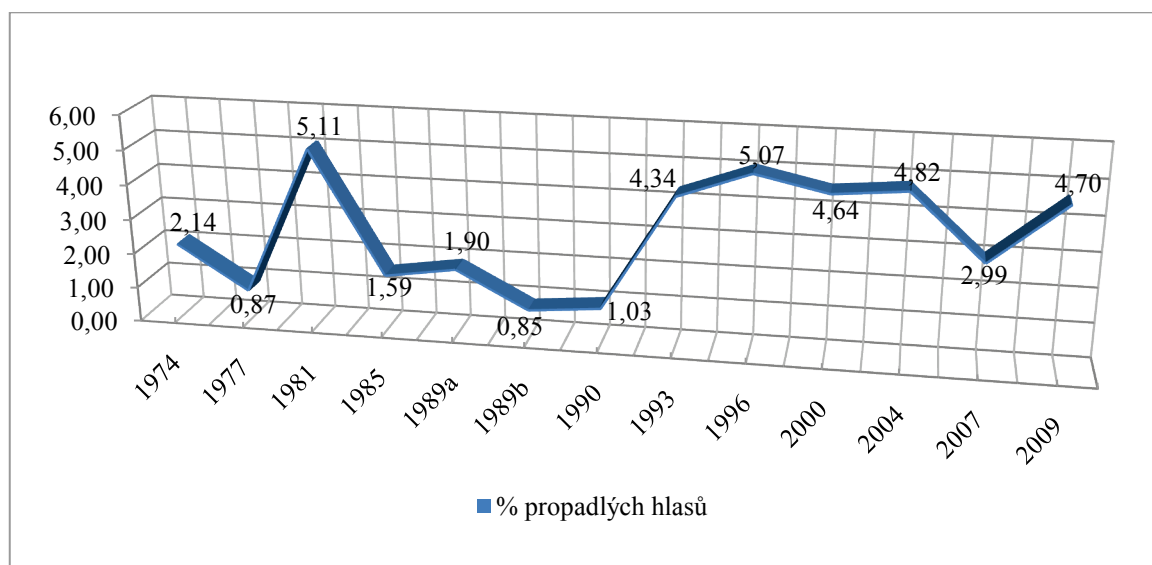
Hareova kvóta a rozdělí proto ve volebním obvodu více mandátů. Tím se sníží počet křesel rozdělovaných ve 2. a třetím skrutiniu, kde docházelo vlivem vysoké uzavírací klauzule a také kvůli systému přidělování mandátů na základě všech hlasů k hlavnímu zkreslení výsledků. Předpoklad by tedy měl být opačný, než jaké hodnoty přinášejí oba indexy, tedy nárůst proporcionality. Ke stejnému závěru dochází i Lijphart [1994: 43].

Bohužel nejsou k dispozici podrobné výsledky za jednotlivé obvody, ani není dohledatelné, kolik mandátů bylo přiděleno v kterém skrutiniu. Domnívám se ale, že zvýšení disproporcionality souvisí především s obecným nárůstem počtu politických stran, a to jak těch, které dosáhly na mandáty, tak i těch, jež zůstaly za branami parlamentu.

Oba indexy shodně vypovídají o významném zvýšení proporcionality při třetích volbách. Volební systém zůstal v tomto případě zcela shodný s předchozími volbami. Jako možné vysvětlení nárůstu proporcionality se nabízí psychologický efekt. V předchozích dvou volbách si voliči zvykli na to, že hlasy pro menší strany nemají takovou váhu, jako hlasy určené dvěma nejsilnějším stranám a přizpůsobili tomu své hlasování. Tuto domněnku potvrzuje vysoký nárůst procentuálního součtu hlasů pro první a druhou stran, který mezi volbami v roce 1977 a 1981 činil 16,8 % (viz graf 17).

Na první pohled je v rozporu s výše řečeným ta skutečnost, že počet hlasů, odevzdaných stranám, které nedosáhly na mandát, zaznamenal ve volbách 1981 nejvyšší hodnotu (5,11 %). To dokládá následující graf.

Graf 19 – Propadlé hlasy

Zdroj: Vlastní výpočet na základě dat z Meziparlamentní unie, <http://www.ipu.org> a Ministerstva vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky, <http://www.ypes.gr>

Vysvětlením je dramatický pokles stran, které se do parlamentu dostaly. V roce 1977 jich bylo sedm, o čtyři roky později pouze tři. Strany, které v roce 1981 ztratily parlamentní zastoupení (EDIK, Národní tábor, Aliance levicových a progresivních sil a Neoliberální strana) měly v předchozích volbách celkem 22,5 % hlasů. Většina z této skupiny voličů tedy přešla k PASOKu, ND a v menší míře ke komunistům, kteří si polepšili o 1,6 procentního bodu. Pouze malá část zůstala věrná svým původním stranám, což jim na získání mandátů nestačilo. Především to je důvodem nárůstu nevyužitých hlasů. Koncentrace voličské podpory ve prospěch velkých stran se ale ukázala z hlediska celkové proporcionality jako významnější faktor.

Za zásadní považují, že první dvě varianty (A a B) volebního systému zapříčinily vysokou disproporcionalitu. Velké strany byly nadreprezentované, kdežto malé strany měly minimální váhu.⁵⁶ To postupně vedlo voliče k razantnímu odklonu od malých stran a podpoře dvou velkých, které jako jediné byly systémem zvýhodněny. Věřím, že platnost první hypotézy o kauzálním vztahu řeckého volebního systému a dvoustranického systému je tímto potvrzena. V souladu s prvním Sartoriho zákonem můžeme její prověření uzavřít konstatováním, že reduktivní účinek zapříčiněný vysokou disproporcionalitou volebního systému byl v Řecku tak silný, že vedl k ustavení bipartismu.

3.2.2 Varianta C

Postoupíme-li dále, dostáváme se k variantě volebního systému C, která se uplatnila pouze ve čtvrtých volbách v roce 1985. Rozdíl oproti předchozí variantě spočívá především ve zrušení všech uzavíracích klauzulí, což Lijphart [1994: 45] považuje za "zásadní posun směrem od disproporcionality". Dále bylo pro třetí skrutinium přijato ustanovení o relativní většině (viz kapitola 2.3) a pro alokaci státních mandátů byla metoda nejvyšších zbytků nahrazena metodou nejvyšších průměrů. Tato metoda je co do výsledků identická s D'Hondtovým dělitelem [Lebeda, 2008, 86].

Došlo k drobnému nárůstu proporcionality. Co bylo jeho příčinou? Při pohledu na výsledky voleb 1981 a 1985 mnoho rozdílů nenajdeme. Nepatrně poklesla nadreprezentace prvních dvou stran (z 1,19 na 1,17 u PASOKu a z 1,07 na 1,03 u ND), avšak výrazná podreprezentace třetích komunistů zůstala zcela identická (0,4). Tedy

⁵⁶ Toto tvrzení bude prokázáno později, v podkapitole 3.2.5.

fakt, že se komunisté (KKE) v roce 1985 mohli na rozdíl od předchozích voleb účastnit druhého a třetího skrutinia i rozdělování státních mandátů, jim nepřinesl absolutně žádný zisk! To nám jasně odkrývá charakter druhého a třetího skrutinia, které tím, že pracuje se všemi hlasy, nikoli jen se zbytkovými, pomáhá udržovat, případně ještě zvyšovat disproporce vzniklé v prvním skrutiniu.

Vraťme se ale k hledání příčiny poklesu disproporcionality. Vedle zisku jednoho mandátu pro eurokomunisty v roce 1985, je hlavním rozdílem pokles nevyužitých hlasů (z 5,11 v roce 1981 na 1,60 v roce 1985). Částečně je způsoben právě tím, že se eurokomunisté s 1,84 % hlasů do parlamentu dostali a jejich hlasy tak nebyly na rozdíl od předchozích voleb zcela promarněny (byť jejich index reprezentace činil pouhých 0,18, takže váha jejich hlasu byla 6,5 krát nižší než váha hlasu pro vítěznou stranu). Jiné strany však na parlamentní křesla nedosáhly, takže pokles hlasů pro malé strany je reálný a byl by reálný i pokud bychom k nim připočetli zisk eurokomunistů. Především toto způsobilo pokles disproporcionality.

Voliči si zřejmě v předchozích třech volbách uvykli na disproporční efekty volebního systému a rozhodli se neplýtvat svými hlasy. Zrušení vysoké uzavírací klauzule by za normálních okolností bylo signálem, že šance pro malé strany se zvyšuje. Voliči ale na tento signál nezareagovali. Můžeme to přičítat onomu zpoždění cca trojích voleb, ke kterému obvykle dochází, než se stačí projevit psychologický efekt. Avšak jak jsme ukázali na příkladu KKE, disproporční efekty vyšších skrutinií nedaly menším stranám šanci na férovou reprezentaci ani po zrušení klauzule. Voliči se tak vlastně chovali naprosto racionálně.

3.2.3 Varianta D

Varianta D řeckého volebního systému představuje nejvýraznější změnu, která se v řeckém volebním právu uskutečnila. V tabulce 1 je tato změna znázorněna jenom chybějící hvězdičkou u Hareovy kvóty ve druhém skrutiniu, která značila výpočet na základě všech hlasů. Ale právě opuštění tohoto principu a jeho nahrazení výpočtem pouze ze zbývajících hlasů zcela převrací smysl druhého skrutinia. Zatímco v předchozích variantách (a ve variantě následující) sloužila vyšší skrutinia k navrstvování disproporcí, nyní získalo druhé skrutinium kompenzační efekt, jelikož strany, které v prvním skrutiniu zůstaly podreprezentovány, si převedly více hlasů do

skrutinia druhého. Nerozdělené mandáty z tohoto skrutinia se již nepřeváděly na celostátní úroveň, ale byly alokovány stranám na základě metody nejvyšších zbytků.

Tyto změny nutně musely působit ve prospěch zvýšení proporcionality. Došlo ale i k jedné úpravě, která by měla mít opačný vliv. Počet volebních obvodů druhého stupně se zvýšil z 9 na 13. Tím se pravděpodobně zmenšila jejich velikost⁵⁷, což by mělo vést k nárůstu disproporcionality.

Z hodnot, naměřených indexy proporcionality, je ale zřejmé, která z těchto změn je důležitější. Jak Loosemore-Hanbyho index, tak i RR index hodnotí troje volby, které se uskutečnily podle varianty D volebního zákona jako vůbec nejproporčnější (průměrná hodnota D činila 5,8 a průměr RR indexu 9,5). Trochu se vymyká jen vyhodnocení voleb 1990 RR indexem, jehož hodnota (13,7) se více blíží volbám 1985.

To si zaslouží bližší vysvětlení. Důvodem této odchylky je úspěch šesti nezávislých kandidátů, jejichž souhrnný index reprezentace tvoří 1,31. Tím do výpočtu vstoupili jako nejvíce nadreprezentovaná „strana“⁵⁸, snížili tak reálnou kvótu a zcela změnilí výslednou hodnotu RR indexu. Pokud bychom navíc oddělili 4 nezávislé kandidáty, kteří měli podporu PASOKu a koalice Synaspismos od zbývajících dvou nezávislých, hodnota RR indexu by stoupla ještě výrazněji (na 23,81). Je to způsobeno tím, že kandidovali v jednomandátových obvodech.

Jiným řešením by mohlo být přiřazení těchto čtyř „nezávislých“ ke stranám s jejichž podporou kandidovali.⁵⁹ Pak by nejnižší reálné kvóty dosáhla jako obvykle vítězná strana a výsledná hodnota RR indexu by poklesla přibližně na 6,23.

Z hlediska logiky RR indexu by bylo nejjednodušším řešením ignorovat těch několik kandidátů v jednomandátových obvodech, jelikož při jejich započítání je hodnota indexu neúměrně zkreslena. Po delší úvaze jsem se ale rozhodl pro „zlatou střední cestu“ a pracuji v grafu i v tabulkách s údajem za všechny nezávislé

⁵⁷ Počet rozdělovaných mandátů v těchto obvodech pochopitelně záleží na tom, kolik mandátů bylo alokováno v prvním skrutiniu. Zvýšení počtu obvodů proto nemusí nutně znamenat snížení jejich velikosti.

⁵⁸ V případech, kdy nezávislí získali více než jeden mandát, nejsou k dispozici výsledky pro jednotlivé kandidáty, pouze jejich souhrnné hodnoty. Tato situace se ale vyskytla pouze dvakrát, nejprve v listopadových volbách roku 1989, kdy uspěli dva nezávislí a následně ve volbách 1990, kdy jich do parlamentu proniklo šest. Čtyři z nich měli podporu PASOKu a koalice Synaspismos a jsou ve výsledcích zaznamenáni jako samostatná skupina. Nezávislí kandidáti by správně měli vstupovat do výpočtu proporcionality samostatně. To však nebylo z uvedených důvodů možné. Odchylka způsobená touto nepřesností, by z hlediska celkových výsledků měla být zanedbatelná.

⁵⁹ Přesné počty hlasů nejsou, jak bylo řečeno, k dispozici. Lyrintzis a Nikolakopoulos [2009: 100] uvádějí alespoň procentuální hodnoty obou stran po přiřazení jejich „nezávislých“ kandidátů. Na základě těchto údajů jsem hlasy přepočítal.

dohromady.⁶⁰ Je to v souladu s postupem, který jsem byl nucen zvolit pro listopadové volby 1989, kdy nezávislí také vstoupili do výpočtu společně.

Tolik budiž řečeno k vysvětlení této anomálie. O zvýšení celkové poměrnosti této varianty volebního systému svědčí jak pokles nadreprezentace velkých stran⁶¹, tak i výhodnější poměr hlasů a mandátů u malých stran. Počet subjektů v parlamentu se navíc oproti předchozím volbám zvýšil, což přispělo k nízkým hodnotám propadnuvších hlasů ve všech třech volbách.

S odkazem na terminologii G. Sartoriho bychom varianty A, B a C mohli označit za silný volební systém, zatímco variantu D za slabý (nebo alespoň méně silný) volební systém.

3.2.4 Varianta E

Počet propadnuvších hlasů se výrazně zvýšil ve volbách v roce 1993 (viz graf 19), které se uskutečnily podle volebního systému E. Ten poprvé ve sledovaném období zaváděl uzavírací klauzuli na úrovni prvního skrutinia. Její hodnota činila 3 %.

Navíc opět došlo na tři skrutinia a výpočet Hareovy kvóty ze všech hlasů. Kombinace těchto prvků dává tušit, že výsledná disproporcionalita takového systému vzroste.

A skutečně k tomu došlo. Průměrná hodnota obou indexů se téměř zdvojnásobila. RR index vzrostl z 9,5 pro variantu D na 18,8 pro variantu E. Loosemore-Hanbyho index pak vykázal nárůst z 5,9 na 10,3.

Svémi parametry se tento systém blíží nejvíce variantě C z roku 1985, což potvrzuje především Loosemore-Hanbyho index, jehož hodnota se pro obě varianty odchyluje o pouhých pět desetin.

3.2.5 Varianta F

Poslední varianta se od všech předchozích odlišuje tím, že 40 mandátů není rozdělováno poměrnou volební technikou, ale jsou připsány vítězné straně jako volební prémie. Jde tedy, jak již bylo řečeno o systém smíšený.

⁶⁰ Pro větší transparentnost jsou tabulky s podrobným rozpisem volebních výsledků a všech výpočtů (nejen pro rok 1990, ale i pro ostatní volby) zveřejněny jako příloha této práce.

⁶¹ Ta se nyní pohybovala od 1,07 do 1,09 pro ND a od 1,05 do 1,06 pro PASOK.

V jeho proporční části byl opuštěn tříúrovňový systém a s ním spojené vrstvení disproporcí, známé z variant A, B, C a E. Nově jsou mandáty poměrné složky (s výjimkou 12 státních mandátů) alokovány na úrovni základních volebních obvodů pomocí Hareovy kvóty a metody nejvyšších zbytků. Poměrnost poměrné složky tak byla posílena.

Při pohledu na průměrné hodnoty indexů vidíme mírný pokles disproporcionality. Z grafu 18 je ale patrné, že volby v letech 2007 a 2009, které se konaly podle těchto pravidel, se udržují na stejné úrovni proporcionality jako poslední dvoje volby podle předchozího volebního systému. Ukazuje se tedy, že jinými prostředky se dosahuje velmi podobných cílů.

Podobnosti, ale i drobné rozdíly odhalí pohled na podrobný rozpis volebních výsledků. Obě varianty volebního systému (E i F), vedou k nadreprezentaci pouze první strany v pořadí. Index reprezentace vítězné strany se ve všech šesti volbách pohyboval v rozmezí 1,20 a 1,30. Druhá strana byla pokaždé mírně znevýhodněna (index reprezentace od 0,89 do 0,97). Další strany v pořadí pak měly o něco horší postavení během platnosti varianty E, kdy se jejich index reprezentace pohyboval v intervalu 0,62 až 0,68.

Po přijetí stávajícího volebního (F) systému posílily třetí a další strany a síla jejich hlasu se de facto vyrovnala hlasu pro druhé strany (index reprezentace 0,88 – 0,94). V několika případech byla dokonce druhá strana nepatrně více podreprezentovaná, než některá ze stran dále v pořadí. Všechny tyto nuance mezi variantou E a F, stejně jako hodnoty pro ostatní varianty, jsou pro větší přehlednost zobrazeny v tabulce 5. Z ní jako hlavní informace vyplývá to, že starý systém (E) dával vítězi na úkor stran od třetího místa dále, zatímco nový systém (F) bere ve prospěch vítěze všem poraženým stejně. Ač tedy proporcionalita obou tak odlišných systémů zůstává velmi podobná, změna volebních pravidel se přeci jen na výsledcích projevila. Bonus dává vítězi jasnou převahu, ale distribuce poměrně rozdělovaných mandátů se chová k poraženým spravedlivěji.

Tabulka 5: Rozdíly v indexu reprezentace mezi jednotlivými variantami

Varianta volebního systému	Průměrný index reprezentace vítězné strany	Průměrný index reprezentace 2. strany	Průměrný index reprezentace dalších stran
<i>A</i>	1,35	0,98	0,29
<i>B</i>	1,28	1,12	0,39
<i>C</i>	1,17	1,03	0,29
<i>D</i>	1,08	1,06	0,65
<i>E</i>	1,23	0,95	0,65
<i>F</i>	1,21	0,90	0,91

Zdroj: Vlastní výpočet na základě dat z Meziparlamentní unie, <http://www.ipu.org> a Ministerstva vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky, <http://www.ypes.gr>

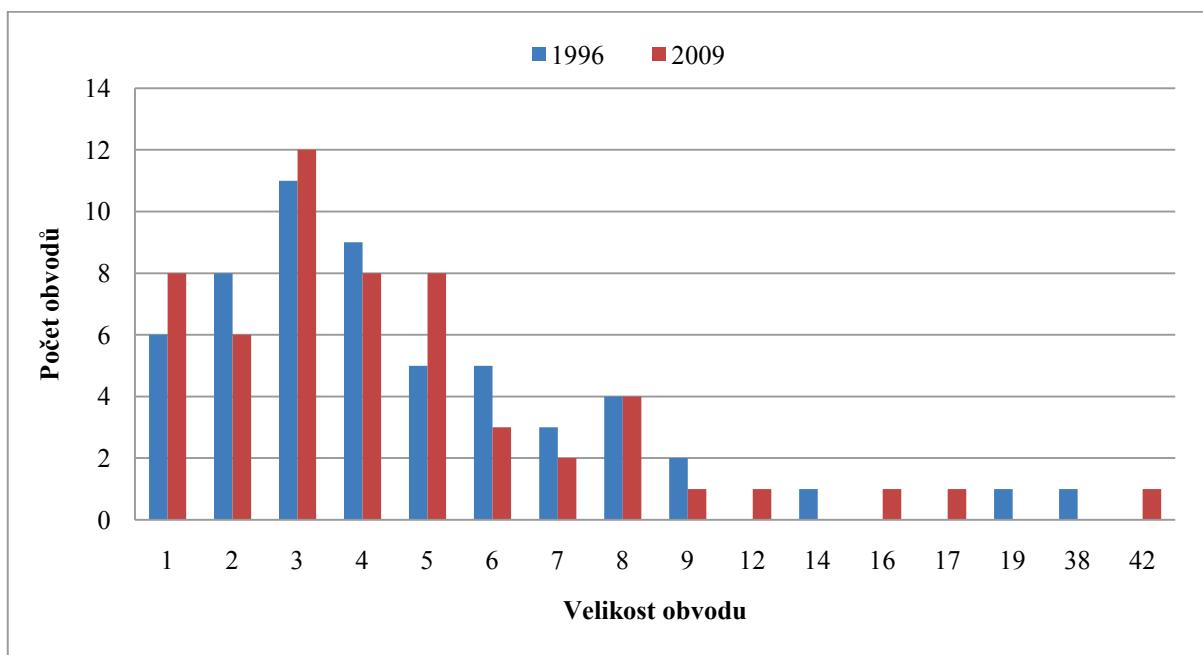
3.3 Velikost volebních obvodů

Jak se na výsledné proporcionalitě podílí velikost volebních obvodů, tedy klíčová proměnná volebních systémů?

K nalezení odpovědi je zapotřebí nejdříve popsat strukturu volebních obvodů. Těch základních je 56 a jejich počet zůstává po celou dobu neměnný. Co se však během let měnilo, je velikost jednotlivých obvodů. Ta je vypočítána na základě počtu obyvatel daného obvodu (v poměru k celkovému počtu obyvatel). Částečnou představu o vývoji si můžeme udělat z grafu 20, který porovnává počty volebních obvodů podle jejich velikosti v roce 1996 a 2009⁶². Dřívější údaje o velikosti jednotlivých obvodů, stejně jako podrobné volební výsledky pro jednotlivé obvody, nejsou k dispozici. Řecké ministerstvo vnitra je uvádí právě až od roku 1996.

⁶² V roce 2009 již platil smíšený volební systém se 40 mandátovou prémie pro vítěze. Celkový počet křesel, rozdělovaných v základních volebních obvodech (tj. 288) však zůstal nezměněn, neboť 40 bonusových mandátů je na závěr alokace rozpočítáno do těchto základních obvodů. Strany tedy nemusejí stavět zvláštní kandidátní listinu.

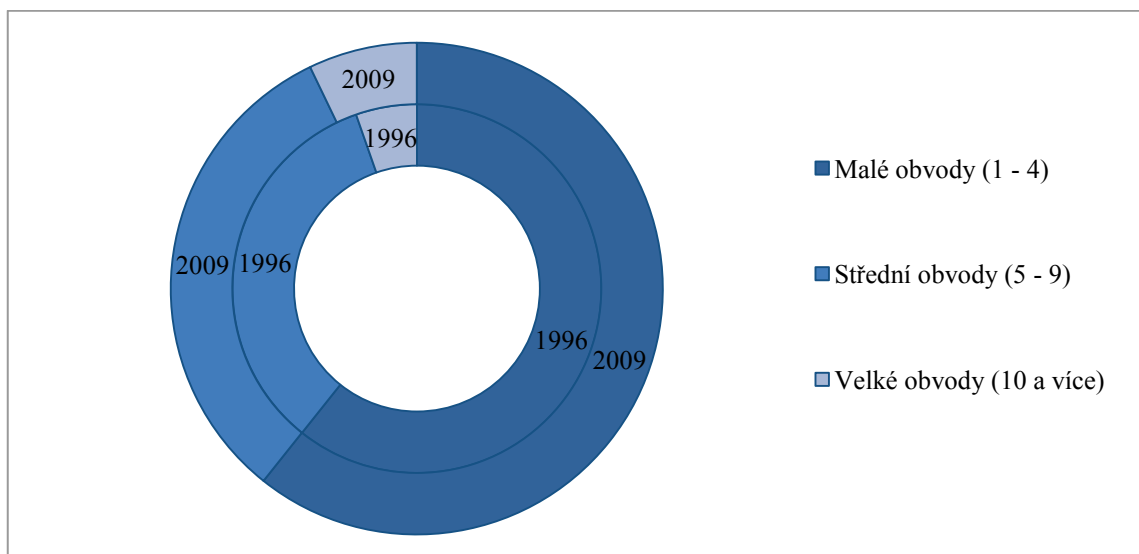
Graf 20: Velikost obvodů v roce 1996 a 2009

Zdroj: Ministerstvo vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky, <http://www.ypes.gr>

Trendem, který je typický nejen pro Řecko, ale i pro řadu dalších států, je stěhování lidí z venkova do měst. V případě Řecka především do hlavního města Athén (resp. do konurbace Athény - Pireus), a o něco méně do druhého největšího města Thessaloniki (Soluňe). Projevilo se to zvětšením největších (městských) obvodů – např. „Athény B“ z 38 na 42 nebo „Thessaloniki A“ ze 17 na 19. Na celkovou strukturu to ale nemělo významný vliv, což dokazuje graf 21.

Graf 21: Struktura volebních obvodů v roce 1996 a 2009

Zdroj: Ministerstvo vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky, <http://www.ypes.gr>

V obou případech - jak v roce 1996 tak o 13 let později - spadá většina obvodů (cca 60 %) do kategorie velmi malých obvodů, ve kterých můžeme očekávat vznik umělých většin. V těchto obvodech se rozdělovalo 91, respektive 92 poslaneckých křesel, tedy necelá třetina.

Středě velkých obvodů, které obvykle produkují značné disproporce, ale nikoli umělé většiny, je přibližně 33% a připadlo na ně 126 poslanců v roce 1996 a 113 poslanců v roce 2009.

Do kategorie velkých a tedy silně proporčních obvodů se v roce 1996 řadily 3 volební distrikty s celkem 71 poslanci. Při posledních volbách se zde i díky tomu, že jeden velký obvod přibyl, rozdělovalo 87 poslaneckých mandátů.

Tento výčet měl za cíl pouze naznačit, jak se měnila struktura volebních obvodů ve dvou nejvzdálenějších známých konfiguracích. Je třeba mít na paměti, že v roce 2009 již platil volební bonus, a tak ne všechny mandáty ve volebních obvodech byly rozdělovány poměrně.

Podívejme se podrobněji na jeden ukázkový příklad. V roce 2000⁶³, kdy do parlamentu pronikly čtyři strany, získala mandáty ve 45 z 56 obvodů pouze Nová demokracie a PASOK. Velikost těchto obvodů se pohybovala od 1 do 8. Jen v 11 obvodech dosáhla na mandát třetí, případně čtvrtá strana. Nejmenším obvodem, ve kterém na mandát dosáhla jiná strana nežli ND nebo PASOK, je třimandátový obvod Lesvos, kde si jeden mandát připsali komunisté. Ti jsou zde tradičně silní, Lesvos býval pro silnou podporu KKE přezdíván „rudý ostrov“. Druhý největší obvod, kde uspěla třetí strana, je šestimandátový. Drtivou většinu mandátů získaly KKE a Synaspismos v jednom z velkých obvodů v oblasti Attiky⁶⁴ (metropolitní oblasti Athén) nebo Soluně. Synaspismos nikde jinde než v těchto městských oblastech neuspěl.

O vlivu velikosti volebních obvodů na proporcionalitu vypovídají v neposlední řadě i výsledky voleb z let 1989 a 1990. Přestože bylo odstraněno vrstvení disproporcí ve třech (resp. čtyřech) skrutiniích a celková disproporcionalita poklesla, zůstaly dvě velké strany nadreprezentovány (index reprezentace v intervalu 1,05 – 1,09), zatímco hlas malé strany měl stále jen dvoutřetinovou váhu oproti ideální reprezentaci (viz tabulka 5). Zodpovědnost za tyto hodnoty musíme přičíst na vrub malým volebním obvodům.

⁶³ Údaje vycházejí z dat, publikovaných v rámci *Adam Carr's Election Archive*, <http://psephos.adam-carr.net/countries/g/greece/greeceelectionmaps2000>

⁶⁴ Jde o metropolitní oblast Athén, rozdělenou do pěti obvodů. Největší z nich (Athény B) má 38 mandátů.

3.4 Volební formule

Již několikrát byly zmíněny důsledky, které přinesly změny volební formule. Nyní nastal čas ověřit platnost hypotézy č. 2, která zní takto: „sytém alokace zbytkových mandátů na základě všech hlasů skrytě multiplikuje hlasy pro vítěznou stranu a porušuje tak zásadu rovnosti volebního práva“.

Zmíněný systém alokace mandátů byl uplatňován v období 1974 – 1985 a 1993 – 2004. Jako základní problém tohoto systému vidím to, na co již ostatně upozornil Lebeda [2008: 130], totiž, že “hlas pro silnou stranu se mohl zasloužit o zisk mandátu až čtyřikrát (ve všech skrutiniích), hlas pro malou stranu propadl pokaždé“. Platilo to především v období 1974 – 1981, kdy extrémně vysoké klauzule pustily do dalších skrutinií pouze dvě nejsilnější strany. Jak ukázala tabulka 5, jeden hlas pro stranu, která se umístila hůře než druhá, měl tehdy přibližně čtvrtinovou váhu oproti hlasu pro vítěze a třetinovou váhu oproti hlasu pro druhou stranu.

Systém tak udržoval malé strany „při životě“, ale zcela potlačoval jejich politickou váhu. Ani zrušení uzavíracích klauzulí v roce 1985 nepřineslo výraznou změnu, což dokládá, že na vině je především a hlavně toto nestandardní nastavení volební formule (v kombinaci s malými obvody). Myslím, že platnost druhé hypotézy tak byla přesvědčivě prokázána pro variantu volebního systému A, B a C, o něco méně pak pro variantu E.

Když totiž po intermezzu „papandreovského“ systému (D) došlo v roce 1993 k návratu tohoto způsobu alokace mandátů, rozdíly v reprezentaci jednotlivých stran přeci jen nebyly tak výrazné jako v 70. a 80. letech. Mohla za to 3% uzavírací klauzule aplikovaná tentokrát již na první skrutinium, která přispěla k větší koncentraci voličských hlasů. Navíc systém obsahoval záruku „férovější“ reprezentace pro malé strany.

Teprve poslední volební systém, použitý od roku 2007, nadobro upustil od praxe přidělování zbytkových mandátů na základě všech hlasů. Váha hlasu pro jednotlivé strany se velmi vyrovnala, pouze vítěz je díky volební prémii nadreprezentován. Myslím, že tento volební systém dosahuje stejného cíle (tzn. umělé většiny pro vítěze) mnohem transparentnějším a spravedlivějším způsobem.

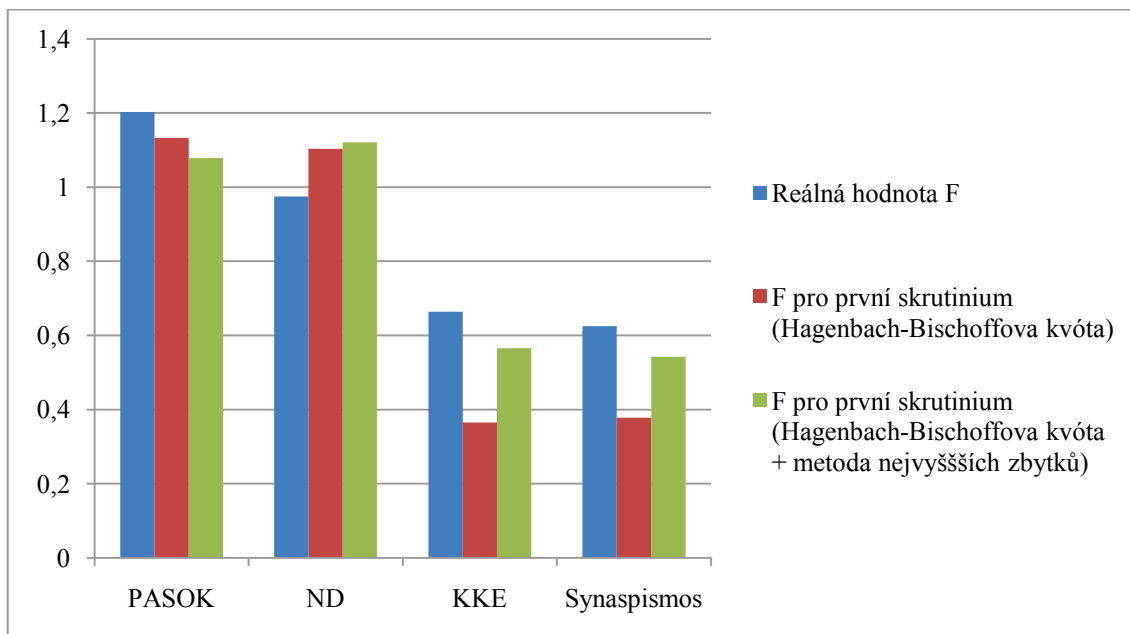
3.5 Počet a charakter skrutinií

Řecko je příkladem země, která podle Gallaghery a Mitchella zavedla systém více skrutinií z „méně ušlechtilých důvodů“, než jaké obvykle vedou zákonodárce k tomuto kroku, konkrétně proto, aby byly více zvýhodněny větší strany [Gallagher, Mitchell, 2008: 12]. Komplikací při analýze jednotlivých skrutinií je, že žádný ze zdrojů neuvádí, v kterém skrutiniu byly jednotlivé mandáty přiděleny. Mandáty z vyšších skrutinií (s výjimkou 12 „státních“ mandátů) jsou totiž realokovány zpět do základních volebních obvodů a uváděn je vždy až tento výsledný stav.

Jak alespoň částečně získat informaci o vyšších skrutiniích? Rozhodl jsem se zvolit následující metodu. Vybral jsem volby v roce 2000, které reprezentují nejdéle používaný volební systém (variantu E), a u těchto voleb jsem vypočítal, jak by vypadalo rozdělení mandátů v prvním skrutiniu pomocí Hagenbach-Bischoffovy kvóty a jak by se proměnilo použitím metody nejvyšších zbytků.⁶⁵

Tyto výsledky poslouží ke komparaci s finální alokací mandátů. Výsledek porovnání přináší graf 22. Jelikož se celkový počet mandátů v jednotlivých případech liší a srovnání absolutních hodnot by proto nebylo možné, pracuji v grafu s indexy reprezentace jednotlivých stran.

Graf 22: Srovnání výsledku voleb 2000 a výpočtu pro samostatné první skrutinium

Zdroj: Vlastní výpočet na základě dat z Ministerstva vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky, <http://www.ypes.gr/en/Elections/NationalElections/Results/nationallecures2000/>

⁶⁵ Tabulka s celým výpočtem je přílohou této práce.

Jak samotná Hagenbach-Bischoffova kvóta, tak její doplnění o metody nejvyšších zbytků by mírně ubralo vítěznému PASOKu a přidalo druhé straně v pořadí (ND). Co možná překvapí, je oslabení malých stran při použití jediného skrutinia. Ukazuje to, že velikost volebních obvodů sama o sobě významně poškozuje malé strany. Záruka minimální reprezentace, kterou tento volební systém obsahuje, zjevně funguje a pomáhá těmto stranám ke spravedlivějšímu podílu poslaneckých křesel. Význam systému více skrutinií tak podle mého názoru spočívá především v posílení vítězné strany a usnadnění vzniku umělé většiny.

Přepočítání na jediný skrutiniu také odhalil zajímavý paradox. Nová demokracie by v roce 2000 při použití metody nejvyšších zbytků v jediném skrutiniu získala více mandátů než vítězný PASOK.⁶⁶

3.6 Zhodnocení vývoje řeckého volebního systému

Než se dostaneme k návrhu české volební reformy, zbývá ještě zhodnocení třetí hypotézy, podle které „negativa řeckého volebního systému převažují nad jeho pozitivy a použití tohoto modelu proto nelze doporučit pro uplatnění v jiných zemích“.

Hodnocení řeckého volebního systému, respektive všech jeho variant, je bez zaujetí normativního postoje velmi obtížné. Shrňme si ale nejprve čistá fakta. Všechny varianty volebního systému, s výjimkou varianty D, umožnily vznik jednobarevné vlády s relativně pohodlnou většinou. Dosaženo toho bylo vždy nadreprezentací vítězné strany na úkor stran menších. To je zcela legitimní přístup, který pouze svědčí o vůli zákonodárce upřednostnit akceschopnost a stabilitu vlád⁶⁷ před reprezentativností parlamentu. Zároveň ale nebyla reprezentativnost parlamentu zcela opomenuta, jelikož i malé strany mají šanci dosáhnout na parlamentní křesla - pouze jim to nezaručí relevanci. Například při zvolení jednokolového relativně většinového systému by vzhledem k víceméně rovnoměrnému rozložení elektorátu byly malé strany marginalizovány podstatně více.

S ohledem na to, jak silně polarizovaná je řecká společnost, si ale nemyslím, že cesta, kterou Řecko zvolilo, je ta nejvhodnější. Pokud by byl po pádu junty přijat

⁶⁶ Ve výpočtu jsem ovšem npracoval s 12 mandáty „státních“ poslanců.

⁶⁷ Průměrná doba trvání vlády činila ve sledovaném období přibližně dva roky, avšak pokud pomineme několik dočasných vlád z přelomu 80 a 90. let, vzroste průměrná délka trvání vlády na téměř 3 roky. Nově (po volbách) vzniklé vlády navíc v případě vítězství téže strany často kopírovaly složení vlád předchozích.

poměrnější volební systém, který by ve druhých volbách nedal vítězné Nové demokracii nadpoloviční většinu a vynutil by si tak středopravou koaliční vládu, stranický systém by se mohl ubírat zcela jiným směrem. Bylo by třeba více kompromisů, ale tlak na konsenzuální jednání by mohl zmírnit polarizaci společnosti.

K tomu ale nedošlo a během 70. a 80. let se kvůli silně disproportionálnímu volebnímu systému prosadil bipartisický stranický formát. Vysoká polarizace však zůstala. Když pak byl v roce 1989 přijat poměrnější volební systém (D), který si vynuocoval koaliční vládu, obě hlavní strany na to nebyly připraveny. Politická krize vedla k trojím volbám a následnému návratu k systému produkujícímu umělé většiny. Hodnocení této epizody vyznívá na první pohled velmi negativně.

Došlo během ní k jedné paradoxní situaci. V době, kdy se ve východním bloku hroutil komunismus, se do přechodné koaliční vlády v Řecku dostali prosovětští komunisté. Inkorporace této antisystémové strany je však dnes hodnocena pozitivně, jako významný krok v procesu usmíření a překonání křivd občanské války [Clogg, 2002: 198].

„Zesílený“ systém poměrného zastoupení jistě celou řadu věcí usnadnil. Ne vždy je ale snadnější cesta tou správnou. Ostatně to, že je vláda akceschopná ještě nic neříká o tom, k jakým „akcím“ vláda tuto svou schopnost využije. Značné ekonomické problémy, se kterými se Řecko potýkalo po většinu sledovaného období, a které vyvrcholily v závěru první dekády 21. století, ukazují, že řeckým jednobarevným vládám především chyběla zodpovědnost. Dekoncentrace a vzájemná kontrola moci v rámci koaličních kabinetů by ke zvýšení zodpovědnosti mohla přispět a možná by to vyvážilo i onu ztrátu akceschopnosti.

Ale vraťme se ještě ke třetí hypotéze. Na základě dosavadních poznatků bych její platnost omezil především na první tři varianty volebního systému (A,B a C). Varianta D je naproti tomu relativně standardním poměrným systémem s malými volebními obvody.

Varianta E sice používá stejně jako první tři zmíněné systémy onu kritizovanou metodu alokace mandátů ve vyšších skrutiniích, ale částečně kompenzuje vzniklé disproporce zavedením záruk pro malé strany. Ani to ale asi není nejvhodnější řešení a také zde bych závěry třetí hypotézy považoval za platné. Zato poslední varianta (F) dosahuje podobných cílů mnohem transparentnějším způsobem a nevidím důvod, proč by neměly být tyto principy aplikovány v jiných zemích.

4. Návrh reformy českého volebního systému

O nutnosti změnit volební pravidla se u nás hovoří velice často. Hlasy volající po reformě volebního systému zaznívají jak z politické sféry⁶⁸, tak i z politologické obce⁶⁹. Nejčastěji se argumentuje tím, že již od roku 1996 v České republice nevznikla silná a akceschopná vláda [Lebeda, 2004b] a jednou z příčin je i volební systém.

Není to ale jediná příčina. Co v minulosti bránilo vytvoření ideově homogenních koalic se silnou parlamentní podporou? V roce 1996 omezila možnosti na sestavení vládní koalice přítomnost dvou stran s nulovým koaličním potenciálem (KSČM a SPR-RSČ), které obsadily dohromady 40 poslaneckých křesel.

Republikáni se z parlamentu vytratili, avšak komunisté, jejichž koaliční potenciál na vládní úrovni prozatím zůstává nulový, stále snižují manévrovací prostor ostatních politických stran. Pokud bychom si na místě KSČM představili jinou levicovou stranu, která by ale byla schopná utvořit koalici s ČSSD, v roce 2002 zde mohla vzniknout levicová vláda s přesvědčivou parlamentní většinou.

Pravdou však je, že výsledky v roce 1998 i v roce 2006 přinesly velmi těsné rozložení sil mezi levicí a pravicí. Zatímco v prvním případě volební systém v podstatě jen reflektoval rozložení preferencí ve společnosti, na patovém výsledku v roce 2006 se volební systém aktivně podepsal tím, že silně oslabil reprezentaci Strany zelených. Její index reprezentace činil pouhých 0,48. Pozdější vládní koalice ODS, KDU-ČSL a SZ tím ztratila několik mandátů, které by jí za platnosti čistě poměrného volebního zákona náležely. V součtu totiž získaly pravostředové strany přibližně o 200 tisíc hlasů (o necelé 4 procentní body) více nežli dvě zbývající parlamentní strany (ČSSD a KSČM).

Právě tato nespravedlnost se stala zřejmě nejsilnějším impulzem pro vládní koalici, aby se pokusila změnit volební systém. Odhodlání vlády se odrazilo i v jejím programovém prohlášení: „*Vláda navrhne novelu volebního zákona tak, aby volební systém garantoval vyšší míru proporcionality (Hagenbach-Bischoff) a zajistil vítězi voleb tzv. volební prémii v rámci přerozdělení mandátů v druhém skrutiniu, o jejíž podobě bude vedena diskuse*“ [Programové prohlášení vlády, 2007: 15].

Za přípravu reformy bylo zodpovědné Ministerstvo spravedlnosti. To předložilo vládě šest variant volební reformy. Na svém zasedání dne 27. srpna 2008 uložila vláda

⁶⁸ Nejvýraznějším projevem snah o změnu volebního systému bylo schválení volební reformy z dílny smluvně-opozičních stran (ČSSD a ODS) v roce 2000. Její podstatné části však zrušil Ústavní soud.

⁶⁹ Viz například [Novák, 1996].

ministru spravedlnosti ve spolupráci s ministrem vnitra a předsedou Českého statistického úřadu rozpracovat tři z navržených šesti variant, konkrétně variantu I, II a VI⁷⁰, do podoby legislativního návrhu [Usnesení Vlády České republiky ze dne 27. srpna 2008 č. 1072, 2008]. Základní parametry těchto tří variant shrnuje tabulka 6.

Tabulka 6: Varianty volební reformy

		Varianta I. („skotská“)	Varianta II. („řecká“)	Varianta VI. („holandská“)
První skrutinium	Volební obvody	14 stávajících volebních krajů, 175 mandátů	14 stávajících volebních obvodů, avšak mandáty alokovány v 8 „sdružených krajích“	Jediný celostátní obvod
	Volební formule	Dělitel Sainte-Laguë	Hagenbach-Bischoffova kvóta	Degresivní bonus pro vítěze ve výši 10 mandátů, pokud má vítěz 30 % hlasů či méně; za každá 2 % nad 30% hranicí se bonus snižuje o 1 mandát
Druhé skrutinium	Volební obvody	Celostátní obvod, 25 mandátů	Celostátní obvod, zbývající mandáty z 1. skrutinia	Jediný celostátní obvod
	Volební formule	Pro vítěze D’Hondtův dělitel začínající číslem o 1 vyšším než počet mandátů získaných vítězem v 1. skrutiniu, pro ostatní subjekty dělitel Sainte-Laguë začínající číslem o 2 vyšším než je počet mandátů získaných daným subjektem v prvním skrutiniu	Všechny mandáty pro vítěze (stranické blokové hlasování)	D’Hondtův dělitel
Alternativní varianta		Nahrazení dělitele Sainte-Laguë ve druhém skrutiniu tzv. Dánským dělitelem	Nahrazení Hagenbach-Bischoffovy kvóty v prvním skrutiniu Hareovou kvótou	Nahrazení degresivního bonusu „tvrdým“ bonusem ve výši 10 mandátů

Zdroj: Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů s důvodovou zprávou a vyznačením změn v úplném znění podle varianty II.

⁷⁰ V mediálním diskursu se pro variantu I vžil název „skotská“, varianta II byla označována za „řeckou“ a konečně variantě VI se dostalo přízviska „holandská“. Ani jedna z těchto variant nebyla přesným odrazem volebního systému země, jejíž název nese. Přesto budu z důvodu větší přehlednosti používat tyto zavedené názvy.

Každá ze tří zvolených variant byla vyhotovena ve dvou alternativách. Svým usnesením z 9. února 2009 vláda zvolila variantu II (tzv. „řeckou“) v základní alternativě. Než se podrobněji podíváme na jednotlivé parametry tohoto finálního návrhu, připomeňme, jak dopadl legislativní proces.

K projednávání v Poslanecké sněmovně se zákon dostal 10. června 2009. Vláda, která zákon připravila, již neexistovala. Za čtyři měsíce od data projednávání se měly uskutečnit předčasné parlamentní volby.⁷¹ Za této situace příliš velká naděje na schválení reformy volebního systému nebyla. V rozpravě, která trvala méně než dvě hodiny, zákon kritizovali především sociální demokraté a komunisté. Poslanec ČSSD Stanislav Křeček podal návrh na zamítnutí, a ten byl nejtěsnější možnou většinou schválen.⁷² Podpořili jej všichni přítomní poslanci ČSSD a KSČM, výjimkou byl pouze komunistický poslanec Jiří Dolejš, který hlasoval proti zamítnutí.

4.1 Základní parametry návrhu volební reformy

Částečné informace o „řecké“ variantě volební reformy jsou již obsaženy v tabulce 6. Návrh zavádí tzv. „sdružené kraje“, které kopírují územní jednotky NUTS 2. Tyto regiony, které slouží pro statistické a analytické účely, mj. i pro potřeby EU, jsou vymezeny následovně:

Tabulka 7: Vymezení tzv. „sdružených krajů“

Jednotka NUTS 2	Kraje
Praha	hl. m. Prahy
Střední Čechy	Středočeský kraj
Jihozápad	Jihočeský a Plzeňský kraj
Severozápad	Karlovarský a Ústecký kraj
Severovýchod	Liberecký, Královéhradecký a Pardubický kraj
Jihovýchod	Vysočina a Jihomoravský kraj
Střední Morava	Olomoucký a Zlínský kraj
Moravskoslezsko	Moravskoslezský kraj

Zdroj: Vymezení územních jednotek NUTS v ČR pro potřeby statistické a analytické a pro potřeby EU.

⁷¹ Rozhodnutí ústavního soudu o zrušení těchto voleb přišlo až později.

⁷² [Novela z. o volbách do Parlamentu ČR, 59. schůze, 163. hlasování, 10. 6. 2009, 16:52, 2009].

Velikost jednotlivých volebních obvodů není za současného stavu ani podle nového návrhu pevně daná, závisí na volební účasti v každém kraji. V roce 2006 se pohybovala v rozsahu 5 (Karlovarský kraj) až 25 (Praha). V tabulce 8 jsou zaneseny reálné velikosti jednotlivých volebních krajů v roce 2006 a potenciální velikost „sdružených krajů“, vypočítaná jako součet velikostí volebních krajů.

Tabulka 8 – Srovnání velikosti stávajících volebních krajů a „sdružených krajů“

Volební kraj	Počet mandátů v roce 2006	„Sdružený kraj“	Potenciální počet mandátů
hl. m. Praha	25	Praha	25
Středočeský kraj	23	Střední Čechy	23
Jihočeský kraj	13	Jihozápad	24
Plzeňský kraj	11		
Karlovarský kraj	5	Severozápad	19
Ústecký kraj	14		
Liberecký kraj	8	Severovýchod	29
Královéhradecký kraj	11		
Pardubický kraj	10		
kraj Vysočina	10	Jihovýchod	33
Jihomoravský kraj	23		
Olomoucký kraj	12	Střední Morava	24
Zlínský kraj	12		
Moravskoslezský kraj	23	Moravskoslezsko	23

Zdroj: Český statistický úřad, <http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps51?xjazyk=CZ>

Velikost jednotlivých volebních obvodů by se přechodem na „sdružené kraje“ velmi vyrovnala. V nejmenším „sdruženém kraji“ by se rozdělovalo kolem 20 křesel a největší kraj by mohl mírně přesáhnout 30 mandátů.

Za současného stavu dochází v malých volebních obvodech k podreprzentaci malých stran (nejvíce to v roce 2006 pocítila Strana zelených, která na mandáty dosáhla pouze v pěti největších krajích). Svůj podíl na tom má i použití D'Hondtova dělitele, který “oproti Hareově kvótě a většině jiných formulí častěji pomůže k zisku mandátů silnější straně, a tím oslabí stranu menší” [Lebeda 2008:90]. Zvětšení obvodů pro rozdělování mandátů⁷³ a přijetí Hagenbach-Bischoffovy kvóty by nepochybně zvýšilo výslednou proporcionalitu.

⁷³ Odhadovaná průměrná velikost by činila 25.

Je tu však ještě druhé skrutinium, do něž jsou převedeny nerozdělené mandáty z prvního skrutinia. Všechny tyto mandáty připadnou vítězi a zapříčiní tak jeho nadreprezentaci. Z logiky věci vyplývá, že je-li někdo nadreprezentován, musí být někdo jiný podreprezentován (alespoň relativně vzato). Díky tomu, že volební obvody v prvním skrutiniu zajišťují silnou proporcionalitu, nemířila by podreprezentace cíleně na úzkou skupinu stran, ale zřejmě by se rozložila mezi všechny poražené subjekty. Otázkou zůstává, kolika křesel by se druhé skrutinium týkalo.

Můžeme vyjít z volebních výsledků v 90. letech, kdy se Hagenbach-Bischoffova kvóta používala, a kdy zde navíc také bylo pouze 8 volebních obvodů (byť jinak vymezených). V roce 1996 se v prvním skrutiniu nepodařilo rozdělit 12 mandátů, o dva roky později dokonce 15 mandátů.⁷⁴

To ukazuje na riziko, které s sebou novela volebního zákona přinášela. V případě, že by počet bonusových mandátů byl vyšší než 10 (tj. 5 % ze všech křesel), by bylo nutné v souladu s kritériem Massicotta a Blaise [1999: 345] klasifikovat takovýto systém jako smíšený a v tom případě nastává konflikt s Ústavou. Ta vyžaduje, aby se volby do Poslanecké sněmovny konaly „podle zásady poměrného zastoupení“⁷⁵. Rozhodnutí by samozřejmě náleželo Ústavnímu soudu, pokud by se k němu zákon dostal. Vzhledem k neschválení zákona jsou však tyto úvahy irelevantní.

Je zde však ještě jeden problematický aspekt navrhovaného volebního zákona. Upozornil na něj Tomáš Lebeda [2009] v článku pro Mladou frontu DNES. Na jedné straně totiž mělo zůstat zachováno 14 volebních krajů, ale na druhé straně měly být mandáty stranám rozdělovány v 8 „sdružených krajích“. V tom spočívala hlavní potíž. Na základě sumy hlasů, které strana získala v jednotlivých volebních krajích tvořících „sdružený kraj“, by se zjistilo, kolik mandátů které straně v každém „sdruženém kraji“ náleží. Následně by se mandáty přerozdělovaly mezi jednotlivé krajské kandidátní listiny dané strany. A v této fázi by se krajské listiny téže strany dostaly do konkurenčního postavení, které by podle Lebedy [2009] mohlo vyústit do vnitrostranického předvolebního boje a „logika volební soutěže by se pak mohla obrátit“ [ibid].

⁷⁴ Údaje vychází z ČSÚ, <http://www.volby.cz/>

⁷⁵ Ústava České republiky, článek 18.

Zákon počítal s využitím D'Hondtova dělitele k přidělování mandátů kandidátním listinám. Postupovalo by se stejně jako při alokaci mandátů politickým stranám (roli stran by zastaly dvě až tři kandidátní listiny jedné strany) ⁷⁶.

Druhým problémem, který Lebeda [2009] zmiňuje, je zvýhodnění velkých krajů na úkor malých. To by zapříčinil právě D'Hondtův dělitel, který má v malých volebních obvodech tendenci zvýhodňovat velké strany (ve srovnání s Hareovou kvótou).

Přiblížit si ho můžeme na konkrétním příkladu z voleb 2006. ⁷⁷ Jak bylo uvedeno, roli stran při zpětném rozdělování mandátů mezi jednotlivé kandidátní listiny téže strany de facto přebírají tyto kandidátní listiny. Hodnota, kterou běžně nazýváme velikostí obvodu, je v tomto případě nahrazena počtem mandátů, které strana jako celek získala ve „sdruženém kraji“.

Orientačně lze tento počet zjistit sečtením mandátů, které každá strana ve volbách 2006 získala ve volebních krajích, jež by tvořily „sdružené kraje“. Velikosti „obvodů“ pro vnitrostranickou soutěž by se pohybovaly od 1 mandátu až po 13 mandátů ⁷⁸. Do kategorie malých či středních obvodů (do velikosti 9) by spadalo celkem 15 případů, zahrnujících 58 poslaneckých křesel. V této necelé třetině přidělovaných mandátů by docházelo k hlavním disproporcím. Kandidátní listiny s malým počtem hlasů (tj. pravděpodobně z malých krajů) by byly znevýhodněny oproti kandidátkám velkých krajů.

Neodvážuji se tyto disproporce kvantifikovat, ale nemyslím si, že by byly příliš výrazné. Malý počet soupeřících subjektů totiž snižuje, jak bylo řečeno v první kapitole, disproporční účinek volebních obvodů. A v tomto případě by proti sobě stály vždy pouze dva až tři subjekty (kandidátní listiny).

⁷⁶ Jak vyplývá z tabulky 8, ve čtyřech případech spojují „sdružené kraje“ dva volební kraje a v jednom případě tři. Ve zbývajících dvou případech se „sdružený kraj“ kryje s krajem volebním a zde by k žádnému přerozdělování mezi kandidátními listinami nedocházelo.

⁷⁷ Údaje vychází z ČSÚ, <http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps53?xjazyk=CZ>

⁷⁸ Průměrná velikost „obvodů“ by při platnosti „řecké“ varianty mírně klesla, protože Hagenbach-Bischoffova kvóta na rozdíl od D'Hondtova dělitele nerozdělí všechny mandáty.

4.2 Řecké zdroje českého návrhu

Český návrh volební reformy se sice přímo neshoduje s řeckým volebním systémem v žádné z jeho podob, ale lze souhlasit s Vladimírou Dvořákovou, že „v dílčích parametrech a obecné logice podobnosti jsou“ [Dvořáková, 2009]. V úvodu práce ale zazněla otázka, v čem konkrétně spočívá příbuznost návrhu volební reformy k řeckému volebnímu systému?

Na základě poznatků z druhé a třetí kapitoly je již možné dát na tuto otázku odpověď, i když nebude úplně jednoznačná. Využití Hagenbach-Bischoffovy kvóty v prvním skrutiniu se shoduje s variantami B až E. S plovoucím bonusem, tj. přidělením nerozdělených křesel vítězi se setkáváme ve třetím skrutiniu varianty A, B, C a E. Bonus, i když pevně určený, je i součástí aktuálně platného volebního zákona (F). Vidíme tedy, že český návrh volební reformy není kopií jedné konkrétní podoby řeckého volebního zákona, ale bere si inspiraci z jeho různých variant.

Další společný rys řeckého volebního systému a českého návrhu vidím v nutnosti zpětně rozdělovat mandáty každé jednotlivé strany do základních volebních obvodů. To jsme zmínili v případě 40 bonusových mandátů, ale bylo to součástí i některých dalších variant volebního systému. Na celkové výsledky tyto postupy ovšem vliv nemají a nebyla jim proto věnována zvláštní pozornost.

Možná ještě podstatnější je podobnost s výstupy řeckého systému. Český návrh měl za cíl posílit vítěze při současném zvýšení proporcionality. V tomto směru vidím výraznou shodu s variantou F řeckého systému a domnívám se, že právě toto je nejvýraznější podobnost v obecné logice. I varianta F totiž přijala bonus za účelem posílení vítěze a zároveň upravila pravidla pro rozdělování mandátů takovým způsobem, že vzrostla proporcionalita systému. Nárůst celkové proporcionality naměřený oběma indexy sice nebyl oproti předchozímu systému (F) tak výrazný, co se však změnilo je rozložení nerovností mezi stranami.

Jak ukázala tabulka 5 ve třetí kapitole, všechny předchozí řecké systémy silně poškozovaly malé strany, přinášely nadreprezentaci vítězné strany a druhou stranu v pořadí buď zvýhodnily, nebo ji ponechaly zhruba tolik, kolik jí náleželo. Teprve poslední změna systému vyrovnala indexy reprezentace pro všechny poražené strany. Současně přitom zůstala zachována nadreprezentace vítěze.

4.3 Výstupy „řecké“ varianty volební reformy

Ministerstvo spravedlnosti ČR publikovalo v předkládací zprávě k paragrafovanému znění navrhovaných variant⁷⁹ simulaci výsledků voleb v letech 1996 až 2006 podle pravidel těchto tří variant. Díky tomu, že se tento interní materiál dostal na veřejnost, máme možnost posoudit dopady navrhované změny volebního systému. Zaměříme se pouze na výsledky podle „řecké varianty“.

Platnost následujícího modelu (tabulka 9) není zcela absolutní, jelikož jak známo změna volebního systému ovlivní chování voličů, jinými slovy - vstupy jsou do jisté míry závislé na výstupech. Nelze proto jednoduše přenášet rozložení voličských hlasů z jednoho systému do druhého.

Avšak vzhledem k tomu, že rozdíly mezi návrhem a původní verzí, nejsou tak zásadní, domnívám se, že psychologický efekt by nijak významně voliče neovlivnil a rozložení hlasů z předchozích let by se mohlo opakovat i po schválení „řecké“ varianty. Následující modely proto mají značnou vypovídací hodnotu. K datům Ministerstva spravedlnosti jsem navíc doplnil ještě indexy reprezentace jednotlivých stran, aby byla zřetelně vidět proměna výstupů volebního systému.

Tabulka 9: Porovnání „řecké“ varianty volebního systému se skutečnými výsledky v ČR

Volby 1996					
Strana	Skutečný výsledek			Výsledek při platnosti „řecké varianty“	
	% hlasů	Počet mandátů	Index reprezentace	Počet mandátů*	Index reprezentace
ODS	29,62	68	<i>1,15</i>	82 (66 + 16)	<i>1,38</i>
ČSSD	26,44	61	<i>1,15</i>	57	<i>1,08</i>
KSČM	10,33	22	<i>1,06</i>	20	<i>0,97</i>
KDU-ČSL	8,08	18	<i>1,11</i>	14	<i>0,87</i>
SPR-RSČ	8,01	18	<i>1,12</i>	16	<i>1,00</i>
ODA	6,36	13	<i>1,02</i>	11	<i>0,86</i>
Volby 1998					
Strana	Skutečný výsledek			Výsledek při platnosti „řecké varianty“	
	% hlasů	Počet mandátů	Index reprezentace	Počet mandátů*	Index reprezentace
ČSSD	32,31	74	<i>1,15</i>	81 (72 + 9)	<i>1,25</i>
ODS	27,74	63	<i>1,14</i>	61	<i>1,10</i>
KSČM	11,03	24	<i>1,09</i>	23	<i>1,04</i>
KDU-ČSL	9,00	20	<i>1,11</i>	18	<i>1,00</i>
US	8,60	19	<i>1,10</i>	17	<i>0,99</i>

⁷⁹ [Předkládací zpráva k legislativně zpracovaným variantám I, II a VI materiálu č.j. 1287/08, 2009].

Volby 2002					
Strana	Skutečný výsledek			Výsledek při platnosti „řecké varianty“	
	% hlasů	Počet mandátů	Index reprezentace	Počet mandátů*	Index reprezentace
ČSSD	30,21	70	1,16	75 (67 + 8)	1,24
ODS	24,48	58	1,18	55	1,12
KSČM	18,51	41	1,11	40	1,08
Koalice	14,28	31	1,09	30	1,05
Volby 2006					
Strana	Skutečný výsledek			Výsledek při platnosti „řecké varianty“	
	% hlasů	Počet mandátů	Index reprezentace	Počet mandátů*	Index reprezentace
ODS	35,38	81	1,14	85 (75 +10)	1,20
ČSSD	32,32	74	1,14	67	1,04
KSČM	12,81	26	1,01	25	0,98
KDU-ČSL	7,23	13	0,90	12	0,83
SZ	6,29	6	0,48	11	0,87

*V závorce je zvlášť uveden počet mandátů, získaných v prvním skrutiniu a počet bonusových mandátů.

Zdroj: Předkládací zpráva k legislativně zpracovaným variantám I, II a VI materiálu č.j. 1287/08, 2009 a vlastní výpočty

V tabulce 9 jsou ve skutečnosti zaznamenány tři volební systémy. Prvním je systém platný do roku 1998. Ten přinášel velmi poměrné výsledky. Všechny strany, které překročily 5% klauzuli, získaly nepatrně více mandátů, nežli by jim v případě ideální reprezentace náleželo, avšak žádná z nich nezískala výrazně více nežli ostatní.⁸⁰

Pokus o volební reformu ve volebním období 1998 – 2002 skončil jak známo zásahem Ústavního soudu a zrušením podstatných náležitostí volebního zákona. Tento stav si vynutil přijetí nového systému, který platil od roku 2002. Při volbách v tomto roce se výsledky z hlediska reprezentace jednotlivých stran příliš nelišily od předchozích let. Bylo to dáno tím, že se do Poslanecké sněmovny nedostala žádná velmi malá strana. K tomu došlo až při druhé aplikaci tohoto volebního zákona. V roce 2006 překročily uzavírací klauzuli dvě strany s nízkým volebním ziskem a naplno se projevila již zmíněná vlastnost volebního systému, totiž podreprezentace malých stran, způsobená velikostí volebních obvodů.

Lidovcům částečně pomohla koncentrace hlasů jen v určitých krajích, ale přesto zůstali podreprezentováni. Strana zelených, která měla relativně rovnoměrně rozprostřenou voličskou podporu, doplatila na systém nejvíce, když získala oproti ideálně proporčním výsledkům jen necelou polovinu mandátů.

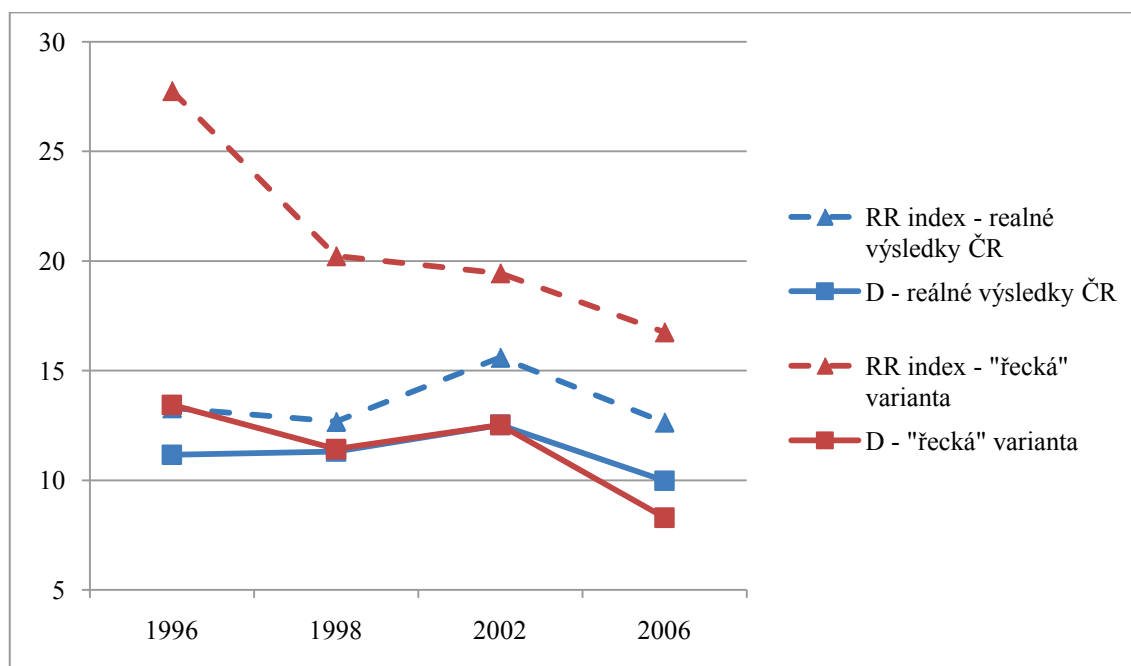
⁸⁰ Index reprezentace dosahoval pro dvojice sledované volby (1996 a 1998) hodnot 1,06 až 1,15.

Jak si ve srovnání se dvěma výše popsanými volebními systémy stojí navržená „řecká“ varianta? Nejzřetelnějším rozdílem je silná nadreprezentace vítězné strany, způsobená bonusovými mandáty.⁸¹ Těch by se za konstelace, dosažené v minulých čtyřech volbách, rozdělovalo od 8 do 16, což jen potvrzuje výše uvedenou hrozbu neústavnosti takového volebního systému.

Druhá strana v pořadí by ve všech čtyřech případech zůstala mírně nadreprezentována⁸². Index reprezentace ostatních stran by byl v jednotlivých volbách vždy nižší než pro druhou stranu, avšak nikoli výrazně⁸³.

Domnívám se, že dopad na jednotlivé strany nám v tomto případě řekne o charakteru systému více, nežli údaje o jeho celkové proporcionalitě. Pro úplnost je však v grafu 23 zaznamenáno porovnání proporcionality obou platných volebních systémů a „řecké“ varianty. Opět jsem použil dva indexy, reprezentující odlišné vnímání proporcionality.

Graf 23: Srovnání proporcionality platných volebních systémů a „řecké“ varianty

Zdroj: Vlastní výpočet na základě dat z ČSÚ, <http://www.volby.cz/> a z Předkládací zprávy k legislativně zpracovaným variantám I, II a VI materiálu č.j. 1287/08, 2009.

⁸¹ Naměřený index reprezentace vítěze se pohyboval v intervalu 1,28 až 1,36.

⁸² F v intervalu 1,04 – 1,12.

⁸³ F v intervalu 0,83 – 1,08

Loosemore-Hanbyho index hodnotí reálné systémy i „řeckou“ variantu systému jako přibližně stejně poměrné.

RR index vykazuje vyšší hodnoty u „řecké“ varianty. Vzhledem k logice RR indexu je to pochopitelné. Vychází totiž z nadreprezentace nejvíce nadreprezentované strany a touto optikou pak posuzuje všechny ostatní. Citlivost na výsledek nejvíce nadreprezentované strany dokládá rok 1996, kdy by byla při platnosti „řecké“ varianty nadreprezentace vítězné strany nejvýraznější a RR index zaznamenal absolutně nejvyšší hodnotu.

Ani jeden z indexů nepotvrzuje první část tvrzení předkladatele návrhu, totiž že novela volebního zákona přinese „zpoměrnění volebního systému za současné bonifikace vítěze“. Optikou Hareovy kvóty nedochází k významné změně proporcionality, optikou D'Hondtova dělitele systém dokonce přináší zvýšení celkové disproporcionality.

Abychom však předkladatelům nekřivdili, nemůžeme „řecké“ variantě upřít tu vlastnost, že vyrovnává disproporcionalitu v zadní části „pelotonu“, a pokud bychom odhlédli od vítězné strany, pak lze konstatovat, že poměr hlasů a mandátů stran od druhého místa dále je vyrovnaný a nehrozí tak dramatická odchylka od ideální proporcionality, jaké se dočkala Strana zelených v roce 2006.

4.4 Zhodnocení dopadů „řecké“ varianty volebního systému

Tím, že byla reforma volebního zákona odmítnuta, dostává celá diskuze o dopadech „řecké“ varianty spíše akademický charakter. Pokud by byla schválena, její hlavní cíl - umožnit stabilní a akceschopné vlády - by byl naplněn. Ve všech simulovaných případech (viz tabulka 9) by vítězná strana získala s jedním až dvěma koaličními partnery pohodlnou většinu. Dopady na proporcionalitu přitom nejsou nijak zásadní a žádná z politických stran by se nemohla systémem cítit poškozená. Největší slabinou návrhu tak zůstává nutnost přerozdělování mandátů mezi kandidátními listinami jednotlivých stran a hrozba, že většinová složka přesáhne 5 %.

Závěrečná hypotéza této práce zní následovně: „Návrh české volební reformy by v praxi dosahoval deklarovaných cílů (posílení vítěze a zvýšení proporcionality) pouze za cenu deformace volební soutěže, a proto tato forma volebního systému není vhodným řešením.“ Dovolil bych si ji revidovat.

K deformaci volební soutěže, konkrétně k posílení vnitrostranického soupeření na úkor soutěže mezi stranami, by skutečně vlivem distribuce mandátů do volebních krajů mohlo dojít. Nehrozilo by to ve třech největších krajích - v Praze, ve Středočeském kraji a v Moravskoslezském kraji. Tyto kraje, které by zůstaly samostatné, sdružovaly ve volbách 2006 více než 35 % voličů. Těch by se vnitrostranická soutěž vůbec nedotkla.

V ostatních krajích sice možnost převrácení charakteru soutěže potenciálně existuje, avšak jen těžko si dovedu představit její uskutečnění v praxi. Primárním zájmem jednotlivých krajských organizací by byl maximální úspěch v celém „sdruženém kraji“, teprve ve druhém sledu následuje zájem mít více mandátů nežli konkurenční krajská organizace. Vzájemné útoky či jakákoli negativní kampaň vedená vůči představitelům téže strany z jiného volebního kraje je v rozporu s primárním cílem, a tak by politikům stejně nezbylo nic jiného než se orientovat na voliče.

Po zvážení výhod, které navržený systém přináší, tj. posílení akceschopnosti vlády a odstranění možnosti volebních patů, si myslím, že cena, kterou bychom museli zaplatit, by zdaleka nebyla tak vysoká.

Resumé by tedy mohlo znít tak, že návrh české volební reformy by v praxi dosahoval deklarovaných cílů (posílení vítěze a zvýšení proporcionality) za cenu potenciální mírné deformace volební soutěže, ale přesto je tato forma volebního systému jedním z vhodných řešení.

Závěr

Zásadní vlastností poměrných volebních systémů je jejich variabilita. Volbou a kombinací několika proměnných lze ovlivnit charakter výstupů daného systému a tím i stranický systém a podobu vládnutí.

Předmětem této práce byla analýza řeckého volebního systému, lépe řečeno všech jeho variant, které se vyskytly v období demokratického politického vývoje Řecka od roku 1974. Toto období je spojeno se dvěma charizmatickými osobnostmi, jejichž soupeření utvářelo podobu politického prostředí po řadu let. Mám na mysli Konstantina Karamanlise a Andrease Papandrea. Základní dualita, kterou na počátku této dva politici řecké politiky vtiskli, přetrvává dodnes prostřednictvím stran, u jejichž zrodu stáli. Nová demokracie a PASOK jsou stálicemi řeckého stranického systému po celé sledované období.

Za důležitý poznatek, který vyplynul z předloženého popisu politického vývoje od pádu junty, považuji tu prostou skutečnost, že ve třinácti parlamentních volbách, jež se od roku 1974 uskutečnily, nikdy nezvítězila jiná strana než PASOK či ND. Jejich vládní alternace se stala jedním z hlavních argumentů pro tvrzení, že řecký stranický systém lze až na výjimky klasifikovat jako bipartismus.

Pochybnosti o jednoznačné klasifikaci stranického systému se vyskytly při prověřování první hypotézy. Bylo však uvedeno několik dalších argumentů (např. efektivní počet stran či součet hlasů pro první dvě strany), podporujících tvrzení o řeckém bipartismu. Pomocí Loosemore-Hanbyho indexu a RR indexu byla změřena proporcionalita všech volebních systémů a ukázalo se, že je to právě *vysoká disproporcionalita volebního systému (a s ní související reduktivní účinek na počet stran)*, která má za následek, že řecký stranický systém lze charakterizovat jako *bipartismus, který se blíží britskému modelu*.

Volební systém prošel za sledované období řadou změn. Bylo rozlišeno šest základních variant (A až F). Varianty A, B, C a E jsou označovány za „zesílený“ poměrný systém a vyznačují se neobvyklým způsobem alokace nerozdělených mandátů ve vyšších skrutiniích na základě všech, nikoli jen zbytkových hlasů. Takové nakládání s hlasy považuji za stinnou stránku řeckého volebního práva. První dvě varianty navíc obsahovaly extrémně vysokou uzavírací klauzuli.

Důsledkem této metody práce s hlasy bylo vrstvení disproporcí, které v malých volebních obvodech vznikaly. Každé další skrutinium posílilo silné strany a oslabilo ty slabé. Hlas pro malé strany měl naprosto minimální váhu.

Platnost druhé hypotézy, podle níž *system alokace zbytkových mandátů na základě všech hlasů skrytě multiplikuje hlasy pro vítěznou stranu a porušuje tak zásadu rovnosti volebního práva*, byla potvrzena. Pouze varianta volebního systému E se tomuto hodnocení vymyká. Sice také obsahovala uvedený způsob alokace mandátů, ale zároveň byla její součástí záruka minimální reprezentace pro malé strany. Přepočtení rozdělení mandátů v jediném skrutiniu ukázal, jak silný vliv na marginalizaci malých stran mají malé volební obvody. Ty by při jediném skrutiniu a využití Hareovy kvóty s metodou nejvyšších zbytků zapříčinily ještě slabší reprezentaci malých stran, než při tříступňovém systému alokace zbytkových mandátů na základě všech hlasů doplněném o záruku minimální reprezentace.

Třetí hypotéza, která se jako poslední týká Řecka, má poněkud normativní charakter. S vědomím tohoto rizika jsem nakonec dospěl závěru, že *negativa* varianty A, B, C a částečně varianty E *řeckého volebního systému převažují nad jeho pozitivy a použití tohoto modelu proto nelze doporučit pro uplatnění v jiných zemích*. Netvrdím však, že je tento závěr jednoznačně potvrzen kvantitativními výsledky mého výzkumu.

Jedním z deklarovaných cílů této práce byla i snaha vztáhnout poznatky o Řecku na návrh české volební reformy z dílny ODS, KDU-ČSL a Strany zelených.

Česká republika se v některých společenských a politických aspektech Řecku podobá a mohla se mu přiblížit i svým volebním systémem. „Řecká“ varianta návrhu volební reformy byla ovšem Poslaneckou sněmovnou zamítnuta, a tak se parlamentní volby v roce 2010 uskutečnily podle starého volebního zákona z roku 2002. Kdyby ale volební reforma prošla schvalovacím procesem, mohli jsme se dočkat pozměněných volebních výsledků.

Od roku 1996 u nás nevznikla silná a akceschopná vláda, zatímco Řecko nemělo s výjimkou období 1989/1990 problém s nalezením silné parlamentní majority. Volební systém „zesíleného“ poměrného zastoupení zajistil vítězné straně absolutní většinu a umožnil jednobarevné vlády. Stejný efekt má i aktuální smíšený systém s volebními prémií.

„Řecká“ varianta ale není kopií žádné z reálných variant řeckého volebního systému. Podobnosti vykazuje v dílčích parametrech⁸⁴. Shoda je i v obecné logice českého návrhu a většiny řeckých volebních systémů, které usilují o usnadnění vzniku zřetelné parlamentní většiny. S aktuálně platným volebním systémem v Řecku (varianta F) má český návrh společnou i snahu zachovat při posílení vítěze ostatním stranám přibližně stejnou míru reprezentace a necílit tedy pouze na malé strany.

Umělou většinu by sice novela volebního zákona zřejmě nepřinesla, ale jak naznačují modely, umožnila by vznik ideologicky homogenní vládní koalice složené ze dvou až tří subjektů.

Největším problémem tohoto návrhu bylo zpětné rozdělování mandátů každé ze stran ve „sdruženém“ kraji mezi její kandidátní listiny ve volebních krajích a s tím související hrozba převrácení charakteru volební soutěže. Došel jsem k závěru, že tento nedostatek není, stejně jako možné znevýhodnění malých volebních krajů, natolik zásadní, aby dával platnost tvrzení čtvrté hypotézy. Tu jsem proto přeformuloval do závěru, že *návrh české volební reformy by v praxi dosahoval deklarovaných cílů (posílení vítěze a zvýšení proporcionality) za cenu potenciální mírné deformace volební soutěže, ale přesto je tato forma volebního systému jedním z vhodných řešení.*

Hlavní úkol, který si tato práce vytyčila, byl co možná nejkomplexněji analyzovat řecký volební systém. Přesto by se našly různé aspekty, které zůstaly opomenuty. Hlavně by se asi jednalo o posunutí těžiště analýzy na úroveň volebních obvodů, což je jeden z trendů současného výzkumu⁸⁵. Tento prostor tedy zůstává otevřený.

Zkoumání jakéhokoli aspektu řecké společnosti naráží na jazykovou bariéru a nedostatek zdrojů v angličtině. I já jsem se s tímto problémem musel vypořádat. Ačkoli Řecko z politologického hlediska nepatří k těm „nejatraktivnějším“ zemím, může podle mého názoru jeho další studium přinést řadu zajímavých poznatků. Časté změny volebního systému jistě nejsou pozitivním ukazatelem stability politického prostředí dané země, ale na druhé straně nám mohou posloužit jako užitečná „laboratoř“ pro zkoumání dopadů změn volebního systému na stranický systém. Věřím, že alespoň nepatrnou část tohoto potenciálu se mi podařilo využít.

⁸⁴ Například jde o přidělení nerozdělených mandátů vítězné straně či nutnost přerozdělovat mandáty z vyšších skrutinií mezi jednotlivé strany do základních volebních obvodů.

⁸⁵ Viz [Chytilík a kol., 2009: 69].

Summary

Analysis of the Greek electoral system was the main objective of this study. Political development of the democratic Greece was described and six variants of electoral systems were found (A to F).

Thirteen elections took place since 1974, but the winner has always been either PASOK or New Democracy. Government alternation of these two parties became one of the main arguments for the claim that the Greek party system can be classified as two-party system (with a few exceptions).

It was confirmed that *system of allocation of remaining seats on the basis of all votes includes hidden multiplication of votes for the winning party and thus violates the principle of equal suffrage*. This applies to electoral systems A, B, C and partially E, which were used since 1974 until 1985 and then again in period 1993 – 2004.

Proportionality of all electoral systems was measured using Loosemore-Hanby index and also RR index, which was introduced by Tomáš Lebeda as a part of his *real quota theory*. RR index represents an alternative approach to measuring proportionality. Both indices showed that *high disproportionality of electoral system (and its reductive effect on the number of parties) caused that the Greek party system can be characterized as two-party system close to the British model*.

A normative presumption was presented in the introduction, which says that *negative aspects of Greek electoral system prevail over its positives and use of this model in other countries is therefore not recommended*. I believe this claim is valid only for so called “reinforced” electoral system (variants A, B, C and E).

One of the objectives of this study was an effort to relate findings about Greece to the Czech electoral reform proposal (so called “Greek” variant). This proposal cannot be fully indentified with any Greek electoral system, but it shows similarities in some points and there is a match in the overall logic of the proposal and the Greek electoral systems, which aim to facilitate a clear parliamentary majority.

Seat distribution in so called “joined” districts was identified as a main problem of this proposal. Necessity of subsequent redistribution of seats among candidate lists in electoral district could invert the nature of electoral competition (towards intra-party competition). Despite of this possibility it was said the proposal of the Czech electoral reform would meet its targets (strengthening the winner and increase in proportionality) and so it is one of the suitable solutions.

Seznam zkratek

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

DIANA – Demokratická obnova

DIKKI – Demokratické sociální hnutí

EA – Řecká levice

EDA – Sjednocená levice

EDIK – Svaz demokratického středu

EPEN – Národně politický svaz

ERE – Národně radikální svaz

EK – Svaz středu

IPU – Meziparlamentní unie

KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová

KKE – Komunistická strana Řecka

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

LAOS – Lidová ortodoxní výzva

ND – Nová demokracie

ODS – Občanská demokratická strana

PASOK – Panhelénské socialistické hnutí

SRP-RSČ – Sdružení pro republiku - Republikánská strana Československa

SZ – Strana zelených

Počet slov: **22 362**

Počet znaků (včetně mezer): **153 991**

Použitá literatura

- CLOGG, R. (2002). *A concise history of Greece*. Cambridge University Press, Cambridge. 291 p.
- DUDÁKOVÁ, B., R. CHYTILEK, P. ZVÁRA. (2006) *Evropská volební studia*, vol. 1, no. 1, pp. 3 – 37.
- DUVERGER, M. (1965). *Political parties: their organization and activity in the modern state*. John Wiley & Sons, Inc., New York. 439 p.
- DVOŘÁKOVÁ, V. (2009) Změna volebního systému. Publikováno pro SANEP. [cit. 2010-05-11]. Dostupné z WWW:
<<http://www.sanep.cz/sid=f557bb485a57246228d38ca0f85869ea/pruzkumy/zmena-volebniho-systemu/>>
- FIALA, P. (2004). Kritická interpretace „zákonů“ o vlivu volebních systémů na stranické systémy. In: NOVÁK, M., T. LEBEDA a kol. *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Aleš Čeněk, Plzeň. pp. 51 – 65.
- GALLAGHER, M. (1991). Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems. *Electoral Studies*, vol. 10, no. 1, pp. 33 – 51.
- GALLAGHER, M. (1992). Comparing Proportional Representation Electoral Systems: Quotas, Thresholds, Paradoxes and Majorities. *Journal of Political Science*, vol. 22, no. 4, pp. 469 – 496.
- GALLAGHER, M., P. MITCHELL (eds.) (2008). *The politics of electoral systems*. Oxford University Press, Oxford. 662 p.
- GEMENIS, K. (2008). The 2007 Parliamentary Election in Greece. *Mediterranean Politics*, vol. 13, no. 1, pp. 95 – 101.
- Greece, Early parliamentary elections, 4 October 2009. (2009). *OSCE/ODIHR Election Assessment Mission Report*. [cit. 2010-01-14]. Dostupné z WWW:
<<http://www.osce.org/item/42239.html>>.

- HAMANN, K., B. SGOURAKI-KINSEY (1999). Re-Entering Electoral Politics: Reputation and Party System Change in Spain and Greece. *Party Politics*, vol. 5, no. 1, pp. 55 – 77.
- HRADEČNÝ, P., K. TSIVOS (2007). *Dějiny Řecka*. NLN, Nakladatelství Lidové noviny, Praha. 768 p.
- CHYTILEK, R., M. STRMISKA (2005). Řecko. In: STRMISKA, M., V. HLOUŠEK, L. KOPEČEK, R. CHYTILEK. *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*.: Portál, Praha, pp. 405 – 418.
- CHYTILEK, R., J. ŠEDO, T. LEBEDA, D. ČALLOUD (2009). *Volební systémy*. Portál, Praha. 375 p.
- KALOGIROU, A., J. PANARETOS (1999). *Analysis and Comparison of Greek Parliamentary Electoral Systems of the Period 1974-1999*. 16 p. Dostupný z WWW: < <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/6284/>>
- KAZAMIAS, G., D. PAPADIMITRIOU (2002). The elections in Greece, April 2000. *Electoral Studies*, vol. 21, no, 4, pp. 649 – 655.
- Kovras, I. (2010). The parliamentary election in Greece, October 2009. *Electoral Studies*, vol. 29, no. 2, pp. 289 – 292.
- LAAKSO, M., R. TAAGEPERA (1979). "Effective" Number of Parties: A Measure with Application to West Europe. *Comparative Political Studies*, vol. 12, no. 1. pp. 3 – 27.
- LEBEDA, T. (2001). Hlavní proměnné proporčních volebních systémů. *Sociologický časopis*, vol. 37, no. 4, pp. 425 – 448.
- LEBEDA, T. (2004a) Stručný přehled volebních systémů. In: NOVÁK, M., T. LEBEDA a kol. *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Aleš Čeněk, Plzeň. pp. 19 – 43.

- LEBEDA, T. (2004b). Volební reforma v ČR. Zmařený pokus z let 1998 – 2002. In: NOVÁK, M., T. LEBEDA a kol. *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Aleš Čeněk, Plzeň. pp. 347 – 364.
- LEBEDA, T. (2006). Teorie reálné kvóty, alternativní přístup k měření volební proporcionality. *Sociologický časopis*, vol. 42, no. 4, pp. 657 – 681.
- LEBEDA, T. (2008). *Volební systémy poměrného zastoupení: mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Karolinum, Praha. 160 p.
- LEBEDA, T. (2009). České volby na řecký způsob. *Mladá fronta DNES*, 10. 2. 2009. p. 8.
- LIJPHART, A. (1994). *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-seven Democracies, 1945–1990*. Oxford University Press, New York. 209 p.
- LIJPHART, A. (1999). *Patterns of democracy: government forms and performance in thirty-six countries*. Yale University Press, New Haven, London. 351 p.
- LOOSEMORE, J., V. J. HANBY (1971). The Theoretical Limits of Maximum Distortion: Some Analytic Expressions for Electoral Systems. *British Journal of Political Science*, vol. 1, no. 4, pp. 467 – 477.
- LYRINTZIS, Ch., L. NIKOLAKOPOULOS (2009). Political System and elections in Greece. In: *About Greece*. Secretariat of Communication, General Secretariat of Information, Athens. pp. 117 – 125. [cit. 2010-05-11]. Dostupné z WWW: <http://video.minpress.gr/wwwminpress/aboutgreece/aboutgreece_political_system.pdf>.
- MACKIE, T. (1991). General elections in Western Nations during 1989. *European Journal of Political Research*. vol 19, no 1, pp. 157 – 162.
- MASSICOTTE, L., A. BLAIS (1999). Mixed electoral systems: a conceptual and empirical survey. *Electoral studies*, vol. 18, no. 3, pp. 341 – 366.

- Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů s důvodovou zprávou a vyznačením změn v úplném znění podle varianty II. (2009) [cit. 2010-04-21]. Dostupné z WWW: <<http://portal.justice.cz/justice2/soubor.aspx?id=77057>>.
- NOVÁK, M. (1996). Malá politologická úvaha o vládní stabilitě. *Parlamentní zpravodaj*, vol. 2, no. 7, pp. 296 – 297.
- NOVÁK, M. (1997). *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Sociologické nakladatelství, Praha. 275 p.
- NOVÁK, M., T. LEBEDA a kol. (2004) *Volební a stranické systémy: ČR v mezinárodním srovnání*. Aleš Čeněk, Plzeň. 485 p.
- Novela z. o volbách do Parlamentu ČR. 59. schůze, 163. hlasování, 10. 6. 2009, 16:52 (2009). [cit. 2010-05-6]. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=49975>>.
- PANAGOPOULOS, C., N. MARANTZIDIS (2006). The parliamentary election in Greece, March 2004. *Electoral Studies*, vol. 25, no. 2, pp. 404 – 409.
- PATRIKIOS, S., G. KARYOTIS (2008). The Greek parliamentary election of 2007. *Electoral Studies*. vol. 27., no. 2. pp. 356 – 359.
- Programové prohlášení vlády (2007). [cit. 2010-04-02]. Dostupné z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/mirek-topolaneck-2/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf>.
- Předkládací zpráva k legislativně zpracovaným variantám I, II a VI materiálu č.j. 1287/08. (2009). *Interní materiál Ministerstva spravedlnosti ČR*. [cit. 2010-05-11]. Dostupné z WWW: <http://www.blisty.cz/files/2009/02/09/vol-sys_predkladaci-zprava.doc>.
- REYNOLDS, A., B. REILLY, A. ELLIS (2005). *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook*. International IDEA, Stockholm. 233. p.

- ŘÍCHOVÁ, B. (2002). *Úvod do současné politologie*. Portál, Praha. 207 p.
- ROSE, R. (2000) *International encyclopedia of elections*. CQ Press, Washington, D. C. 392 p.
- SARTORI, G. (2001). *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Sociologické nakladatelství, Praha. 238 p.
- SARTORI, G. (2005). *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Praha. 466 p.
- SEFERIADES, S. (1986). Polarization and Nonproportionality: The Greek Party System in the Postwar Era. *Comparative Politics*, vol. 19, no. 1, pp. 69 – 93.
- SIAROFF, A. (2000) *Comparative European Party Systems*. Garland, New York. 484 p.
- TAAGEPERA, R., M. S. SHUGART (1989). *Seats & Votes: The Effects and Determinants of Electoral Systems*. Yale University Press, New Haven. 292 p.
- TAAGEPERA, R., B. GROFMAN (2003). Mapping the Indices of Seats–Votes Disproportionality and Inter-Election Volatility. *Party Politics*, vol. 9, no 6, pp. 659 – 677.
- Transparency International (2009). Corruption Perceptions Index. [cit. 2010-05-11]. Dostupné z WWW:
<http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table>.
- Usnesení Vlády České republiky ze dne 27. srpna 2008 č. 1072 (2008). [cit. 2010-04-17]. Dostupné z WWW:
<[http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/A532B55F2B695021C1257555002DD9A3/\\$FILE/1072%20uv080827.1072.pdf](http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/A532B55F2B695021C1257555002DD9A3/$FILE/1072%20uv080827.1072.pdf)>.
- Usnesení Vlády České republiky ze dne 9. února 2009 č. 165 (2009). [cit. 2010-04-17]. Dostupné z WWW:
<[http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/813889E9A7A4AA9EC125755B00460A14/\\$FILE/165%20uv090209.0165.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/813889E9A7A4AA9EC125755B00460A14/$FILE/165%20uv090209.0165.pdf)>.

- Vymezení územních jednotek NUTS v ČR pro potřeby statistické a analytické a pro potřeby EU. Český statistický úřad (2007). [cit. 2010-05-02]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/vymezeni_uzemnich_jednotek_nuts_v_cr_pro_potreby>.

Elektronické zdroje

- Adam Carr's Election Archive.
<<http://psephos.adam-carr.net/countries/g/greece/greeceelectionmaps2000>>.
[cit. 2010-03-30].
- Český statistický úřad. <<http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps51?xjazyk=CZ>>.
[cit. 2010-05-04].
- The International Institute for Democracy and Electoral Assistance.
<<http://www.idea.int/esd/world.cfm>>. [cit. 2009-09-11].
- Ministerstvo vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky.
<<http://www.ypes.gr/en/Elections/NationalElections/DeputyElections/InterestCitizen/#a6>>. [cit. 2009-08-17].
- Ministerstvo vnitra, decentralizace a eGovernmentu Helénské republiky.
<<http://www.ypes.gr/en/Elections/NationalElections/Results/>>.[cit. 2009-11-03].
- Meziparlamentní unie. <http://www.ipu.org/parline/reports/2125_arc.htm>. [cit. 2009-10-25].

Seznam příloh

Příloha č. 1: Kompletní výsledky řeckých voleb a související výpočty

Příloha č. 2: Seznam řeckých volebních obvodů a jejich velikost

Poznámka: Přílohy jsou k dispozici v elektronické podobě na CD, které je přiloženo k této práci.

Schválený projekt diplomové práce:

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

TÉMA:

Řecký volební systém
Inspirace pro Českou republiku?

Autor:	Adam Dvořák
Obor a ročník:	Politologie, 1. ročník mgr. studia
Akademický rok:	2008/2009
Navrhovaný konzultant:	doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.
Datum odevzdání:	2. 6. 2009

Souhlasím s vedením diplomové práce: _____

Cíl práce

Volební systém do řeckého parlamentu⁸⁶ prošel v posledních desetiletích řadou změn. Většina jeho forem bývá označována jako „zesílený“ proporční systém (*reinforced PR*) a ve všech případech se jedná se o listinnou formu systému poměrného zastoupení. Řadu jeho aspektů lze označit za unikátní.

Přesto bývá Řecko v české politologické literatuře poměrně opomíjeno.⁸⁷ Domnívám se však, že si naši pozornost zaslouží. Právě řecký volební systém ostatně sloužil jako inspirace pro jeden z návrhů poslední české volební reformy.

Proto se chci ve své magisterské práci věnovat volebnímu systému Řecké republiky, včetně jeho dopadů na podobu stranického systému. Poměrně komplikovaný proces převodu hlasů na mandáty probíhá ve čtyřech skrutiniích, kde se pracuje se zbytkovými mandáty, ale se všemi (nikoli jen zbytkovými) hlasy. To ve svém důsledku vede k velmi disproporčním volebním výsledkům. Vítězná strana je silně nadreprezentována, zatímco ostatní strany (včetně druhé nejsilnější strany) bývají podreprezentovány.⁸⁸

Výchozím bodem pro moji práci bude rok 1974, který je pro moderní řecké dějiny bezesporu rokem zlomovým. Tehdy se Řecko po sedmi letech vlády vojenské junty vrátilo na cestu demokratického vývoje. Cílem však nebyl návrat k modelu „řízené“ demokracie s autoritářskými tendencemi, který byl uplatňován před rokem 1967, ale kvalitativní posun směrem k západoevropským demokraciím. Došlo k mnoha změnám (monarchie byla nahrazena republikou, byl přijat nový volební zákon a výraznou proměnu prodělal i stranický systém). Od roku 1974 do současnosti se uskutečnilo celkem dvanáct parlamentních voleb (z toho devět předčasných). I jejich výsledky budou předmětem mého zájmu.

Typickým znakem řecké politiky je častá změna volebních pravidel. Například pro volby v roce 1989 byl účelově připraven silně proporční volební systém, který měl zmírnit očekávanou porážku dosud vládnoucí strany PASOK (po vítězství opoziční Nové demokracie byl opět změněn). V roce 2004 byl zaveden bonus pro vítěze ve výši 40 mandátů (v roce 2007 byl zvýšen na 50), platit však bude až od příštích voleb.

⁸⁶ Řecko má třísetčlenný jednokomorový parlament (Vouli ton Ellinon).

⁸⁷ Výjimkou je například Lebeda [2008: 129-131] či Strmiska a Chytilek [2005: 405-418].

⁸⁸ Při posledních volbách v roce 2007 činil index reprezentace vítězné strany 1,21. U všech ostatních stran se pohyboval kolem 0,9.

Kalogirou a Panaretos [1999: 2] napočítali mezi léty 1974 a 1999 celkem pět odlišných volebních systémů. Jaké důsledky mají tyto změny na voličské chování i strategii politických stran? A dají se poznatky z Řecka vztáhnout i na české poměry?

Mým cílem bude se o to alespoň pokusit. Domnívám se, že by to mohlo být užitečné vzhledem k tomu, že zde panuje poměrně silné přesvědčení o nutnosti změn ve volebních pravidlech. Řecko, stejně jako Česká republika zažilo v době platnosti klasického proporcčního systému velmi těsné volební výsledky. Během 10 měsíců od června 1989 do dubna 1990 se kvůli tomu uskutečnily troje volby. V posledních z nich získala vítězná Nová demokracie přesně polovinu mandátů ve třísetčlenném parlamentu. Řecké zkušenosti nejen z tohoto období nám mohou sloužit ať už jako inspirace či jako varování.

Český návrh volební reformy (v mediálním diskursu označovaný jako „řecká“ varianta) se sice přímo neshoduje s řeckým volebním systémem v žádné z jeho podob, ale lze konstatovat, že „v dílčích parametrech a obecné logice podobnosti jsou“ [Dvořáková, 2009].

Volební systém „zesíleného“ poměrného zastoupení zajišťuje vítězným stranám absolutní většinu, umožňuje jednobarevné vlády a dochází tak k hladké alternaci mezi pravicovou Novou demokracií a levicovým hnutím PASOK. Akceschopnost vlády je nadřazena reprezentativnosti parlamentu. Stinnou stránkou řeckého systému je výše zmíněné nestandardní nakládání s voličskými hlasy.

Hypotézy a výzkumné otázky

Cílem práce bude prověřit tyto hypotézy:

- 1) Systém alokace zbytkových mandátů na základě všech hlasů skrytě multiplikuje hlasy pro vítěznou stranu a porušuje tak zásadu rovnosti volebního práva.
- 2) Vysoká disproporcionalita volebního systému má za následek, že řecký stranický systém lze charakterizovat jako bipartismus, který se blíží britskému modelu.
- 3) Negativa řeckého volebního systému převažují nad jeho pozitivy a použití tohoto modelu proto nelze doporučit pro uplatnění v jiných zemích.

4) Návrh české volební reformy by v praxi dosahoval deklarovaných cílů (posílení vítěze a zvýšení proporcionality) pouze za cenu deformace volební soutěže, a proto tato forma volebního systému není vhodným řešením.

Dále chci nalézt odpověď na otázky:

- 1) Jak se projeví měnící se parametry řeckého volebního systému na jeho proporcionalitě a jak ovlivnily stranický systém?
- 2) V čem konkrétně spočívá příbuznost návrhu volební reformy k řeckému volebnímu systému?

Struktura práce

Práce by se dala rozdělit do tří samostatných částí. V první z nich stručně představím teoretická východiska studia volebních systémů, druhá, nejrozsáhlejší část se bude zabývat samotným řeckým volebním systémem a ve třetí vztáhnou poznatky z předchozích dvou částí k aktuálnímu návrhu české volební reformy.

První kapitola shrne dosavadní výsledky studia poměrných volebních systémů a předurčí tak strukturu kapitol následujících. Důraz bude kladen na ty prvky studia volebních systémů, které jsou pro řecký případ relevantní.

Ve druhé kapitole se zaměřím na volební pravidla v Řecku a jejich vývoj ve sledovaném období, tedy od přechodu k demokracii v roce 1974 do současnosti. Tato kapitola bude mít více méně deskriptivní charakter.

Všechny fáze vývoje volebního systému budou podrobně analyzovány ve třetí kapitole, a to z hlediska proporcionality, mechanických dopadů na stranický systém i případných psychologických efektů. Budu zkoumat všechny čtyři základní proměnné proporčního volebního systému, tedy volební formule, velikost volebních obvodů, uzavírací klauzuli i počet a charakter skrutinií (ten je v řeckých podmínkách obzvláště důležitý).

Poté, co bude předložena ucelená analýza řeckého volebního systému, přejdu ve čtvrté kapitole k návrhu české volební reformy, kterou schválila vláda České republiky 9. února 2009. Zaměřím se na principy, v nichž se tato „řecká“ varianta přibližuje skutečným řeckým podmínkám, a na důsledky, které by její schválení mělo pro českou realitu.

Metodologie práce

Z metodologického hlediska bude při analýze řeckého volebního systému provedena diachronní komparace jednotlivých proměnných i systému jako celku v celém sledovaném období, kterým jsou roky 1974 (přechod k demokracii) – 2007 (poslední parlamentní volby).

Proporcionalitu volebního systému v jeho různých fázích budu měřit především prostřednictvím Loosemore-Hanbyho indexu proporcionality. Obecně lze říci, že je zde velká míra disproporcionality, což dokážu srovnáním s dalšími vybranými případy.⁸⁹ Především mě ale budou zajímat rozdíly v jednotlivých modifikacích volebního systému. V souvislosti s proporcionalitou, jakožto nejdůležitější charakteristikou volebního systému, se budu zabývat i hodnotami přirozeného prahu.

V závěrečné části práce, týkající se české volební reformy a jejího vztahu s řeckým systémem, využiji synchronní komparaci řeckého volebního systému a jeho výsledků s českým návrhem a českými volebními modely.

Vzhledem k nedostatku aktuální politologické literatury, která by se podrobně zabývala řeckým volebním systémem,⁹⁰ budu spoléhat i na vlastní výzkum v rámci svého studijního pobytu v Řecku na Egejské univerzitě v Mytilini, který se uskuteční v druhé polovině letošního roku.

Předběžná osnova práce

Úvod

1. Teoretický rámec studia proporčních systémů

2. Vývoj volebních pravidel od roku 1974

2.1 Volby období 1974 - 1981

2.2 Volby v roce 1985

⁸⁹ Problémy při srovnání míry disproporcionality různých systémů odlišnými indexy (viz [LEBEDA, 2008]) lze omezit užitím alternativního přístupu k měření proporcionality. Jedním z těchto přístupů je RR index, který představil Tomáš Lebeda v rámci své teorie reálné kvóty [LEBEDA, 2008: s. 48 – 62]. Proto budu pro větší vypovídací hodnotu svých výpočtů používat oba zmíněné indexy (Loosemore-Hanby i RR) souběžně.

⁹⁰ Například zmíněná práce Kalogirua a Panareta [1999] se zabývá srovnáním řeckých volebních systémů, avšak pouze do roku 1999. Lijphartova monografie o volebních systémech [LIJPHART, 1994] končí rokem 1990. Chybí jí tedy stejně jako většině ostatních prací aktuální rozměr.

2.3 Volby v letech 1989 a 1990

2.4 Volby v období 1993 – 2007

3. Analýza řeckého volebního systému

3.1 Proporcionalita

3.2 Přirozený práh

3.3 Dopady volebních pravidel na stranický systém

4. Návrh reformy českého volebního systému

4.1 Základní parametry návrhu

4.2 Řecké zdroje českého návrhu

Závěr

Předběžný seznam literatury

- BERMEO, N. (1995). Classification and consolidation: Some lessons from the Greek dictatorship. *Political Science Quarterly*, vol. 110, no. 3, pp. 435–452.
- CLOGG, R. (1987). *Parties and Elections in Greece. The Search for Legitimacy*. London, C. Hurst. 268 s.
- DVOŘÁKOVÁ, V. (2009). *Změna volebního systému*. Dostupný z WWW: <http://www.sanep.cz/repository/images/sanep_zmena_volebniho_systemu.pdf>
- GALLAGHER, M. (1992). Comparing Proportional Representation Electoral Systems: Quotas, Thresholds, Paradoxes and Majorities. *British Journal of Political Science*, vol. 22, no. 4, pp. 469–496.
- GALLAGHER, M. (1991). Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems. *Electoral Studies*, vol. 10, no. 1, pp. 33–51.
- GUNTHER, R. (2005). Parties and Electoral Behavior in Southern Europe. *Comparative Politics*, vol. 37, no. 3, pp. 253–275.
- HAMANN, K.; SGOURAKI-KINSEY, B. (1999). Re-Entering Electoral Politics: Reputation and Party System Change in Spain and Greece. *Party Politics*, vol. 5, no. 1, pp. 55–77.

- HRADEČNÝ, P.; a kol. (2007). *Dějiny Řecka*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny. 768 s.
- CHYTILEK, R.; ŠEDO, J.; LEBEDA, T.; ČALOUD, D. (2009). *Volební systémy*. Praha, Portál. 375 s.
- KALOGIROU, A.; PANARETOS, J. (1999). *Analysis and Comparison of Greek Parliamentary Electoral Systems of the Period 1974-1999*. 16 s. Dostupný z WWW: < <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/6284/>>.
- KALOUDIS, G. (2000). Transitional democratic politics in Greece. *International Journal on World Peace*, vol. 17, no. 1, pp. 35–59.
- LEBEDA, T. (1998). Vládní stabilita v České republice a volební systém poměrného zastoupení. *Politologický časopis*, vol. 5, no. 2, pp. 115–136.
- LEBEDA, T. (1999). Vládní stabilita v České republice a volební systém poměrného zastoupení II. *Politologický časopis*, vol. 6, no. 2, pp. 146–161.
- LEBEDA, T. (2001a). Hlavní proměnné poměrných volebních systémů. *Sociologický časopis*, vol. 37, no. 4, pp. 425–448.
- LEBEDA, T. (2001b). Přirozený práh poměrných systémů, teorie a realita. *Politologický časopis*, no. 2, pp. 134-149.
- LEBEDA, T. (2005). *Vybrané nástroje volebního inženýrství a jejich vliv na proporcionalitu poměrných systémů*. Disertační práce. Praha, FSV UK.
- LEBEDA, T. (2008). *Volební systémy poměrného zastoupení: mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Praha, Karolinum. 160 s.
- LEGG, K. (1969). Political Recruitment and Political Crises: The Case of Greece. *Comparative Political Studies*, vol. 1, no. 4, pp. 527-555.
- LIJPHART, A. (1994). *Electoral systems and party systems: a study of twenty-seven democracies, 1945-1990*. New York, Oxford University Press. 209 s.
- LIJPHART, A. (1999). *Patterns of democracy: government forms and performance in thirty-six countries*. New Haven and London, Yale University Press. 351 s.
- MACKIE, T.; ROSE, R. (1991). *The international almanac of electoral history*. London, Macmillan. 511 s.
- NOVÁK, M. (1997). *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha, Sociologické nakladatelství. 275 s.

- NOVÁK, M.; LEBEDA T.; a kol. (2004). *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 485 s.
- PENNIMAN, H. (1981). *Greece at the Polls. The National Elections of 1974 and 1977*. Washington, American Enterprise Institute. 30 s.
- ROBERTS, J.; LEGG, K. (1991). Political Strategies for Economic Manipulation: Democratic Elections in Greece 1960-1985. *Political Research Quarterly*, vol. 44, no. 1, pp. 39-65.
- ROSE, R. (1984). Electoral Systems. A Question of Degree or of Principle? In: Lijphart, A.; Grofman, B. (eds.). *Choosing an electoral system: Issues and alternatives*. New York, Praeger. s. 73–82.
- SARTORI, G. (2005). Strany a stranické systémy : schéma pro analýzu. Praha : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- SEFERIADES, S. (1986). Polarization and Nonproportionality: The Greek Party System in the Postwar Era. *Comparative Politics*, vol. 19, no. 1 , pp. 69–93.
- STRMISKA, M.; CHYTILEK, R. (2005). Řecko. In: STRMISKA, M.; HLOUŠEK, V.; KOPEČEK, L.; CHYTILEK, R. *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. Praha, Portál. s. 405–418.

Prameny a ostatní zdroje

- ACE Electoral Knowledge Network. <http://aceproject.org/>
- The Constitution of Greece. Dostupný z WWW: < <http://www.ministryofjustice.gr/eu2003/constitution.pdf>>.
- Dokumentační databáze České tiskové kanceláře
- Election Resources on the Internet. <http://electionresources.org/>
- Předkládací zpráva Ministerstva spravedlnosti ČR k variantám I, II a VI, uvedeným v části III materiálu č.j. 1287/08 (Návrh variant upravujících volební systém pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky).
- Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, s důvodovou zprávou.